

ENSV Riiklik Avalik Raamatukogu

R

PEA
18

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI

ENSV
Riiklik Avalik
Raamatukogu

PE 212

Nr. 7-12

1951

SISUKORD

Juhtkiri. Olgu tervitatud Eesti NSV 11. aastapäev!	396
I. Depman. Vene ja nõukogude matemaatikute hiilgavad saavutused arvuteoorias	402
E. Sögel. Rahvalikust ja rahvavastasest kirjandusest	409
E. Малышевская. О состоянии преподавания русского языка в средних школах ЭССР и некоторых методических приемах изучения грамматики	426
A. Реппонен. Tulemusrikas tööaasta	435
Raamatu „Eesti NSV ajalugu“ maketi IV peatükk	441
A. Nussenbaum. Ameerika Ühendriikide koolide õppeplaanide ebateaduslikkus ja reaktsioonilisus	451
Ilmunud pedagoogilist kirjandust	457

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PE^A
ET⁸

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

IX AASTAKÄIK

Nr. 7

JUULI

1951

Olgu tervitatud Eesti NSV 11. aastapäev!

Tänavu 21. juulil möödub 11 aastat nõukogude võimu taaskehtestamisest Eestis. Seega on 21. juuli eesti töörahva suure võidu päevaks kapitalistliku kurnamiskorra ja selle kandjate üle, tähistades niisugust pöördepunkti meie rahva elus, mis oma ajalooliste tagajärgede poolest ületab kaugelt kõik muudatused ja murrangud meie maa ja rahva elus varemil aegadel. 1940. a. 21. juuliga lõpeb meie rahva ajaloos see periood, millal arenemine kulges antagonistlikes klassivastuoludes, andes ruumi uuele ajastule, mis on vaba antagonistlikest vastuoludest.

Kõik see uus ja väärtuslik, mis meie rahvas on omandanud viimase 11 aasta jooksul, kõik need suured ja tõsised edusammud, mida meie rahvas on teinud neil aastail, on lahutamatult seotud 1940. aasta suve murranguliste sündmustega, sellega, et meie rahvas 11 aastat tagasi heitis oma turjalt kapitalistliku kurnamiskorra ikke ja astus Nõukogude rahvaste vabasse perre.

1940. aasta revolutsiooniliste juuni- ja juulisündmustega seadis eesti töörahvas jalule oma seaduslikud peremeheõigused, mis ta oli saavutanud juba Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni päevil. Võideldes Oktoobrirevolutsiooni klassilahinguis õlg õla kõrval vene tööliste ja talupoegadega mõisnike ja kapitalistide võimu kukutamiseks ning töörahva võimu kehtestamiseks, kihutas ka eesti töörahvas minema purutagurliku Maapäeva ja murdis balti aadli selgroo, vabanedes seega ühel hoobil nii omast rahvusest kodanluse, balti parunite kui ka bürokraatliku ja korrumppeeritud tsaarivõimu survest ning rõhumisest. Seepärast kuuluski rahvahulkade jagamatu poolehoid bolševike parteile, kes esines noil suurte ajalooliste murrangute päevil revolutsiooni üldrahvaliku juhina. Siit on arusaadav, miks eesti kodanlus oli kaotanud usalduse rahvahulkade silmis, miks rahvas oli pööranud selja oma libeda keelega valesõpradele.

Kibedad tõsiasiad sundisid ka eesti kodanlust mõistma, et tal pole rahvalt toetust loota oma egoistlike ja tagurlike klassieesmärkide teos-

tamiseks. Seepärast pööras ta pilgud imperialistliku lääne suunas, nurudes ja mangudes abi kõikjalt, kuhu aga jalg kandis ja häääl ulatus: küll inglise, saksa, prantsuse ja ameerika imperialistidelt, küll mujalt, küll isegi vene valgekaartlastelt.

Inglise ja ameerika imperialistid mõistsid kohe, missugust rikkalikku saaki töotab neile kodanlik Eesti, kui see teoks saab, olles seepärast valmis kahel käel toetama eesti kodanlust tema rahvastases tegevuses. Nii näemegi, et inglise ja ameerika imperialistide rikkaliku abi tõttu läheb eesti kodanlusel korda alustada 1918. aasta lõpul verist kodusõda oma rahva vastu. Ja kuigi eesti töörahvas 1918. ja 1919. a. klassilahinguis võitles vapralt ja ennast-salgavalt oma õiglase ürituse, nõukogude võimu eest, läks siiski kodanlusel korda töörahva vastupanu murda ja oma verine klassivõim kogu rahvale peale suruda.

Pääsenud võimule inglise ja ameerika imperialistide otsese sõjalise ja poliitilise toetuse tõttu, jäi eesti kodanlus kuni oma kuulusetu elu lõpuni välismaiste isandate sõltlaseks ja käsualuseks, nende rahvastaste intriigide kuulekaks tööriistaks. Siit saabki meile arusaadavaks kodanliku Eesti kultuurilise, poliitilise ja majandusliku läänekursi tõeline olemus: nii see, miks meie maa muutus välismaa röövkapitali kullaauguks, aga oma töörahvale põrguks, kui ka see, miks eesti kodanlus ei tahtnud kuuldagi vene keelest ja vene eesrindlikust kultuurist, mille viljaka mõjuga on seotud meie rahvuskultuuri parimad saavutused.

Iialgi ei võideta rahvast, kes on teadlikuks saanud oma üllast eesmärgist, kes on tunda saanud oma vaba töö vilja, õpetab suur Lenin. Eesti töörahvas tõendas tegudega selle Lenini mõtte õigsust ja elulisust. Tõepoolest: kuigi eesti töörahvas sai lüüa 1918. ja 1919. a. vihaseis klassilahinguis ja kuigi eesti kodanlusel õnnestus välismaiste täakide ja toetuste abil võimule ronida, ei loobunud eesti töörahvas hetkekski oma ainuõigest võitluseesmärgist — Nõukogude Eestist. 1924. a. 1. detsembri relvastatud ülestõus näitas, et eesti klassiteadlikud töölised ei pea midagi tähtsamaks võitlusest nõukogude võimu eest, olles valmis selleks ohverdama kõik — ka oma elu.

Kui ameerika, inglise ja prantsuse imperialistide soosimisel ning otsesel majanduslikul ja poliitilisel toetusel fašism Saksamaal võimule pääses, järgnes sellele õige pea Kesk- ja Kagu-Euroopa poliitilise kaardi vägivaldne revideerimine, kus Hitler leidis jälle vajalikku toetust imperialistlike lääneriikide poolt nn. mittevaheselegamispoliitika näol. Kõik see aga muutis oluliselt jõuvahekordi imperialismileeri seespool fašistlike teljeriikide kasuks, mis avaldas vahetut mõju ka kodanlikule Eestile, imperialistide kuulekale käsilasele: inglise ja prantsuse imperialistide asemel hakkasid siin peremeest mängima hitlerlased. Uus isand soovis kõike ümber teha oma näo järgi, ja tema näpunäitel sooritasidki meie kodanluse ninamehed fašistliku riigipöörde, jutlustades seejuures häbenematult, et eesti rahvas olevat poliitiliselt haige ja vajavat seetõttu tervenemiseks „vaikivat olekut“ — fašistlikku diktatuuri. Nagu tõendasid hiilgavalt hilisemad poliitilised sündmused, oli eesti töörahvas täiesti terve, ta oskas õigel ajal võtta kogu meie rahva saatuse juhtimise oma

kindlause töömehekättesse ja ajada nurja kodanluse rahvaenulised plaanid; kuid eesti kodanlus oli tõepoolest parandamatu haige, keda suudab ainult haud parandada.

Nii näeme, et kui Pätsi—Laidoneri—Eenpalu fašistlik klikk, olles sunnitud küll rahvahulkade survele ja oma tõeliste kavatsuste varjamiseks 1939. a. sügisel sõlmima Nõukogude Liiduga vastastikuse abistamise pakti, jätkab siiski urgitsusi suure lepinguosalise vastu, saboteerides endale võetud kohustuste täitmist, astub eesti töörahvas bolševike partei juhtimisel otsustavalt välja ja kukutab 1940. a. 21. juunil Pätsi—Uluotsa sõjaprovokaatorite valitsuse, kutsudes ametisse Johannes Varese demokraatliku valitsuse, kes asub ausalt täitma Nõukogudemaaga sõlmitud vastastikuse abistamise lepingut.

Vihatud fašistliku kliki minemakihutamine päästis valla rahvahulkade poliitilise aktiivsuse. Riigikogu valimistel 1940. a. juuli keskel demonstreeris eesti rahvas oma siirast poolehoidu Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvormile ja nõudis oma esindajailt valimisprogrammi nõuete tingimusteta elluviimist. Tööraha massilised demonstratsioonid pärast valimisi ei jätnud mingit kahtlust, et rahvahulkade vankumatuks sooviks on näha Eestit nõukogude vabariigina.

Riigivolikogu 1940. a. 21. juuli istung täitis rahvahulkade palavaima soovi: Eestis pandi taas maksma nõukogude võim, mille meie rahvas oli kätte võitnud juba Suure Oktoobri kuulsusrikkail päevil.

Nii rajati 1940. a. 21., 22. ja 23. juuli ajalooliste otsustega kindel alus Eesti Nõukogude Sotsialistlikule Vabariigile kui võrdõiguslikule liikmele Nõukogudemaa rahvaste vennalikus peres.

Purustanud kapitalistliku korra kammitsad, asus eesti töörahvas energiliselt uut elu üles ehitama, saades teistelt Nõukogude rahvastelt ja eeskätt suurelt vene rahvalt suurt abi, kuid hitlerliku Saksamaa sõnamurdliku kallaletungi tõttu Nõukogudemaale sai see hoogne ja vilgas ülesehitustöö rahutingimustes kesta vaid aasta aega.

Suure Stalini targarl juhtimisel purustas Nõukogude armee hitlerlikud hordid, vabastades õelast vaenlasest kogu ajutiselt okupeeritud Nõukogude territooriumi, sealhulgas ka Nõukogude Eesti. Taasvabastatud sünnimaal asus eesti töörahvas suure innuga ülesehitustööle, ületades mehiselt raskusi ja takistusi, mida oli põhjendanud sõda ja hitlerlik okupatsioon, ning võideldes väsimatult sõjajärgse stalinliku viisaastakuplaani ennetähtaegse täitmise eest.

Töötades bolševike partei kogenud juhtimisel ja saades vennasvabariikidelt igakülgset abi ning toetust, täitis meie töörahvas auga Eesti NSV sõjajärgse viie aasta plaani. Eriti jõudsa arengu tegi läbi meie vabariigi rasketööstus. Täielikult taastati põlevkivitööstus ja ehitati rida uusi võimsaid põlevkivikaevandusi, loodi põlevkivigaasitööstus. Metallitööstuse toodang ületas mullu 1945. a. taseme viiekordselt. Suuresti kasvas elektrienergia tootmine, ületades 1940. a. taseme.

Kiiresti arenes ka kergetööstus. Võrreldes 1940. aastaga suurenes puuvillriide toodang 17⁰%, villase riide toodang 30⁰%, linase riide toodang 43⁰%, nahkjälatsite valmistamine koguni kaks korda.

Hoogsat tõusu täheldame samuti toiduainetetööstuses: juba mullu ületas 1945. a. taseme või tootmine 3 korda, liha tootmine 1,4 korda, vorstisaaduste tootmine 3,9 korda jne.

Vabariigi põllumajanduses toimus viisaastaku lõpul põhjalik murrang: veendunud vennasvabariikide ja omaenda kogemuste najal sotsialistliku suurpõllumajanduse väljapaistvais eeliseis, pööras töötav talurahvas selja ajast ja arust läinud üksikmajapidamiste süsteemile ja asus stalinliku kolhoosikorra teele. Vabariigi põllumajanduse edust kõnelevad järgmised arvud: teravilja kogusaak ületas 1950. aastal sõjaeelse taseme, tehniliste kultuuride külvipind kasvas viisaastaku kestel 3,5 korda, veiste arv suurenes 12%, lammaste ja kitsede arv 9%, sigade arv 48%.

Nende edusammude alusel vabariigi tööstuses ja põllumajanduses paranes märksa ka töötava rahva elujärg: suurenes tööliste ja teenistujate reaalpalk, kasvasid talupoegade sissetulekud.

Kõige selle tõttu puhkes õitsele eesti nõukogulik kultuur, mis on vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik. Seepärast näeme suurt tõusu niihästi õppeasutuste kui ka õppejõudude ja õpilaste arvus: kui kodanliku Eesti üldhariduslikes koolides õppis viimati kuni 120 000 õpilast 4000 õpetaja juhatusel, siis on Nõukogude Eesti üldhariduslikes koolides tänava ümmarguselt 147 000 õpilast, kelle kommunistlikku kasvatust juhivad 7700 õppejõudu. Tehnikumide ja teiste keskeriõppeasutuste arv on suurenenud kodanliku ajaga võrreldes enam kui 2,5 korda, õppijate arv neis koguni 5 korda.

Kuid ühekülgne oleks sel puhul kõnelda vaid arvulisest, kvantitatiivsest kasvust. Veelgi iseloomulikum on eesti nõukogulikule kultuurile see sügav põhimõtteline, kvalitatiivne vahe, mis lahutab teda eesti kodanlikust kultuurist.

Võtame näiteks kooli- ja haridusala. Kodanliku Eesti kool oli kodanluse klassihuvide tööriist; tema ülesandeks oli kasvatada kodanlusele kuulekaid ja meelepäraseid inimesi. Seepärast vihkaski kodanliku Eesti kool progressiivseid ideid ja õpetusi, sest need näitasid õiges valguses kodanlikku korda ja selle kandjaid.

Nõukogude koolil pole midagi ühist kõige sellega. Enamgi: ta on täielik vastand kodanlikule koolile, sest tema ülesandeks on kasvatada igakülgselt haritud kommunistmehitajaid, kes on aktiivsed ja teojulged, kes armastavad piiritult oma Nõukogude kodumaad ja pühendavad kõik oma jõud kommunismi ajaloolise ürituse võiduleviimiseks.

Sotsialistlikus võistluses Eesti NSV 11. aastapäeva auks andsid vabariigi töötajad oma parima. Tähelepandavate saavutustega tulevad sellele üldrahvalikule pidupäevale ka meie koolid ja õpetajad. Võrreldes eelmise aastaga on paranenud koolikohustuse täitmine. Võitluses täieliku õppeedukuse eest on saavutatud uut edu: ikka väiksemaks muutub nende õpilaste arv, kes ei lõpeta klassi- või koolikursust, ikka rohkem kasvab nende õpilaste arv, kes tulevad edukalt toime oma tööga. Seetõttu näemegi, et tänava oli juba täieliku õppeedukusega klasse sootu rohkem kui mullu, nagu ka seda, et on jõudsasti kasvanud nende eesrindlike õppejõudude read, kelle aines kõik õpilased jõuavad edasi. Nii on tänava neid tublisid õppejõude Tallinna koolides juba tervelt sadakond. Kõik see kõneleb kommunistliku kasvatuse sisulisest paranemisest vabariigi koolides, sellest, et on tõusnud õppe-kasvatustöö kvaliteet.

Need edusammud, aga ka koolitöös ilmsikstulnud puudused kohustavad vabariigi koolide õppejõude suhtuma täie tõsidusega uue õppe-

aasta ettevalmistusse, kasutama täielikult kõiki suvevaheaja võimalusi enesetäiendamiseks, et eeloleval õppeaastal üha paremini ja põhjalikumalt lahendada vabariigi noorsoo kommunistliku kasvatuse vastutusrikkaid ülesandeid.

Nõukogude Eesti töörahva saavutused ja edusammud paistavad veelgi teravamini silma, kui meenutada olukorda imperialismileeris, kus töörahva elementaarseid majanduslikke ja poliitilisi õigusi tallatakse toorelt jalge alla, kus süveneb kogu ühiskondliku elu fašiseerumine, kus imperialistid teevad avalikult uue maailmasõja ettevalmistusi, lootes verisest sõjast leida lahendust oma süsteemi karjuvaile vastuoludele.

Kuid kahe maailmasõja kogemused on veenvalt näidanud, et sõda ei saa lahendada imperialistliku leeri sisemisi vastuolusid, küll aga neid veelgi teravamaks ajada. Rahvahulkadele on aga selge, missuguseid hirmsaid kannatusi toob neile sõda. Seepärast ongi rahvahulgad kogu maailmas organiseerunud ja asunud rahu kaitsele. „Rahu säilitatakse ja kindlustatakse,“ õpetab seltsimees Stalin, „kui rahvad võtavad rahu säilitamise enda kätte ja kaitsevad seda lõpuni.“ Pole kahtlust, et nii sünnibki. Selle tagatiseks on rahvahulkade üha kasvav otsustavus kaitsta rahu, selle tagatiseks on see, et rahuleeri eesotsas seisab võimas Nõukogudemaa, et rahuleeri juhib rahvaste rahu lipukandja seltsimees Stalin.

Oma nõukogude vabariigi ülesehitamise kogemused on meie rahvast õpetanud veel sügavamalt mõistma, kui õigesti ta talitas 1940. a. suve pöördelistel päevadel. Kõik see on süvendanud meie rahva kaljukindlat veendumust, et tema olevik ja tulevik on kindlustatud vaid Nõukogude vabade rahvaste vennalikus peres. Seepärast tuleb eesti rahvas oma vabariigi 11. aastapäevale, olles veelgi tihedamini koondunud meie võitute innustaja ja organiseerija — Üleliidulise Kommunistliku (bolševike) Partei ja tema Keskkomitee ümber, Nõukogude rahvaste ja kogu progressiivse inimkonna suure juhi ja õpetaja seltsimees Stalini ümber.

Vene ja nõukogude matemaatikute hiilgavad saavutused arvuteoorias.

Prof. I. DEPMAN.

Leningradi Linna Õpetajate Täiendusinstituudi matemaatika-kateedri juhataja.

(Algus vt. „Nõukogude Kool“ nr. 5, 1951.)

VI

Euleri-Goldbachi-Vinogradovi probleem.

Lihtarvude* kohta on olemas terve rida lauseid, mis paistavad olevat lihtsast lihtsamad, mis nähtavasti on õiged, kuid mida tänini ei ole suudetud tõestada. Näidetena võiks nimetada järgmisi:

1. Kas on iga paarisarv kahe lihtarvu vahe?
2. Kas on kaksiklihtarve lõpmata palju?
3. Kas on olemas lõpmata palju lihtarvude paare p ja q , millede puhul $p-q=k$, kus k võib võrduda iga naturaalarvuga?
4. Kas on lõpmata palju lihtarve n^2+1 kujul?
5. Kas on alati n^2 ja $(n+1)^2$ vahel vähemalt üks lihtarv iga n -i korral?

6. Kas 2^n+1 on lihtarv peale juhtumite, kui $n=0, 1, 2, 4, 8, 16$?

Üheks kõige kuulsamaks neist lihtarvude teoreemidest on Euleri-Goldbachi probleem, mille lahenduse suurim nõukogude matemaatik Vinogradov peaaegu lõpule viis ja mille lahendamiseks 200 aasta kestel keegi meetodit ei leidnud.

Probleem tärkas Peterburis 200 aastat tagasi. Peterburi Teaduste Akadeemia esimeste liikmete hulgas oli peale teiste välismaalane Goldbach. Kirjavahetuses Euleriga avaldas Goldbach viimasele küsimuse, kas iga paarisarv on kahe paaritu lihtarvu summa:

$$6=3+3, 8=3+5, 10=3+7=5+5 \text{ jne.}$$

Kui see lause on õige, siis on kerge tõestada, et iga paaritu arv on kolme paaritu lihtarvu summa. Tõepoolest, kui oletada, et paarisarv $2k=p_1+p_2$, kus p_1 ja p_2 on paaritud lihtarvud, siis on paaritu arv

$$2k+1=2(k-1)+3.$$

$2(k-1)$ on paarisarv ja oletuse põhjal kahe paaritu lihtarvu summa, teiste sõnadega

$2(k-1)=q_1+q_2$, kus q_1 ja q_2 on paaritud lihtarvud, sellepärast on paaritu arv

$$2k+1=2(k-1)+3=q_1+q_2+3.$$

* Autor kasutab liht- ja liitarvu terminit. Praegu kasutame nende asemel alg- ja kordarvu terminit. Toimetuse märkus.

Seega: iga paaritu naturaalarv on kolme paaritu lihtarvu summa, kui on tõestatud, et iga paarisarv on kahe paaritu lihtarvu summa.

Euler vastas Goldbachile, et talle näib kahtlemata tõsi olevat, et iga paarisarv on kahe paaritu lihtarvu summa, kuigi ta seda lauset tõestada ei suuda. Kahesaja aasta jooksul on peale ühe erandi (prantsuse matemaatiku Lionnet') kõik matemaatikud selle lause õigsusse uskunud, kuid tema tõestamiseks ei suudetud vähematki sammu teha. Veel 1922. aastal ütles suurim inglise matemaatik Hardy, et Goldbachi probleemi lahendamiseks ei oma tänapäeva matemaatika minigeid abinõusid, et säärase küsimuste lahendamiseks tuleb matemaatikas luua põhimõtteliselt uusi meetodeid.

Goldbachi teoreemi paarisarvude jaoks on väga paljud matemaatikud järele proovinud. Selle küsimusega tegeles ka Georg Cantor (Peterburist pärit olev matemaatik, hulkadeteooria looja). Neid katseid on kerge korraldada üldharidusliku kooli nooremais klassides, mida igati tuleb soovitada. Õpilastesse avaldab sügavat muljet see asjaolu, et nad võivad tegelda selle probleemiga, mida tuntud tänapäeva matemaatikud ülejõukäivaks peavad ja mille lahendamiseks suurim Nõukogudema matemaatik aluse on pannud. Klassis võib seda Goldbachi probleemi kontrollida järgmiselt.

Kirjutame paberi- või papiribale kõik paarituarvud, alates näiteks 49-st kuni 1-ni. Teisele paberiribale kirjutame paarituarvud 1-st alates. Paberiribad jaotame ühesugusteks ruutudeks, igasse ruutu kirjutame ühe arvu. Mõlemas arvureas tõmbame varem valmistatud Eratosthenese sõela põhjal kõikidele lihtarvudele joone alla või värvime nende ruudud ära, nii et lihtarvud silma paistaksid.

Tahame näiteks selgitada, kas arv 50 on ühel või enamal viisil kahe paaritu lihtarvu summa, kinnitame paberiribad otsapidi klassitahvlile nii, et arvud 49 ja 1 asetseksid kõrvuti (tahame mõnd teist paarisarvu, näiteks 48, samuti kontrollida, kinnitame paberiribad tahvlile nii, et 47 ja 1 seisaksid kõrvuti. Kõrvuti olevate arvude summa on esimesel juhtumil 50, teisel — 48. Siit näeme kohe, et 50 jagub neljal viisil, arv 48 koguni viiel viisil ($48=43+5=41+7=37+11=31+17=29+19$), arv 40 aga ainult kahel viisil ($40=37+3=29+11$) kahe paaritu lihtarvu summaks. Tähendab arvude 50, 48 ja 40 kohta on Goldbachi teoreem maksev ja lahenduste arv (partitio numerorum) on esimesel juhtumil 4, teisel 5 ja kolmandal 2; lühidalt märgitakse seda järgmiselt: $v(50)=4$; $v(48)=5$; $v(40)=2$.

See lahenduste arv $v(n)$ on, nagu juba neistki näiteist näha, väga kapriisne naturaalarvuline funktsioon, mille tundmaõppimisel tegi suure sammu edasi akadeemik I. M. Vinogradov.

Nagu öeldud, jäid kõik loendamatud katsed Goldbachi teoreemi tõestada kuni viimase ajani tagajärjetuks; veel 1922. aastal väitis inglise matemaatik Hardy, et matemaatika abil on see probleem lahendamatu. 1930. aastal tegi selles küsimuses esimese sammu edasi nõukogude matemaatik H. Schnirelman (suri 1938. a.). Tal õnnestus tõestada, et küllalt suurt arvu võib kujutada mingi lõpliku hulga lihtarvude summana. Nende lihtarvude hulk oli esiotsa õige suur, mitukümmend tuhat, kuid siiski oli küsimus surnud punktilt edasi nihutatud: Schnirelman näitas, et küsimusele võib uute meetodite abil, mis ta kätte juhatas, teataval määral ligineda. Varsti võidi nende lihtarvude hulka kuni 67-ni vähendada. Probleemi lahendamisele mate-

I. M. Vinogradov.

maatilisel (mitte katse-
lisel) teel oli sellega
alus pandud, kuigi
Goldbachi oletus, et
neid lihtarve ainult
kolm on, veel väga
kaugele jäi.

1937. aastal lõi aka-
deemik I. M. Vinogra-
dov (sünd. 1891. a.)
oma meetodi Goldbachi
probleemi lahendami-
seks ja näitas, et iga
küllalt suur paa-
rituarv on kolme liht-
arvu summa. Sellega
oli probleemi lahenda-
miseks suur samm edasi
tehtud, ja peaausjalikult
sellega, et loodi uued
meetodid matemaatika-
kas, mis võimaldavad
niisuguste küsimuste
lahendamist, millele se-
nine matemaatika mingi
liginemisteed ei näi-
nud. Need uued mee-
todid andsid võimaluse
tõestada, et küllalt
suured arvud on
kolme paaritu lihtarvu
summad.

Goldbachi probleem
ei olnud sellega veel
lõpuni lahendatud, sest
Vinogradov suutis tões-

tada ainult seda, et teoreem on õige kõikide paarituarvude jaoks, mis
on suuremad kui mingi suur arv C . See arv C ise, millest alates Gold-
bachi teoreem õige on, jäi esialgselt määramatuks.

1939. aastal näitas K. G. Borosdkin, et see arv C ei ole suurem, kui

41,96

e

e

e

kus täht e tähendab arvu 2,71828..., tuntud naturaalse logaritmi
alust. Nii võib öelda, et akadeemik Vinogradov on näidanud, et alates
arvust

41,96

e

e

e

kõik paaritu arvud on kolme paaritu lihtarvu summad, et kõikide nende arvude kohta on Goldbachi-Euleri teoreem õige. Kui suudetakse seda piiri, millest peale teoreem on õige, kuni arvurea alguseni vähendada, siis on Goldbachi teoreem paarituarvude kohta lõplikult tõestatud.

Teoreemi teise poolega, mis väidab, et iga paarisarv on kahe paaritu lihtarvu summa, on lugu pahem. Selles küsimuses ei ole senini mingit edusammu saavutatud. Veel enam, Leningradi professori J. V. Linniku tähtsad uurimused (1948) lihtarvude teoorias annavad põhjust kahtlemiseks, kas see osa Goldbachi teoreemist on üldse õige. Seda kahtlust jagab ka kolmas eriteadlane lihtarvude teoorias, nimelt Saraatovi professor Tšudakov (vt. tema monograafia L-funktsioonide kohta). Oma töödes akadeemik Vinogradov senini paarisarvude küsimust eriliselt ei käsitle.

VII

Missugune tähtsus on Vinogradovi hiilgavatel saavutustel? Kas on neil mingi praktiline väärtus?

Praktilise kasutamise võimalust ei näe praegu Goldbachi-Vinogradovi teoreemi suhtes veel keegi. Ei muutu ka matemaatikas eneses midagi sellest, kas see teoreem osutub õigeks või vääraks. Aga see ei vähenda milgi määral Vinogradovi saavutuste väärtust.

Matemaatikas on kõige tähtsamaks edusammuks uute meetodite loomine. Sellega on akadeemik Vinogradov hiilgavalt toime tulnud. Küsimuste jaoks, mis kümme aastat enne tema töid jäid matemaatikale kättesaamatuiks, on lahendamise meetodid leitud. Nii mõnedki matemaatika põhiideed tekkisid säärase küsimuste lahendamisel, mis mingit praktilist huvi ei pakkunud. Nende lahendamiseks loodud meetodeid rakendati hiljem kõige vajalikumate tegeliku elu küsimuste lahendamiseks. Küllalt on nimetada siinkohal tõenäosusteooriat, mis tekkis õnnemängude küsimustest, nüüd aga on terve rea teoreetiliste ja praktiliste teaduste aluseks. Samuti tuleb suhtuda ka Vinogradovi meetodeisse. Kui neid tänapäeval tarvitatakse ainult Goldbachi ja mõne teise teoreemi tõestamiseks, mis praktika jaoks veel midagi ei anna, võib julgesti kinnitada, et neid meetodeid rakendatakse varsti tegeliku elu küsimuste lahendamiseks.

Nõukogudemaa, kus teaduse arenemisele on loodud tingimused, mida ei ole kuski mujal, ei suhtu teadusse ja ta arendamisse kitsa praktitsismi seisukohalt. Meie maa toetab ka niisuguseid teaduslikke uurimusi, mille kasutamise võimalused tänapäeval veel nähtavad ei ole. Lobatševski geomeetria ideede kohta arvasid tollaegsed teadlased, et neil pole mingit väärtust praktikale, kuid tänapäeval peame meie nende ideede loojat suurimaks geeniusseks ja nende ideede tekkimist Venemaal meie teaduse kõige suuremaks uhkuseks. Samasuguseks nõukogude teaduse uhkuseks tuleb pidada Vinogradovi meetodeid.

VIII

Waringi probleem.

Teine probleem, mille lahendamisega akadeemik Vinogradov tegeleb ja milles samuti tema hiilgavaid saavutusi võib märkida, on Waringi probleem, mis oma sisult sarnaneb Goldbachi probleemiga.

Inglise matemaatik Edward Waring väljendas 1770. aastal järgmise lause: iga naturaalarvu k ($k > 1$) jaoks on olemas teine naturaalarv $g(k)$, mille suurus oleneb ainult arvust k , nii et iga naturaalarvu n jaoks on olemas võrdus

$$n = x_1^k + x_2^k + x_3^k + \dots + x_s^k$$

kus $s \leq g(k)$ ja x_1, x_2, \dots, x_s on naturaalarvud.

Teiste sõnadega öeldes tõendab see lause, et iga naturaalarvu võib kujutada teiste naturaalarvude ruutude, kuupide, neljandate astmete jne. summana ja et neid liidetavaid arve vajaneb ükskõik kui suure arvu n jaoks ainult lõplik arv ja iga astmenäitaja jaoks ei ole see liidetavate arv suurem mingist arvust $g(k)$, mis oleneb ainult arvust k . Arv $g(k)$ on kõige väiksem liidetavate $x_1^k, x_2^k, \dots, x_s^k$ arv, milledest võib koostada kõik naturaalarvud n , kus x_1, x_2, \dots, x_s on mingid naturaalarvud. Näited selgitavad seda üldist lauset.

Olgu $k=2$. Waringi lause tõendab, et iga naturaalarv on teiste naturaalarvude ruutude summa, ja neid ruute ei lähe kunagi vaja rohkem kui 4, teiste sõnadega $g(2)=4$. Tõepoolest: $1=1^2$ (üks ruut), $2=1^2+1^2$ (kaks ruutu), $3=1^2+1^2+1^2$ (kolm ruutu), $4=2^2$ (üks ruut), $5=2^2+1^2$ (kaks ruutu), $6=2^2+1^2+1^2$ (kolm ruutu), $7=2^2+1^2+1^2+1^2$ (neli ruutu) jne.

Missuguse naturaalarvu n meie ka võtaksime, seda võib alati kujutada teiste arvude ruutude summana ja liidetavaid ruute ei vajane kunagi üle nelja, tähendab $g(2)=4$.

Waringi lauses oli ootamatuks oletuseks see, et arvu n kasvamisega tema koostamiseks vajalikkude ruutude, kuupide jne. astmete arv ei kasva lõpmatult, vaid see arv ei tõuse kõrgemale mingist lõplikust arvust $g(k)$, mis oleneb ainult astmenäitajast k . Waring tõendas näiteks, et $g(2)=4$, $g(3)=9$, $g(4)=19$ jne. Teiste sõnadega: iga arvu võib koostada näit. kuupidest ning kunagi ei vajane selleks üle 9 kuubi; neljandate astmete puhul ei vaja meie ühegi arvu koostamiseks üle 19 säärase astme jne.

See fakt, et ainult kaks võrdlemisi väikest arvu 23 ja 239 on 9 kuubi summad, kõik teised arvud, nende hulgas kõik suured arvud, tarvitavad väiksemat kuupide hulka, andis alguse uuele ideele. Hakati otsima liidetavate astmete hulka mitte kõigi arvude n jaoks, vaid küllalt suurte arvude jaoks. Seda liidetavate hulka märgitakse sümbooliga $G(k)$. Peaasjalikult Vinogradovi töödest selgus, et $G(k)$ on kergemini leitav kui $g(k)$. Varsti hakati saama $G(k)$ määramiseks ligikaudseid valemeid (Vinogradov 1935. a., hindu matemaatikud ja hiina matemaatik Chua Lu-Keng 1938. a. jt.) Chua Lu-Keng andis valemi $G(k) \leq 2^k + 1$. Vinogradov ületas 1947. aastal kaugelt selle täpsuse, näidates, et küllalt suurte arvude jaoks on

$$G(k) < 3k (\ln k + 11).$$

Seega on Vinogradov mitte aimanud, nagu seda tegi Waring, vaid sellekohaste ja selleks loodud meetodite abil tõestanud, et iga küllalt suur arv on naturaalarvude astmete summa

$$N = x_1^k + x_2^k + \dots + x_s^k,$$

kus $s < 3k (\ln k + 11)$ ja k võib olla 2, 3, 4 jne. Kuigi see valem annab resultaadid, mis on kaugel lõplikest (4, 9, 19 jne.), on ometi Vinogradov

andnud meetodid, millede abil saab küsimusele läheneda. Edasiseks tööks on täpsustada nende meetodite abil ligikaudseid valemeid, kuid see on töö, mida tema tähtsuse ja raskuse suhtes ei saa võrrelda meetodite loomisega.

IX

Goldbachi ja Waringi probleemid kuuluvad tuleviku matemaatika valdkonda, nende lahendamise meetodite leidmine on tuleviku matemaatika raudvara loomine.

Senise aritmeetika ja arvuteooria aluseks oli teoreem, mis väidab, et iga liitarv annab ainsal viisil algteguriteks lahutada. Seda arvuteooriat nimetatakse sellepärast multiplikatiivseks (*multiplicatio* — korrutamine). Goldbachi ja Waringi teoreemides kujutame meie arve summade näol, sellepärast nimetatakse neid probleeme käsitlevat arvuteooriat aditiivseks (*additio* — liitmine).

Aditiivse arvuteooriaga tegeles tõsiselt juba Leibniz. Teda huvitas näiteks kõige lihtsam aditiivne probleem: mitmel viisil võib arve summadena kujutada? Meie võime kujutada summade näol:

Arvud n	Kuidas?	Mitsel viisil? $P(n)$
2	2, 1+1	2
3	3, 1+2, 1+1+1	3
4	4, 2+2, 1+3, 1+1+2, 1+1+1+1	5
5	5, 1+4, 2+3, 1+1+3, 1+2+2, 1+1+1+2, 1+1+1+1+1	7
6	6, 1+5, 2+4, 1+1+4, 2+2+2, 2+1+3, 1+1+2+2, 1+1+1+3, 3+3, 1+1+1+1+2, 1+1+1+1+1+1	11

Seda toimetust arvudega nimetati *Partitio numerorum*, lahenduste arvu — $P(n)$. Viimasest arvude veerust näeme, et seal seisavad lihtsarakvud oma loomulikus järjekorras: 2, 3, 5, 7, 11. Tärkab kiusatus siit oletada, et järgmise arvu 7 jaoks *partitio*'te arv on järgmine lihtsarakv — 13. Aga järeleproovimine näitab, et see nii ei ole. Arvu 7 võime kujutada summadena järgmiselt: 1+1+1+1+1+1+1, 1+1+1+1+1+2, 1+1+1+2+2, 1+1+1+1+3, 1+1+1+4, 1+1+2+3, 1+2+4, 1+3+3, 1+2+2+2, 2+5, 1+1+5, 1+6, 2+2+3, 3+4, 7; seega on $P(7)=15$, aga mitte 13.

Kuivõrra see petlik induktsioon tõest kõrvale kaldub, näeme järgmisest. Oleks Leibnizi esialgne oletus $P(n)$ kohta õige, siis oleks $P(200)$ võrdne 200-ndale lihtarvule naturaalarvude reas. Esimeses tuhandes on 168 lihtarvu. 200. lihtarv on natuke suurem kui 1000, ja $P(200)$ peaks võrduma ligikaudu 1100-ga. Tõepoolest on aga $P(200)=3\ 972\ 999\ 029\ 388$.

Selle arvu annab hindu matemaatiku Ramanujani valem, mille tõepärasus $P(200)$ suhtes on tegelikult arvutamise järel proovitud. Veel läinud sajandi lõpul väitis Kronecker, et *Partitio numerorum*

küsimused ei ole lahendatavad klassikalise matemaatika meetodite abil. Neid uusi meetodeid, mida vajavad aditiivse arvuteooria probleemid, hakkas looma geniaalne hindu matemaatik Ramanujan; nende meetodite loomine algupärastel teedel ja suures ulatuses on akadeemik I. M. Vinogradovi teene.

X

Toodud lühikesed andmed tõendavad meie kirjutuse alguses öeldud sõnu, et koolimatemaatika osadest seisab aritmeetika tänapäeva teaduslikule loomingle lähemal kui kõik teised osad. Aritmeetikaõpetaja ei tohi seda unustada, sest see teadmine tõstab tema enda kui ka õpilaste huvi aine vastu.

Öeldust näeme, et just aritmeetika kõige algelisem osa, naturaalarvude aritmeetika, annab tänapäeva teadusele kõige suuremaid probleeme. Seda asjaolu on ammu konstateeritud. Juba Gauss kõneles naturaalarvude aritmeetika „muinasjutulisest ilust, mis seda suurimate matemaatikute eriliseks lemmikuks tegi“. Kuid sellest naturaalarvude aritmeetikast oodati ja oodatakse ka kasu teiste teaduste ja praktika küsimuste lahendamisel. Lamé, insener ja matemaatik, kes hulga aastaid oli Peterburis professoriks, avaldas „kindlat veendumust, et naturaalarvude teooria muutub tulevikus matemaatilisele füüsikale niisama tarvilikuks meetodiks, nagu seda on analüüs (infinitesimaalarvutus)“. Minkovski ennustas aega, „millal kõige kõrgem ja peenem aritmeetika füüsikas ja keemias päevakangelaseks tõuseb, millal selgub, et ainete koosseisu ja ehituse teooriad omavad sama laadi kui lihtarvude lahutamine kaheks ruuduks“.

Atomistlikud ideed, mis meie päevil kõiki loodusteadusi elustavad, annavad põhjust oletada, et Minkovski unistused tegelikkuse kuju omandavad. Teoreetilise keemia ja arvuteooria meetodite sarnasuse üle kirjutas pikki uurimusi omaaegne Tartu ülikooli professor Aleksejev. Seda sarnasust ennustas arvuteaduse suur esindaja Kummer, kes väitis, et see sarnasus mitte juhuslik nähtus ei ole: „See põhjeneb tõsiasjal, et nii keemia kui ka arvuteooria aineks ja põhiideeks, kuigi kahes isesuguses reaalse maailma valdkonnas, on üks ja seesama koosseisu mõiste.“

Lõpetame ühe suure teadusliku maailmavaate populariseerija sõnades Venemaal:

„Tänapäeva füüsika otsib adekvaatset (tõele vastavat) pilti maailma ehitusest, harmooniliselt liites kahte põhiideed: õpetust diskreetseuse üle (kvantide teooria), mis on omane arvuteooriale, ja õpetust pidevate nähtuste üle (minimaalse tegevuse printsiip), mille teooria annab infinitesimaalarvutus. Paistab, et kumbki neist meetoditest üksikult on jõuetu küsimust lahendama, et meil tuleb korrata keskaja teadusemehe sõnu: üksainus rada ei too meid säärase saladuse avastamisele.“

Võib kindlasti väita, et diskreetseuse ja pidevuse ideed, mida rakedavad arvuteooria ja analüüs, kui neid tõlgitsetakse ja uuritakse dialektilise materialismi alusel, nagu see sünnib Nõukogudemaal, toovad lahenduse kõikidele nendele küsimustele loodusteadustes, mis sunnivad kõnelema loodusteaduste kriisist manduva kodanliku teaduse esindajail.

Rahvalikust ja rahvavastasest kirjandusest.

(Märkmeid kirjanduse arenemisest imperialismi ja kodanlik-demokraatlike revolutsioonide ajajärgul Eestis XIX saj. lõpust kuni 1917. a. Veebruarirevolutsioonini.)

ENDEL SÕGEL.

(Algus vt. „Nõukogude Kool“ nr-d 5 ja 6, 1951.)

STOLÕPINI REAKTSIOONI AASTAD (1908—1911).

3. juunil 1907. a. saatis tsaarivalitsus II Riigiduumale laiali; saabusid Stolõpini reaktsiooni rasked aastad. Tsaarivalitsus asus intensiivselt rüüstama proletariaadi poliitilisi ja majanduslikke organisatsioone. Kõike, mis meenutas revolutsiooni, püüti likvideerida.

Venemaa majanduselus toimusid käsiteldaval ajajärgul tunduval muudatused. Suurenes kapitalistlike ühenduste, trustide ja monopoliide loomine, s. t. tööstuse kontsentreerumine ja tsentraliseerumine, tõusis suurpankade ja väliskapitali osa tööstuses. „Sel kombel muutus kapitalism Venemaal üha rohkem monopolistlikuks, imperialistlikuks kapitalismiks.“¹ Sama on iseloomustav ka tsaari-Venemaa ühe osa — Eesti kohta. Ka Eestis täheldame tööstuse kontsentreerumist ja tsentraliseerumist, nagu vagunitehase „Dvigatel“ ühinemine ülevenemaalise Prodvagoniga jne. Kapitalismi üha enam imperialistlikuks kapitalismiks muutumine tõi omakorda kaasa vastuolude teravnemise, ja seda eeskätt tööliklassi ja kapitalistide vahel. Kapitalistid kasutasid monopoliiseerumist pealetungi tõhustamiseks töölikklassile. Nagu kogu Venemaal, nii ka Eestis andis end teravalt tunda tööstuslik depressioon. Selle mõjust võib näitena tuua tööliste arvu vähenemise „Dvigatelis“, kus 1905. a. töötas 1 400 töolist, 1908. a. aga vaid pool sellest, s. o. 700. Tuhandete töötatöölise olemasolu võimaldas kapitalistidel võidelda eeskätt kõige eesrindlikumate tööliste vastu, alandada palganorme, pikendada tööpäeva jms. Maal lootis tsaarivalitsus Stolõpini maa-seaduse elluviimisega, mis tõi kaasa külakogukonna likvideerimise, teha kulakuist väikesi mõisnikke, tsaarivalitsuse ustavaid kaitsjaid. Kuid selle tulemuseks oli mõisnike ja kulakute vastu suunatud talurahvaliikumise tõus. Baltimail Stolõpini reformi ei saanud rakendada, sest siin oli külakogukond juba ammu balti parunite poolt likvideeritud. Kuid maaküsimus oli ja jäi ka siin lahendamata. Endiselt kuulus enamuse maast mõisnikele, kusjuures talurahva käes olevast maast oli omakorda rõhuv enamuse kulakute valduses. Maaküsimuse teravus põhjustas väljarändamise. Nii rändas välja ainult Võrumaalt Volog-

¹ UK(b)P ajalugu. Lühikursus, Tallinn, 1946. lk. 99.

lasse aastail 1905—1908 üle 6 000 inimese. Vastuolud töötava talurahva ja mõisnike ning kulakute vahel üha teravnesid. Seega objektiivsed ühiskondlik-majanduslikud suhted, sügavad vastuolud rõhutute ja rõhujate vahel löid pinna revolutsiooniliseks liikumiseks, uueks revolutsiooniks, mis pidi lahendama 1905. a. revolutsiooni lüüasaamise tõttu lahendamata jäänud ülesanded.

Tsaarivalitsus lootis aga siiski kõige julmema reaktsiooniga revolutsioonilise liikumise uut tõusu ära hoida. Selleks kasutati mitmesuguseid vahendeid. Reaktsiooni üldise rünnaku teravik suunati proletariaadi ja tema juhtiva jõu — bolševistlike organisatsioonide vastu. Nagu kogu Venemaal, nii toimus ka Eestis proletariaadi organisatsioonide rüüstamine. VSDTP Tallinna Komitee oli areteeritud terves koosseisus 1907. a. suvest kuni 1908. a. alguseni. Tegutsesid kohtud, saadeti asumisele, vanglad tuubiti täis parimaid tööraha huvide eest võitlejaid.

Tsaari-Venemaa valitsevad klassid jätkasid revolutsioonilise meeleolu hajutamiseks ka riigiduumade taktikat. III Riigiduumas oli kõige reaktsioonilisem eelmistega võrreldes; see oli mustasajalaste ja konstitutsiooniliste demokraatide duuma, kes esindas mõisnikke ja kodanlust. Eestist oli selles duumas 2 saadikut (A. Schulzenberg ja A. Terras), kellest kumbki ei esindanud töölist ega talupoegi.

Kontrevolutsiooni pealetung toimus ka ideoloogilisel rindel, kus marksismi arvustamine sai moeasjaks, kus püüti juurutada arvamust, nagu ei saaks revolutsioonil olla enam mingit pinda Venemaal.

Kontrevolutsiooni üldpealetungist võttis osa koos balti parunitega ka eesti kodanlus, võideldes töörahvahulkade huvide vastu. Ainsaks avalikuks eesti poliitiliseks parteiks jäi Tõnissoni kadetlik eduera-kond. Oma majanduslikke positsioone püüdis eesti kodanlus tugevdada igasuguste seltside ja ühingute asutamise kaudu.

Kuid ka sellel reaktsiooni üldpealetungi raskel ajal ei jäänud proletariaat ja töörahvahulgad juhita. Kogu arenemine ise, vastuolude teravnemine, 1905. a. revolutsioonis lahendamata jäänud ülesannete lahendamise vajadus eeldas uut revolutsioonilist tõusu. Seda oli vaja organiseerida. Revolutsioonilise tõusu organiseerijateks olid ja jäid bolševikud eesotsas Lenini ja Staliniga. Menševikud taganesid paanikas ja ei uskunud uue revolutsiooni võimalust, panid maha revolutsioonilised loosungid, olid proletariaadi võitluspartei likvideerimise taotlejad. Bolševikud aga muutsid „... revolutsioonilise liikumise lan-guse ja rahvahulkade väsimuse tingimuses oma taktika ja otse tsarismi vastu sihitud võitluselt siirdusid selle võitluse kaudseile teedele. Stolõpini reaktsiooni raskeis tingimuses kasutasid bolševikud vähi-maidki legaalseid võimalusi, et säilitada sidet rahvahulkadega (alates haigekassadest ja ametiühinguist ja lõpetades duuma tribüüniga). Väsi-matult kogusid bolševikud jõudusid revolutsioonilise liikumise uueks tõusuks“²

Rüüstatud parteiorganisatsioonid koondasid oma ridu ka Eestis ning võtsid tarvitusele õige taktika reaktsiooni tingimustes. Uha ägeneva-test rüüstamistest hoolimata suutsid parteiorganisatsioonid organi-seerida tööliklassi võitlust. Igal aastal mälestas Tallinna proletariaat protestistreibiga 1905. a. 16. okt. veretöö ohvreid. 1909. a. streikis

² UK(b)P ajalugu. Lühikursus, Tallinn, 1946, lk. 142.

Tallinnas sel päeval üle 8 000 töölise. Iga aasta 1. mail anti välja proklamatsioon. Nii avaldati proklamatsioonid reas linnades (Pärnus jm.) VSDTP kohalike organisatsioonide allkirjadega.

Uhendades legaalset tööd illegaalse tööga võitlesid bolševikud kogu Venemaal revolutsioonilise tõusu ettevalmistamise, uue revolutsiooni ettevalmistamise eest ka Stolõpini reaktsiooni kõige raskemal ajal.

Reaktsiooni üldpealetungi tingimustes toimuv võitlus uue revolutsioonilise tõusu eest kajastub ka ideoloogiavallas, kirjanduslikus elus. Sellel perioodil kajastab rahvahulkade taotlusi — lahendada 1905. a. revolutsiooni lüüasaamise tõttu lahendamata jäänud ülesanded uues revolutsioonis — ka eesti rahvalik, eeskätt proletaarne kirjandus. Seevastu aga reaktsiooni huve — suruda maha iga mõte revolutsiooni võimalusest ja revolutsioonist endast — kajastab eesti kodanluse rahvavaenulik kirjandus. Nagu kogu ühiskondlikus elus keeb äge võitlus, nii toimub ka eesti kirjanduses kõige teravam võitlus rahvaliku ja rahvavastase kirjanduse vahel.

Peatume eelkõige eesti proletaarsel kirjandusel Stolõpini reaktsiooni rasketel aastatel.

Kõige kokkuvõtlikuma ja eredama pildi eesti proletaarse kirjanduse ideestikust Stolõpini reaktsiooni aastail annab J. Lilienbachi luuletuskogu „Ommikulaulud“, mis ilmus 1909. a. Autor ise märgib oma luuletuskogu eessõnas, et „„Ommikulauludgi“ on pisike osake oludesaadusest ja tahavad omakorda mõjuda, et pimedus väheneks, päev läheneks“. Luuletuskogus antud 124 luuletuse ideestiku võiksime lühidalt kokku võtta järgmiselt:

J. Lilienbach iseloomustab eelkõige üldist olukorda. Valitseb kõige julmem reaktsioon. Kogu tsaari-Venemaa on kõigele eesrindlikule vanglaks:

*Naeruvääriline vangimaja,
millel vahti, võret pole vaja,
mille uks on lahti ööd ja päevad“ (luuletus „Elu“, lk. 90).*

Reaktsioon möllab. Elatakse tingimustes, kus „nuuskurid ja nuutjard/ igal pool on tegevad“ (luuletus „Oiatus“, lk. 73) ja kus „tärkavat elu,/ õitsevat noorust,/ küpset jõudu/ rüüstab surm“/ ning „parimaid püüdeid/ ausat tööd/ õitsevat edu/ ävitab reaktsioon“ (luuletus „Ävitavad jõud“, lk. 100). Luuletaja näitab tabavalt ironiseerides, et ainuke puutumatu koht, kuhu „ei ole tunginud veel keegi,/ nuuskur ega politseinik“ on koerakuut ja vana krantsike on inimesest eelistatumas olukorras (luuletus „Ideal“, lk. 97). Edasi täiendab J. Lilienbach kogu tsaari-Venemaa üldise olukorra iseloomustamist reas luuletustes antud eluliste näidetega kodanluse poolt isamaaks peetavas Eestis:

*Mu isamaa
on visamaa,
mis vanast lahkuda ei saa.
Mu isamaa on nisamaa,
mis isandatel imeda.
Mu isamaa
on kisamaa
mustale. Muu peab vaikima“ (luuletus „Visanisakisamaa“, lk. 87).*

Ja luuletuses „Meie maa“ (lk. 87) näitab luuletaja, et „Eesti vennad ega õed“ pole näinud pudrumägede ja piimajõgedega maad, „kuid värskaid lihamägesid/ ja sooje verejõgesid/ on igauks meist näinud“.

J. Lilienbach seab endale ülesandeks täiendada olukorra hinnangut mõttega, et töörahva õigusteta olukord ja piinamine pole iseloomustavad mitte üksnes tsaari-Venemaale ega selle osale Eestile, vaid kogu kapitalistlikule maailmale. Ta rõhutab, et nii „viletsale vana-ajale“ kui ka „koledale keskajale“ ja „uhkele uusajale“, s. o. kõigile ekspluaatorlike klassidega ühiskondlikele formatsioonidele on omased ühised jooned: „Kainid, juudased, neerod, rumalus,/ vägivald, nälg, sõda,/ piinamised, timukad/“ (luuletus „Mis neid eraldab“, lk. 45). Ta näitab, et ekspluaatorlikus ühiskonnas on niisugune „ühiselu“ rõhujate ja rõhutute vahel, et mida vähem on rõhutul õigusi, seda rohkem on tal kohustusi (luuletus „Ühiselu“).

Sellise pildi joonistab luuletaja oma värssidega tookordsest olukorrast. See oli vajalik selleks, et lugejat kehtiva olukorra mõistmiselt juhtida edasi sellest tuleneva ülesande mõistmisele. Ja luuletaja asubki eelseisva ülesande kirjeldamisele, osutades selle teostamise ajaloolisele paratamatusele ja seda teostavaile jõududele. Mõistes ajaloo arenemise seaduspärasust, kirjutab J. Lilienbach, et kapitalism „viis feodaalsed kütked — kuldahelad tõi/. Kord sotsialismusekevade väest/ me pääseme kulla- ja hõbedajääst“ (luuletus „Ajamuutused“, lk. 109). Ta kirjutab veendunult, et ajaloo seaduspärasus on juba niisugune, et järjekindlalt „kaub vana kord... ja akkab uus maksma“ (luuletus „Nõnda“, lk. 14), et kuigi sajab lund, s. o. reaktsioon möllab, „talv ei tule tagasi“, vaid „värsked lumi vanaga/ lähed ühes minema“ (luuletus „Ootel ja lootel“, lk. 17).

Luuletaja rõhutab, et vana murdmine ei toimu iseenesest. Selleks on vaja inimesi — vabadusvõitlejaid, nende tahet ja aktiivset tegevust. Ta näitab, et kuigi tolle aja inimesed sündisid orjapõlves, elasid priiuseta ja olid ahelais, kuid siiski pole nad orjad, vaid vabadusvõitlejad (luuletus „Vabadusevõitlejad“, lk. 124). Ja võitlejaks vabaduse eest on vaja kasvatada inimest lapse-east peale: maast-madalast „piad vabadusetuld ta rinda sütitama“ (luuletus „Maastmadalast“, lk. 52). J. Lilienbach näitab, et töörahvahulgad ihkavad vabanemist: „Me röövlipesa vihkame,/ me tuult ja tormi ihkame“ (luuletus „Meie püüe“, lk. 21). Ta annab mõtte sellest, et vabadus ei tule ise, ekspluateerijad ei loobu vabatahtlikult oma eesõigustest, vaid vabaduse saab kätte võita vaid suuri ohvreid kandes: „...vabaduselampi verd/ piab õliks valama“ (luuletus „Pimeduse võimuses“, lk. 46).

Selgitanud oma värssides kogu olukorra ning selle muutmise eest peetava võitluse tõsiduse ning näidanud, et otsustavaks jõuks vabaduse kättevõitmisel on töörahvas ise, tema tahe, näitab luuletaja, et reaalsed võimalused uueks revolutsiooniliseks tõusuks tsaari-Venemaal on küpsemas. Ta püstitab küsimuse: „Aga kas te süsimusta/ talve (s. o. reaktsiooni — E. S.) praegu tunnete?/ Kas te suve (s. o. revolutsiooni — E. S.) igatsete,/ mis on tulipunane?“ (luuletus „Must talv“, lk. 120) ning näitab, et revolutsioonilise tõusu saabumine on reaalne ja mitte kaugel. See on „Ommikulaulude“ peamine ja kõige kesksel kohal olev idee. Luuletaja sisendab lugejatesse veendumust, et kuigi valitseb reaktsiooniöö, ometigi läheneb hommik, revolutsiooniline tõus. Seda mõtet rõhu-

tab luuletaja oma kogu pealkirjaga, eessõnas ja esimestest luuletustest alates. „Veel on pime. Aga nüüd,/ kuni hakkab koitma,/ pange lambid põlema,/ pange leegid loitma“ (luuletus „Pimedas“, lk. 2). Luuletuses „Sõja ajal“ (lk. 6) ta kirjutab:

*Vanemuine, viska taeva nurka oma kannel,
pane hüüdma pasunad ja sõjasarved,
pane trummid põrisema.*

Andnud veendumuse uue revolutsioonilise tõusu paratamatusest, näitab luuletaja neid, kelle vastu tuleb võidelda, et revolutsioonilist tõusu ennast kätte võita. J. Lilienbach suunab oma löögid tsaarivõimu kaitsvate tuge — kokkuleplaste, riigiduumi ja kiriku vastu. Luuletuses „Alalhoidjale“ (lk. 16) naeruväärustab ta neid, kes püüavad lagunevat režiimi hukkumisest päästa, paljastab töörahva huvide reetjaid-provokaatoreid (luuletused „Õiglane soov“, lk. 37, „Rapla mehed ja provokaator“, lk. 39 jm.). Luuletuses „Kahekõne“ (lk. 10) paljastab J. Lilienbach jumalasse, ülemusse ja duumasse uskumist ja nende austamist. Rida luuletusi on pühendatud mustasajalise riigiduumi olemuse paljastamisele. Ta märgib, et uued vormid ei suuda muuta vana sisu:

*Ei muutust riigiduumi too
ei uueks riigi tuuma loo (luuletus „Koor ja sisu“, lk. 78).*

Usu ja kiriku kui tsaarivõimu toe ja kindlustaja paljastamiseks on luuletaja pühendanud terve rea oma luuletusi. Ta näitab, et usk on ekspluataatorite tõelise näo maskeerimise vahend (luuletus „Viigileht“, lk. 56) ning võttes analüüsi alla pastorite jutluse looja vägevusest ja tema tingimatust olemasolust, kirjutab:

*Kui midagi, mis loodud pole
ei olla või, —
kust tuli siis see kõige looja,
kes teda lõi? (Luuletus „Väike vaidlus“, lk. 57.)*

Tervet J. Lilienbachi luuletuskogu läbib mõte, et (olgu ilmliku sundija või jumala) palumisega ei pääse ahelaist, vaid olukorra lahendajaks, „ärapäastjaks“ on vaid töönimene „ise — aga mitte muu“.

Veendumus Stolõpini reaktsiooni raskeil aastail uude revolutsioonilisse tõusu kui paratamatusse, selle juurutamine lugeja teadvusse, töörahvahulkade omaenda jõusse usu kasvatamine — see ongi teinud J. Lilienbachi luuletuskogu „Ommikulaulud“ käsiteldava perioodi eesti rahvaliku kirjanduse parimaks saavutuseks. See on kirjandus, mis otseselt proletariaadi positsioonilt teenib rahvahulkade huve, mobiliseerides hulki võitlusse tsaarivõimu, eesti kodanluse ja kõigi teiste reaktsiooniliste jõudude vastu Stolõpini reaktsiooni ajal.

Käsiteldava ajajärgu eesti rahvaliku kirjanduse uurimise väärtuslikeks materjalideks on peale „Ommikulaulude“ rida J. Lilienbachi toimetusel ilmunud albumeid: „Mõtted“ I (1909), „Edasi“ III (1910); „Mõtted“ II (1911), „Edasi“ IV (1911), ajakiri „Töö“, ajaleht „Maleva“; rea proletarsete kirjanike teosed, mis on ilmunud eraldi väljaanne-tena. Eespoolnimetatud allikad annavad väärtuslikku materjali eesti proletarsete kirjanike nii ilukirjandusliku kui ka publitsistliku-kir-

janduskriitilise tegevuse kohta. Käsitleme allpool proletaarsete kirjani-
ke ilukirjanduslikke ja publitsistlik-kirjanduskriitilisi töid eraldi.
Algame ilukirjanduslikest töödest.

Albumites „Mõtted“ I, „Edasi“ III, „Mõtted“ II ja „Edasi“ IV aval-
datud ilukirjanduslike tööde põhiideed on selgepiirilisel rõhutatud:
näidata olukorda reaktsiooni ajajärgul, et veendunult toonitada revo-
lutsioonilise tõusu peatse saabumise paratamatust. Neis albumites on
avaldatud rida J. Lilienbachi luuletusi, mis ei ole avaldatud varem-
käsiteldud „Ommikulaulude“ kogus, kui ka neid, mis nimetatud kogus
on avaldatud. Albumis „Mõtted“ I näitab Lilienbach, et kuigi „rahus-
tajad“ räägivad rahust ja püüavad sellega uinutada, ometigi „rau-
gemata/ kaugemata/ maru mässab südames“ (lk. 46). Luuletaja rõhutab
laulus „Elu läheb tõeks“, et kord jõuab aeg, kus saabub v a l g u s, s. o.
revolutsiooniline tõus. Albumi lõpetab J. Lilienbachi luuletus „Piiri-
tüli“, mis rõhutab kahe leeri, rõhujate ja rõhutute, uue ja vana võitluse
olemasolu ja selle saatust:

*Minevik on teie
tulevik on meie —
ainult vaheraja
selgitada vaja.*

Järgmise albumi („Edasi“ III, 1910) ilukirjandusliku loomingu pea-
osa kuulub samuti J. Lilienbachile, kellelt ilmuvad siin 9 luuletust ja
mõned lühiartiklid. Neis iseloomustab luuletaja tolleaegset ühiskonda
kui sellist, kus „liiga palju prassijaid/ elutarbeid raiskavad“, kuna töö-
rahvale on „tasakaalu“ saavutamiseks jäetud kitsikuses elamine ja
nälg (luuletus „Tasakaal“). Parodeerivas luuletuses „Mu isamaa, kui
ilus sa“ näitab J. Lilienbach Eestimaad „ilmaimemaana-isamaana“, kus
„rahvas vahva nälgima“. Luuletustes „Võera juures“ ja „Minu isa-
majakene“ näitab Lilienbach karjase rasket põlve kulaku juures ning
tõotava talurahva kindlustamatut olukorda. Usku kui reaktsionääride
tuge, elutõe-valguse varjutajat paljastab Lilienbach luuletuses „Eba-
usuvalgus“. Luuletuses „Kunstnikule“ rõhutab Lilienbach kahe kul-
tuuri, kahe kirjanduse olemasolu eesti kirjanduses: ühel pool on eesti
rahvalik kirjandus, teisel pool rahvavastane kirjandus (eeskätt „Noor-
Eesti“ ümber koondunute näol):

*Moodsalt, kunstiliselt püüab
kirjutada ta;
lihtsalt mõtteid avaldada —
seda katsun ma.
Nõndaviisi põhjalikult
lahku lähevad
meie kirjad, meie püüded,
meie lugejad.*

Albumi lõpul rõhutab J. Lilienbach lühiartiklis „Ärge rääkige!“
põhimõttelise, kindlapiirilise võitluse vajadust reaktsiooni-aja
rasketele tingimustele vaatamata: „Majandusline nälg ja politikaline
raudrusikas kokku ei suuda inimese meelt muuta.“

Albumis „Mõtted“ II märgib ühe luuletuse autor K-S-a, et kuigi üldiselt on valitsev reaktsiooni-olukord, esikohal on võllas, läheneb peagi koit, s. o. uus revolutsiooniline tõus.

Veendumuse juurutamine, et reaktsioon võidetakse, et saabub uus revolutsiooniline tõus — see on ka teiste eesti proletaarsete kirjanike ilukirjandusliku loomingu põhitoon. Stolõpini reaktsiooni ajajärgul avaldab G. Tikerpuu (1880—1913) rea luuletusi ajavahemikul 1908—1909 ajakirjas „Töö“. G. Tikerpuu väljendab oma luuletustes veendumust, et peatselt ja paratamatult peab saabuma uus revolutsiooniline tõus: ükskord saabub aeg, „millal hõiskavad orjade pojad“ (luuletus „Ülestõusmise pühade eel“, „Töö“ nr. 4, 1909), millal „algab elavate päev“ (luuletus „Tuld pilduda tahaks“, „Töö“ nr. 5, 1909). Luuletaja on sügavalt veendunud töörahvahulkade omaenda jõu tähtsuses revolutsioonilise tõusu saavutamises, uue elu loomises:

*I se me oleme elu loojad,
i se oma tuleviku toojad,
töötab südisti meie vaim,
siis võib võrsuda valgusetaim (luuletus „Loob“, „Töö“
nr. 2, 1908)*

Eesti proletaarne kirjanik Vassili Mölder-Proletarlane (1878—1943) astub käsiteldaval perioodil lugejate ette oma luuletuskoguga „Sõnalad“ (1910), mis ilmub J. Lilienbachi kirjastamisel. Luuletuskogu läbiv peamine mõte on täiesti selgesti esile toodud: ei saa olla mingit järeleandmist reaktsioonile, on vaja võidelda uue revolutsioonilise tõusu eest, mille paratamatuses autor on veendunud. Kogu esimeses luuletuses kirjutab V. Mölder:

*Ei ma taha „äiu! äiu!“
laulda sulle, kodumaa,
millega sind aastasajad
kussutati magama,
— — — — —
Purustame unekülked
ävitame uduöö!
alles siis võib vilja kanda
iga eduline töö (luuletus „Minu püüded“).*

Veendumust uue revolutsioonilise tõusu paratamatusse näeme enamikus V. Möldri luuletustes. Nagu teistelegi eesti proletaarsetele kirjanikele (suure vene proletaarsete kirjanduse rajaja M. Gorki eeskujul), on ka V. Möldrile revolutsioon tormiks, mässavaks mereks, mida ta armastab („Ma armastan metsikult mässavat merd/ ja tormide möirgavat kisa“). Nagu teiste, nii ka V. Möldri luules on revolutsioon, vabanimine hommikuks, mis võidab öö, kevadeks, mis võidab talve. Ja autor avaldab kindlat veendumust uue revolutsioonilise tõusu saabumise:

*Juba vägeval mürinal ärkab
aastasadasid suikunud pind;
säde uinunud hingedes tärkab,
lootvalt tuksatab väsinud rind.*

*Hommik läheneb... vabastav hommik,
haudadel elu avaneb uus. (Luuletus „Hommik läheneb“.)*

Veendumuse uude revolutsioonilisse tõusu seob V. Mölder võitlusega ekspluataatorite, tagasikiskujate, eeskätt rahust ja „isamaast“ rääkivate eesti kodanlike natsionalistide vastu ning pastorite ja usu-
liste eelarvamuste vastu. Oma luuletustes paljastab ta teravalt töö-
rahva (peamiselt talurahva) rõhumist.

Nagu J. Lilienbachi luules, nii näeme ka V. Möldri luuletustes kahe leeri olemasolu, võitlust nende vahel ja selle võitluse tulemuse ennustamist: „Nad räägivad rahust, kuid seda/ ei leia kusagil silm/... meid vaimustab võitlus, sest uueks/ kõik kõduneva ta loob/... meie päralt/ on tulevik kindlasti“ (luuletus „Nad räägivad rahust“). Teravalt paljastab V. Mölder usu, pastorite ja vagatsejate osa reaktsiooni teenistuses luuletustes „„Tõe“-kuulutajatele“, „Vagatsejad“ jt. Rida V. Möldri luuletusi on suunatud eesti kodanlike natsionalistide tõelise, rahva-
vaenuliku palge näitamiseks. Parodeerides luuletust „Mu isamaa armas...“ kirjutab V. Mölder luuletuses „Kodanluse hümnus“:

*Oh õitse veel kaua,
sa suur kapital,
sa üksikute rikkus
ja vaimuvara salv*

ja seob selle kodanluse paratamatu kukutamise: „niikaua, kuni üks-
kord/ su õnnist otsa näen“. Eesti kodanluse isamaa ja rahvakasu loo-
sungit paljastab V. Mölder luuletuses „Nende soov“:

*Südames neil aga kõigil
salasoovike:
„Oh, et rohkem kulda kukuks
minu kukrusse.“*

V. Möldri proosaloomingut käsitledaval ajajärgul tähistavad „Suguvend“, „Töölised“, „Mispärast“ jt. Jutustuses „Suguvend“ paljastab kirjanik Marduse peremehe näol eestlasest kulaku ahnust, kes üha tõstab töötava talupoja renti. Rentniku naise sõnadega on antud kokkuvõtlikult eestlasest kulaku (kes pole parem mõisnikust) iseloomustus: „Enne maksime mõisnikule neli rubla aastas. Siis ostsite teie koha ära ja lubasite renti alandada, et ühed eesti vennad oleme — aga vale! Aasta pärast panite poolteist rubla renti juurde — nüüd nõuate korraka kakskümmend rubla.“ Jutustuses „Mispärast“ (mis valmis kirjanikul juba 1906. a.) näitab V. Mölder karistussalkade tegevust eesti külas, jutustuses „Töölised“ paljastab ta tööliste kõige julmemat ekspluaterimist kapitalistlike ettevõtjate poolt. Iseloomustav on see, et jutustuses on kujutatud ettevõtjat, kes tegeleb teetööde organiseerimisega ja kasutab tööjõuna tööpuuduse tagajärjel vabrikuvärava taha heidetud töölisi. See oli tüüpiline just eesti kodanlusele, kes niiviisi kapitali kogudes valmistas ennast ette „suuremateks operatsioonideks“, lõi teed vabriku- ja suurtööstuse juurde pääsemiseks.

Eesti proletaarselt kirjanikult V. Bukilt ilmub kõnealusel perioodil jutustustekogu „Kolm suurt muret“ (1909), mis sisaldab kolm lühipala,

siis jutustus „Kivine raamat“ (1911) ja „Jumala rahvas“ (1911). „Kolmes suures mures“ avaldatud jutustuses „Abi“ kirjeldab V. Buk eestlastest vallavolikogu-meeste jõhkrust ja südametust äärmises vaesuses elava lesknaise Maie vastu, kellele saab osaks vaid pastori hingepalve pärast surma. Populaarseimaks Buki jutustuseks on tema „Kivine raamat“, mis on kirjutatud vangi päevaraamatu vormis. Selle jutustuse põhiideeks on mõte, et tsaari-Venemaa ja kogu kapitalistlik maailm on töörahvale vangla, et ekspluataatorlikus ühiskonnas ühtesid peetakse vanglas, teised „väljaspool vangimaja vangidena vaevlevad“. Jutustust läbib mõte, et töörahvas (nii need, kes vaevlevad vanglas, kui ka need, kes asuvad väljaspool vangimaja) saavutab vabaduse ainult võitlusega uue ühiskonna eest.

Jutustuses „Jumala rahvas“ näitab V. Buk (ilmselt M. Gorki teose „Põhjas“ mõjul) kapitalistliku süsteemi poolt väljakurnatud ja seejärel „tarbetuteks inimesteks“ muudetud töötajate elu.

Peale nende on V. Bukilt ilmunud käsiteldaval perioodil J. Liliembachi toimetatud albumis „Edasi“ IV (1911) lühijutt „Kraav“ ja „Kaks laulu“ („Siis“ ja „Leht“). Lühijutustuses „Kraav“ näitab autor, et kulaku poolt tehtav maaparandustöö, kraavitamine, millele suuri lootusi pani ka vaene popsikoha pidaja Hendrik, toob kaasa töötava talurahva olukorra halvenemise. Luuletuses „Siis“ avaldub kirjaniku veendumus revolutsiooni tõusu saabumisse. Nagu teisedki proletarised kirjanikud, kujutab ka V. Buk revolutsiooni kõuena, mässava merena, tuule tormilauluna, mis

*sinu orjakütked purustab,
näen elu võitu siis ja elu ilu
ning tunnen vabaduse ligidust.*

Nägime lühikeses ülevaates, et rahvalik kirjandus, eeskätt eesti proletaarne kirjandus perioodil 1908—1911 on ilukirjanduse alal andnud suure panuse eesti rahvusliku kultuuri varasalve. Selle ajajärgu proletaarne ilukirjandus paljastas teravalt reaktsiooni üldpealetungi ja kogu ekspluataatorliku süsteemi olemust. Veel rohkem: ta sisendas töörahvahulkadesse usku rahva enda jõusse, veendumust sellesse, et saabub uus revolutsiooniline tõus, uus revolutsioon. Mitte väiksem pole rahvaliku kirjanduse ja eeskätt proletaarne kirjanduse panus publitsistika ja kirjanduskriitika alal, millest eespool.

Mida kujutab aga endast eesti rahvavastane kirjandus Stolõpini reaktsiooni ajajärgul, perioodil 1908—1911? M. Gorki nimetas perioodi 1907.—1917. a. häbitavaks aastakümneks vene kirjanduses. Sellise hinnangu andis suur kirjanik seoses sümbolistide rahvavastase „tegevusega“. Just dekadentlik-kosmopoliitilise nooreestlaste rühma tegevuse tõttu võib ja tuleb käsitledavat perioodi eesti kirjanduses nimetada tõesti häbitavaks perioodiks. Periood 1908—1911 näitab eriti selgesti, et eesti rahvavastane kirjandus, nagu näeme seda albumis „Noor-Eesti“ III, ajakirjades „Noor-Eesti“ 1910/11, „Eesti Kirjandus“ jm. on reaktsiooni teenistuses selle sõna kõige otsesemas tähenduses. Eesti rahvavastane kirjandus on kõnealusel perioodil lääne dekadentsi ja vene sümbolismi eeskujudest kantud ideoloogiline relv eesti kodanluse käes, kodanluse käes, kes liidus balti parunite ja vene tsarismiga võtab osa üldrännakust töörahvahulkade vastu. Eesti rahvavastase

kirjanduse tegevuse meetodeid nii ilukirjanduslikul kui ka publitsistlik-arvustuslikul alal on palju. Eelkõige peab märkima, et rünnaku teravik oli suunatud tööliklassi, marksismi ja bolševike vastu. Rün-nati teravalt rahvalikku, eeskätt aga proletaarset parteilist kirjandust, pakuti rahvale dekadentlikku rämpsu, mida populariseeriti ja kiideti kõigi kodanlike ajakirjade ja albumite veergudel. On arusaadav, et niisugustes tingimustes puhkes kõige teravam võitlus uue revolutsioonilise tõusu ettevalmistamise eest võitleva rahvaliku kirjanduse ja rahvavastase kirjanduse vahel, mis taotles lämmatada igasugust veendumust uude revolutsioonilisse tõusu.

Peatume lühidalt sellel võitlusel kronoloogilises järjekorras.

Stolõpini reaktsiooni perioodil lootis eesti kodanlus kindlustada reaktsiooni kaitse all oma positsioone ideoloogilisel rindel, likvideerida eesti rahvuslikust kultuurist kõik demokraatlikud ja sotsialistlikud tendentsid, kõik progressiivne. Selleks võeti ette rida organisatsioonilisi üritusi. Ei ole sugugi juhuslik, et Eesti Kirjanduse Selts asutati 1907. a. pärast 3. juuni riigipööret. 1907.—1908. a. loodi 41 haridusseltsi. 1906. a. avati „Vanemuise“ teatrihoone. 1908. a. võeti vastu otsus erilise osaühingu asutamise kohta „Estonia“ teatrihoone ehitamiseks. Alustati ettevalmistusi „Endla“ teatrihoone ehitamiseks. Ühises rindes tegutsesid „Noor-Eesti“, „Postimehe“ ja „Eesti Kirjanduse“ juhtivad jõud. Kodanlus pasundas energiliselt „ühisest eesti kultuurist“ ja „ühisest eesti kirjandusest“. Seda oli vaja rahvavastase kultuuri ja kirjanduse tõelise palge varjamiseks.

1909. a. ilmus „Noor-Eesti“ III album. Selles albumis on väga kujukalt näha rahvavastase kirjanduse tõeline olemus. Siin rakendati väga selgel kujul printsiipi kunst kunsti pärast, harrastati vormikultust. „Mitte sisu, vaid vorm, mitte mis, vaid kuidas, rõhutas Fr. Tuglas. Reaktsioonilisele kodanlusele oli vajalik vormikultuse harrastamine kirjanduses viimase rahvavastase olemuse varjamiseks. Albumis avaldati tõlkeid ja seati eeskujuks lääne dekadendid Baudelaire jt. Seda vaimu õhkus ka Tuglase, Aaviku jt. töödest. Koos sellega algas rünnak eesti rahvaliku kirjanduse ühe osa — eesti kriitilise realismi vastu ja mineviku progressiivse kirjandusepärandi vastu üldse. Kuid veel rohkem: rünnaku objektiks saavad vene proletaarse kirjanduse rajaja M. Gorki, saksa progressiivne kirjanik, „Kangrute“ autor Hauptmann jt. Mõned faktid selle kohta. Fr. Tuglas algab oma arvustajakarjääri just Ed. Vilde ja Ernst Petersoni tööde, eesti kriitilise realismi suurte saavutuste kõige vihasema materdamisega artiklis „Eduard Vilde ja Ernst Peterson“. Eriti terava rünnaku osaliseks saab Vilde „Prohvet Maltsvet“ just Jannseni rahvusliku reetmise paljastamise pärast. Jaan Oks oma artiklis „Kriitilised tundmused“ tunnistab kogu mineviku ilukirjandusliku pärandi nii tühiseks, et see tulevat hävitada. („Ainult ühte väikest orjanässi oleks veel vaja, kes kõik selle ära viiks, mis sada aastat loodud, — ühte inimesekesest hävitajat.“) J. Oksa esinemises selles albumis on vaid niipalju tõtt, et ta ühes oma värsis nimetab end „kahekordseks vördjaks“. J. Aavik, andes nooreestlasliku naise ideaalkuju, ründab M. Gorkit, A. Tšehhovit, G. Hauptmanni ja Ed. Vildet, kes ialgi polevat Ruthile, s. o. Aavikule ja teistele nooreestlastele meeldinud, sest et (näiteks Vilde) ülesanne on „suurt hulka, keskmist lugejat lõbustada“. Palju enam muidugi meeldivad Ruthile Suits ja Tuglas.

Kõige progressiivse eitamine oli tuglastele, oksadele ja aavikutele vajalik selleks, et muuta eesti rahvavastane kirjandus ainsaks eesti kirjanduseks, mille abil siis takistamatult mürgitada rahvast ja seega täita paremini kodanluse tellimust reaktsiooni üldpealetungi ajal ideoloogilisel, kirjanduslikul rindel.

Ülaltoodud seisukohad avaldati „Noor-Eesti“ III albumis. Kodanlus hoolitses igati selle eest, et neid seisukohti ja nende autoreid hakataks propageerima ka teistes ajakirjades, ajalehtedes ja väljaannetes. Juba 1908. a. märgiti ajakirjas „Eesti Kirjandus“, et Tuglase sümbolistlik „Jumala saar“ on „kahtlematult kõige tublim töö“. 1909. a. teatab sama ajakiri, et 1908. a. töödest anti Eesti Kirjanduse Seltsi auhind Tuglase „Suveöö armastusele“ ja loodusse põgenemise meetodit (ühiskondlikelt sündmustelt tähelepanu kõrvalejuhtimiseks) kasutavale V. Grünthalile luuletuskogu eest. Ja muidugi teatati ka seda, et Vilde „Prohvet Maltsvet“ jäeti auhindamata. A. Jürgenstein kiidab 1909. a. samas ajakirjas kogu „Noor-Eesti“ III albumit ja eriti Tuglase rünnakut Vildele ja Petersonile järgmiselt: „Arvustuses paistab kõigepealt midagi õige head silma. See on Fr. Tuglase kirjatöö Eduard Vilde ja Ernst Peterson. See on töö, mis tervet raamatut kannab.“ Eesti Kirjanduse Seltsi auhindamiskomisjon kokkuleppel „Postimehe“ toimetusega määrab samal aastal Tuglase artiklile erakordse tänu läheks 50-rublase preemia. G. Suits rõhutab „Noor-Eesti“ ajakirjas 1910. a., et „kõige parema modern stiilikunstniku Fr. Tuglase“ esseele „Eduard Vilde ja Ernst Peterson“ jääb põhjanev ja teedmurdev lähendus“. Sama Suits väidab eesti kriitilist realismi maha tehes, et „meil kirjanduslikke meistreid ialgi pole olnud“ ja Vilde ning Petersoni teosed olevat „Eesti kirjandusliku korralageduse episoodid“.

Nii organiseeris eesti kodanlus „Noor-Eestist“ kuni „Eesti Kirjanduse“ seisukohtade propageerimist, mille eesmärgiks oli kriitilise realismi mahategemine (vaikides surnuks eesti proletaarse kirjanduse), et näidata, nagu oleks Eestis olemas ainult üks, „ühine eesti rahva kirjandus“, mida tootis nooreestlastest dekadentide rühm.

Selle kodanliku natsionalismi propaganda vastu kirjanduses astus teravalt välja eesti proletaarne kirjandus. Eelkõige peab märkima, et 1909. a. oli eesti kirjandusel suuremaks sündmuseks J. Lilienbachi luuletuskogu „Ommikulaulud“ ilmumine. See kogu ise oma võitleva sisuga oli üheks vastuseks rahvavastase kirjanduse valele „ühisest eesti kirjandusest“. Reaktsiooniline kirjandus püüdis seda surnuks vaikida, lootes, et tsensuur teeb oma töö, s. o. korjab ära selle kodanlusele ja tema kirjandusele hädaohtliku teose. Tsensuuri abil võitlemine oli kodanlusele üsna mugav, sest Tallinna üksiktsensoriks oli sel ajal Harry Jannsen, kusjuures tuglaste-oksade-jannsenite võitlus oli ühine: esimesed ründasid Vildet seepärast, et see paljastas „Prohvet Maltsvetis“ Harry Jannseni isa J. W. Jannseni rahvuslikku reetmist, Harry Jannsen aga võitles tsensorina Lilienbachi „Ommikulaulude“ vastu nii enne kui ka pärast kogu ilmumist. J. Lilienbach ise märgib „Ommikulaulude“ järelsõnas: „Sandid ilmad venitasivad „Ommikulaulude“ trükkimise õige pikale ja avaldasivad raamatu sisu peale alba mõju. Pilved muutuvad ikka mustemaks, udu paisub paksemaks, nii et raske on jala-ette näha. Poolelditrükitud laulud sattusivad vaheajal pitseri alla, kuna ise raudvõrede taga uute tegemiseks tooni käisin toomas.“

See oli enne „Ommikulaulude“ ilmumist. Pärast ilmumist (apr. 1910. aastal) aga palub Tallinna üksiktsensor Jannsen panna aresti alla Paalmani trükikojas 2000 eksemplaris ilmunud „Ommikulaulud“. Oma kirjas Tallinna Ringkonnakohtu prokurörile 22. apr. 1910. a. palub H. Jannsen „J. Lilienbachi kohtulikule vastutusele võtta kui süüdlast ristiusu teotamises ja teadlikult valitsuse tegevusest vääriti andmete levitamises, mis äratavad elanikkonnas vaenulikku suhtumist nende“. Kuid agar Jannsen jäi siiski hiljaks, sest J. Lilienbach oli vahepeal jõudnud luuletuskogu 2000 eksemplari kaasa võtta ning trükikotta oli jäänud vaid 3 eksemplari. Nii läks nurja eesti kodanluse rünnak „Ommikulaulude“ vastu. Selle võitleva luuletuskogu kohta julgesid rahvavastase kirjanduse väljaanded sõna võtta alles 1911. a. Seda tegi A. Kallas, püüdes väita, et Lilienbachi kogu ei teenivat õiguse poolest luule nimegi ära. Ta aga ei julgenud põhjendada oma „tarkust“, sest tõenäoliselt kartis ta ise nende laulude parteilist sisu.

Lilienbachi esimene vastus kodanliku natsionalismi väitele „ühisest eesti kirjandusest“ oli seega tema „Ommikulaulud“. Teiseks vastuseks kodanlusele oli J. Lilienbachi album „Mõtted“ I (1909). Peale muu materjali (millest kõnelesime eespool) oli siin eriaartiklis võetud käsitlusele kodanluse propaganda „ühisest eesti kunstist ja kultuurist“. Artiklis selgitatakse seda seoses Tallinna „Estonia“ teatrihoone ehitamise küsimusega ja paljastatakse kodanluse loosungit kirjanduse ja kunsti parteitusest. Artiklis näidatakse ajaloolistele andmetele toetudes, et ei saa olla juttugi ühisest kunstist ekspluataatorlikus ühiskonnas (näit. orjanduslikus Kreekas). Käsitledes klassiühiskonna ajalugu, näitab artikli autor, kuidas kirjandust ja kunsti kasutatakse valitsevate klasside huvides ja „sedaviisi rahuldatakse tööliste kunstiannet kõiksugu olemata olevustega, sõja, verevalamiste, vägivalja ja pimes-tamise ülistamisega. Ja kirjandus? Kui palju lautakse seal pähna tõsise kirjanduse pähe rahva keskele laiali, kuipalju võltsitakse ajalugu, kuipalju asju keeratakse pea peale. Nõnda muutuvad kunst ja kirjandus klassivõitluse abinõuks“ (lk. 120). Ja autor jätkab: „Seepärast ei ole töölistele see sugugi ükstapuhas, mis nende kunsti, iseäranis näitekunsti ja kirjanduse nime all pakutakse. Töölised nõuavad, et kunst tagurluse teenistuses ei seisaks“ (lk-d 120—121). Artiklis näidatakse, et kapitalistlikus korras on see võimatu. Seda illustreeritakse näidetega Eesti elust. „Vanemuise“ teatris „valitseb kodanline õhk, kodanline moraal, kodanline kunst...“ (Lk. 124.) See mõte saab selgemaks, kui meenutada, et just kodanluse tellimisel loodud Kitzbergi „Tuulte pöörises“ töötati purureaktsiooniliseks „Vanemuise“ direktori Menningu juhendamisel ning toodi lavale (1906. a.) ka „Vanemuises“. Tõenäoliselt sellest lähtudes kirjutabki artikli autor, et kui anda valida G. Hauptmanni „Kangrud“ (mis käsitleb töötajate ülestõusu tõetruult) ja Kitzbergi „Tuulte pöörises“ (mis moonutab revolutsioonilist võitlust), siis töölised valiksid esimese ja kodanlus — teise. Autor näitab, et töölisklass ei taha sugugi kunsti ja kirjandust hävitada, vaid vabastada, mida võib teha kapitalismi kukutamise ja sotsialismi võiduga. Näidanud „Vanemuise“ rahvavaenulikku olemust, rõhutab autor, et „Estonia“ tuleb samasugune, alates juba tema ehitamise osauhingust, kus kahekümnel rahamehel, kellest igaüks 1000 rbl. eest osatähti ostab, on niisama palju häáli kui 1000 Tallinna töölisel.

Sellisel vastas eesti proletaarne kirjandus kodanluse loosungitele

„ühisest kultuurist“ ja „kirjanduse parteitusest“. Seega oli ka konkreetselt antud vastus J. Oksa targetustele, kes rääkis klassivõitluse puudumisest kunstis, ja Tuglase põhjendamatu põhjendusele, et proletarset kirjandust polevat olemas (artiklis Vilde ja Petersoni kohta jm.).

Nagu nägime eespool, jatkas eesti proletaarne kirjandus mitte ainult eksisteerimist, vaid võitles energiliselt rahvavastase kirjanduse vastu ja rikastas eesti kirjanduse varasalve Lilienbachi „Ommikulauludega“. Mida aga on kodanluse kirjandus andnud samal, s. o. 1909. aastal? Võtame näitena luulekogu, mida kodanlus on hinnanud kõige rohkem. Selleks on dekadent E. Enno „Uued laulud“. Kampmanni „Kirjandusloo peajoontes“ (1936) hinnatakse seda niisugusena, mis „avas meie moodsas luules filosoferiva joone, pöördus realistliku tõelikkuse tabamisest üksildusse, unistavasse aatemaailma ja esines meile senitundmatu peene, õrna ja elevusriikka individuaalse tundevisiga“. Sisuliselt on siin tegemist müstika ja kõige tagurlikuma filosoofia propageerimisega, on tegemist sõnade ridadega, mis peale reaktsioonilise sisu ei oma sageli ka luulevormi. See töö oli kodanluse „saavutuseks“ luule alal. Sama pilti pakub ka proosa võrdlus.

Kui 1909. a. eesti proletaarne kirjandus andis kõnealuse ajajärku väärtuslikuma teosena luule alal J. Lilienbachi „Ommikulaulud“, siis 1910. aasta annab V. Möldri „Sõnajalad“ jt. Käsiteldaval ajajärgul kõige põhjalikuma arvustuse „Noor-Eesti“ rühmituse olemuse kohta annavad O. Müntheri ja teiste eesti proletarsete kirjanike artiklid. 1910. aastat võib õigustatult pidada eesti proletarsete kirjanduskriitika sünniaastaks.

O. Müntheri artikkel „Uusromantismus ja Noor-Eesti“ ilmus Peterburi eesti üliõpilaste koguteoses „Ääsi tules“ II, 1910. a. O. Müntheri artiklis on antud uusromantismi poliitilise ja kirjandusliku palge ning „Noor-Eesti“ kui uusromantismi eesti filiaali iseloomustus. Münther näitab, et uusromantism on toores, egoistlik, reaktsiooniline vool, mis peab olemasolevat korda, s. o. kapitalismi, ideaaliks ning püüab kõige oma jõuga kaitsta kurnajaid ja hoida vana korda. Selline on uusromantismi poliitiline pale. Münther näitab, et neist põhimõttest lähtudes kasutab uusromantism selliseid iseloomustavaid võtteid, nagu seda on Nietzsche individualism, kalduvus müstikasse ja tung loodusse, haiglaste erootiliste elamuste kujutamine, vormilise külje ülehindamine. Siirdudes „Noor-Eesti“ iseloomustamisele märgib Münther, et nooreestlaste suunaga kirjandus „ei ole eesti kirjandus, vaid eestikeelne kirjandus“, millele on iseloomustavad kõik need omadused, mis uusromantismile üldse.

Paljastanud „Noor-Eesti“ kirjanduse olemuse, käsitleb O. Münther ka nõudeid tõelisele, rahvalikule kirjandusele. Tema arusaamine kirjanduse ülesandest juhib lugejat kindla veendeni: kirjandus peab elu tõetruult kujutama, ta peab olema töörahvahulkade teenistuses, revolutsiooni teenistuses. Ta kirjutab: „Et kunstiteosel elav vili oleks, millel liha ja veri ei puudu, selleks peab ennast nendes revolutsiooniline ajavaim kõigi oma iseärasustega peegeldama. Üheksateistkümmes aastasada töötas suurepärase sotsialistliku idee välja, mis kõikidest senistest idealidest üle käib. Me näeme, kuidas uusromantikute töödes selle liikumise peale vaadatakse...“ Iseloomustanud ning konkreetsete näidetega illustreerinud uusromantismi

ja selle nooreestlastest jüngerite olemust, jõuab O. Münther järeldusele: „Elu läheb paratamatult edasi ja viskab esteedid, kui nad endid elu järgi ei paenuta, nagu veevool laastud kõrvale ja sünnitab uusi jõudusid, kes elu sügavamalt tähele panevad, ta edenemise põhjusi mõistavad, ilukirjanduse tähtsusest elu kohta aru saavad ja ilukirjandust elust väljapoole ei taha viia. Need jõud jätavad ilukirjanduse maa peale ja annavad elust tärpanud aadetele kauni realistliku kuju.“

Samal aastal avaldab G. Tikerpuu (M. Mõru) ajalehes „Maleva“ artiklid „Eesti elu edendajad“ ja „Kunst ja eesti kodanlus“ (ka eri brošüürina). Tikerpuu analüüsib kodanliku kirjanduse parteituse loosungit ning kodanliku kunsti saatuse küsimust. Ta näitab, et „pole olemas sihitut kunsti“, vaid kodanlus rakendab kunsti oma klassihuvide teenistusse. Selles on kodanlike seltside, ühingute, ajakirjade ja albumite poliitika olemus. Tikerpuu iseloomustab kodanlikku kunsti kui tühja, manduvat kunsti. „Kodanlikus kunstis valitseb tühjus. See tühjus on läheneva väljasuremise tundemärk.“ Autor avaldab kindlat veendumust, et kodanlik („täispuhutud“) kunst, õigem: „varjukunst“ kaob (koos kodanlusega) ja võidule pääseb tõeline rahvakunst.

Samal aastal näitab J. Lilienbach oma luuletuses „Kunstnikule“ tabavalt ja selgelt, et „Noor-Eesti“ esteedid ja proletaarne kirjandus on kaks erinevat leeri nii sisu, vormi kui ka lugejate poolest: on rahvastane „Noor-Eesti“, aga on ka rahvalikud, rahva huvides oma teo- seid loovad kirjanikud ja kirjandus.

„Noor-Eesti“ ja eeskätt üks selle liidreid Tuglas ei oodanud sellist marksistlikult läbimõeldud ja teravalt paljastavat lööki. Tuglas on sunnitud tunnistama, et „nii kavakindlalt ja põhjalikult pole seda keegi teinud kui Otto Minor (s. o. Münther — E. S.) oma kirjutuses „Uusromantismus ja „Noor-Eesti““.

„Noor-Eesti“ organiseerib tema kohta käiva marksistliku arvustuse „ümberlükkamist“. Kõige ulatuslikuma artikliga esineb 1910. a. Tuglas, kes seab oma ülesandeks „tõestada“, et Müntheri arvustus oli vale, et pole ega ole olnudki mingisugust kahesugust kirjandust eesti kirjanduses, vaid eesti kirjanduses olevat ainult üks vool, s. o. muidugi uusromantism, „Noor-Eesti“.

Võtteid marksistliku arvustuse „ümberlükkamiseks“ on Tuglase arsenalis ohtrasti. Üks tuntumaid võtteid, millega kodanlikud kirjanikud ja kirjanduslõulased võitlesid proletaarse kirjanduse ja arvustuse vastu, on viimase asjatundmatuks kuulutamine. Tuglas alustabki sellest. Ta kirjutab häbi tundmata, et „kunstiavalduste elu ja surma üle otsustavad tihti need, kes . . . kunstist midagi ei tea ja kellest kunst midagi ei tea“. Tõin need Tuglase sõnad selleks, et näidata, kuivõrd alatud on kodanlike natsionalistide võtted võitluses proletaarsete arvustajate vastu. Meenutagem vaid, et Münther, kelle kohta Tuglas arvab, et ta kunstist midagi ei teadvat, oli juba 1901. a. agronoomia kandidaat, kes avaldas 1904. a. ajakirjanduses terve rea artikleid Skandinaavia, Taani jt. maade kirjanduse kohta, oli pidanud rea avalikke loenguid välismaa kirjanduse üle, oli ise rea sisukate jutustuste autor. Tuglas aga oli sel ajal (1903—1904), kui Münther esines kirjanduslikul areenil ülalnimetatud töödega, raamatupidaja (Kitzbergi) abi Tõnissoni „Postimehe“ kontoris ning kavatses alles esimesi samme teha kirjanduse alal. Nii on lugu „asjatundja“ Tuglase ja „asjatundmatu“ Müntheriga.

„Asjatundmatuse“ argumendi jõuetust tunneb oma artiklis ka Tuglas ise ning järgnevatel lehekülgedel hakkab Müntheri arvustust „üंबर lükkama“ sellepärast, et see on marksistlik. Algab reaktionääride vana vale sellest, et Marx ja marksistid ei olevat tegelnud kultuuriküsimustega jne. See on sama jutt, millest Suits rääkis juba Stolõpini reaktsiooni algpäevadel. Tuglas tahab hakata „revideerima“ marksismi ka kirjanduses („Meie peame omakorda kirjanduslikku revisionismi... kuulutama“). Marksismile ja töörahvahulkadele vaenulikult positsioonilt, kõige progressiivse ägeda vaenlasena hakkab Tuglas „tõestama“ (muidugi ainult sõnadega, sest faktidele valet üles ehitada ei ole võimalik): 1) polevat olemas mingit proletaarset kirjandust, ei vene ega eesti proletaarset kirjandust; 2) polevat enam mingit kriitilist realismi, sest „revolutsiooniline“ (!) uusromantika olevat reaktsioonilise kriitilise realismi täielikult välja surunud; 3) olevat vaid üks vool — uusromantism. Tuglas ei kohku kõrvale ühegi vale eest. Ta väidab paljasõnaliselt, et „kogu revolutsioonilüürika... on vaid uusromantismi üks avaldusharu“.

Milleni Tuglas tahtis välja jõuda? Ta tahtis jõuda selleni, et Eestis eksisteerivat ainult üks kirjandus, üks kirjandusvool — uusromantism, ja see olevat rahvalik, ideaalne, mistõttu pidavat ära langema kirjanduse jaotus progressiivseks ja reaktsiooniliseks. Kuid see polnud ega saanudki nii olla. Nagu teame, jõudis Tuglas kirjanduse ühtse voolu arenemise seisukohtadele ainult sõnades. Sest keegi ei uskunud ega hakanudki uskuma, et näiteks Lilienbachi revolutsioonilüürika ühelt poolt ja J. Oksa reaktsiooniline hulluseagoonia ning E. Enno usu-filosoofia teiselt poolt oleksid kuulunud ühte voolu — uusromantismi, mis on omane manduvale kodanlusele imperialismi ajajärgul.

Elu tõestas väga ruttu, et Tuglase „teooria“ eesti kirjanduse parteitusest ja selle arenemisest ühtse vooluna on vale. Selle paljastamist kiirendas proletaarne kirjandus ning seda näitas ka „Noor-Eesti“ enda käitumine.

1911. a. ilmus J. Lilienbachi toimetusel album „Mõtted“ II. Selles avaldati artiklid, nagu „Marxi märkused kunsti kohta“, „Piltide juurde“, jutustus „Surnute pidu“ jt. Kõik eespooltoodu oli suunatud marksistlikust kunstikäsitusest arusaamise süvendamisele ja „Noor-Eesti“ reaktsioonilise olemuse ning kodanlik-dekadentliku maalikunsti paljastamisele. Tuglasele, kes väitis, et kui juba on poliitiline (s. o. parteiline) lüürika, siis peaks olema ka parteiline arhitektuur, mida tema muidugi ei uskuvat, vastas J. Lilienbach: „Ja üks nooreestlaste peameestest küsis hiljuti ajalehes, kunstisihiti kangekaelselt eitades, kuulmata lapsikusega: mikspärast ei kõneldavat siis mitte ka sihilikust (s. o. parteilisest — E. S.) muusikast ja arhitektuurast. Nagu oleks ükski ehitus, kõrbe araablase telgist kuni kirikuni, kus Gustav Suitsu papi tütreaga paari laulatatakse, ehk selle majani, kus Tuglas Pariisis korteris on, ehk jälle väravapistist võllasambani ja lihtsast surnukirstust Eiffeli tornini ja vabaduse monumendini, ilma sihita. Kas ei ole господи помилуй, Ave-Maria ehk marseillase sihilised, ehk ei tunne Noor-Eesti kunstnikud ja kunstiarvustajad näiteks kiriku ja kasarmu muusika vahel mingit sihilist vahet? Tähendab, et iga karjalaps kunstiküsimustes nendest targem on...“

Tuglas väitis paljasõnaliselt, et Eestis olevat üks vool kirjanduses: uusromantism ja et proletaarset kirjandust ega kriitilist realismi pole-

vat olemas. Kuid see „olematu“ proletaarne kirjandus andis üha tugevamaid hoope „Noor-Eesti“ dekadentidele. Hirmul selle eest, püüab „Noor-Eesti“ oma positsioone tugevdada ning üha enam hakkab võitlema selle Tuglase poolt olematuks kuulutatud kirjandusvoolu, kogu rahvaliku kirjanduse vastu. Lisaks „Noor-Eesti“ albumile lastakse välja 1910./1911. a. ajakiri „Noor-Eesti“, „Noor-Eesti“ ajakirja kui ka hiljem väljaantava „Vaba Sõna“ (1914—1916) suund meenutab väga, muidugi mõningate maskeerivate iseärasustega, vene kadettide kogusteost „Vehhi“ (1909). Ajakirja „Noor-Eesti“ juhtkirjas kutsub Suits „kõiki meie (s. o. kodanluse — E. S.) vaimlisi voole osa võtma“. Selles ajakirjas tugevdatakse võitlust eeskätt just marksismi ja proletaarset kirjanduse vastu. Teravneb ka „Eesti Kirjanduse“ marksismi- ja proletaarset kirjanduse vastane positsioon. Mõned faktid selle kohta. Ajakiri „Noor-Eesti“ võtab osa vene reaktioonäride „moeasjast“ — kampaaniast marksismi vastu. Artiklis „Marxismus ja põllutöööstus“ püüab J. Adamson tõestada, et Marxi seisukohad põllumajanduse arengu kohta ei olevat õiged ja tulevat muidugi revideerida. Nagu ühise komando peale märgib A. Jürgenstein „Eesti Kirjanduses“ üalnimeetatud artikli kohta, et revisjonism olevat tõesti elujulisem marksismist, sest et ta ei eitavat kapitalistliku ühiskonna parandamise võimalust. Ajakiri „Noor-Eesti“ annab ruumi menševik Juškevitšile marksismi filosoofilis-teoreetiliste seisukohtade ründamiseks. Ja seda tehti tükk aega peale seda, kui Lenin juškevitšite jt. mahhistlikud seisukohad oli põhjalikult purustanud oma kuulsas teoses „Materialism ja empiriokrititsism“ (1909). „Noor-Eesti“ rühmitus näitas selgesti, et ta on reaktsiooni ideoloogiline rünnakrühm poliitilisel alal.

„Noor-Eesti“ rühmitus näitas oma käitumisega, et ta on reaktsiooni ideoloogiline rünnakrühm ka kirjanduses. Seda tõestab tema klassivaen proletaarset kirjanduse vastu. Ajakirja „Noor-Eesti“ arvustuse teravik oli suunatud proletaarset kirjanduse teoste pihta. Nii püüab Tuglas maha teha V. Buki „Kolme suurt muret“ (ilm. 1909), J. Oks O. Müntheri „Sulejoonistusi“ (ilm. 1906. a.), J. Semper albumit „Mõtted“ II (ilm. 1911. a.). Ajakirjas „Eesti Kirjandus“ ründab B. Linde albumit „Mõtted“ II, A. Kitzberg „Mõtte“ kirjastusel väljaantud „Jämedaid jooni“, A. Jürgenstein G. Tikerpuu artiklit „Kunst ja Eesti kodanlus“ (1910. a. ilm.), A. Kallas J. Lilienbachi „Ommikulaule“, K. Laos „Edasi“ III albumit (ilm. 1910. a.) jne. Kõigi nende arvustuste toon on ühine: Marx ei olevat tundnud kunstiküsimusi, proletaarsetel kirjanikudel ei olevat aimu asjadest, millest nad kirjutavad, parteilist kunsti ja kirjandust ei olevat olemas jne. Nii kirjutab J. Semper „Mõtted“ II kohta: „Nagu arvata võis, istub siin aukohal klass, kuna kirjutajad selle alandlikud teenrid on.“ Semper „unustas“ vaid märkimata, millist klassi teenivad proletaaarsed kirjanikud ning millist klassi teenis tema ja teised nooreestlased, et proletaaarsed kirjanikud teenivad proletariaadi klassihuve, aga nooreestlased — reaktsioonilise kodanluse rahvavastaseid huve.

Seda, et „Noor-Eesti“ oli reaktsiooni ideoloogiline rünnakrühm, tõestab ka nende eneste kirjanduslik looming ja kiituse organiseerimine selle ümber. Ajakirjas „Noor-Eesti“ avaldas Tuglas oma sümbolistlik-dekadentliku novelli „Õhtu taevas“, Under luuletas „rõõmude peekri põhjani“ joomise rõvetsuslaule. Gailit kirjutas dekadentliku loo „Kui päike läheb looja“ (1911), Enno avaldas oma sümbolistliku

„Hallid laulud“ (1910) jne. Kõik see kuulutati „eesti kirjanduse paremikuks“. Ja E. Enno luuletuskogule „Hallid laulud“ (mille pealkiri vastab tõesti sisule) määrati Eesti Kirjanduse Seltsi auhind 1910. a. Üks värss sellest näitab, milline oli selle auhinnatud luulekogu sisu ja vorm: „Mets kohas, öö õudsuse mõttes/ mu tunded õitsesivad/ ja palves Jumala rannad/ mu südant tervitivad.“ See oli kirjandus rahva mürgitamiseks reaktsiooni huvides.

Sellised olid eesti rahvavastase kirjanduse olemus, pale, võtted ja ülesanne Stolõpini reaktsiooni aastatel. Rahvavastase kirjanduse löögirühmaks oli „Noor-Eesti“ oma albumite ja ajakirjaga, kusjuures talle olid kindlustatud ruum ja kiidulaul teiste kodanlike ajakirjade ja ajalehtede poolt.

Seepärast suutiski „Noor-Eesti“ rühmitus oma marksismivastase lai-muga, proletaarse kirjanduse mahategemisega, oma sümbolistlik-dekadentliku loominguga küllaltki palju teha töörahvahulkade võitlusvaimu nõrgestamiseks. J. Lilienbach kirjutas 1911. a., et „Noor-Eesti“ on saanud end laiaks puhuda seepärast, „et „Postimehe“ kiidetud „vabad olud“ selleks vaba ruumi on muretsenud. „Noor-Eesti“ tutu, „Postimehe“ ja „Eesti Kirjanduse“ lutu ning „Päevalehe“ nobe uuuu sinna juurde, iseenesest nii nõrk ja alaväärtusline muusika, kostab sellepärast nii selgesti üle maa, et meie maa nii väike ja seegi rahustatud on.“

Eesti rahvuslikku kultuuripärandisse jääb väärtusliku panusena käsiteldava perioodi rahvalik, rahva huve teeniv kirjandus — eeskätt eesti proletaarne kirjandus. Rahvavastane kirjandus, kirjandus „Noor-Eesti“ vaimus on vaid tunnistajaks, et eesti kirjanduses on samuti olnud häbistav periood, sest kirjanduses võimutses dekadentlik „Noor-Eesti“ rühmitus.

(Järgneb.)

О состоянии преподавания русского языка в средних школах ЭССР и некоторых методических приемах изучения грамматики.

Е. МАЛЫШЕВСКАЯ,

*Зав. кафедрой русского языка и литературы
Тартуского Государственного Университета.*

Из всех существующих народов самый большой вклад в мировую сокровищницу науки внес великий русский народ. Много замечательных ученых-новаторов, обогативших различные области человеческого знания, открывших новые пути в науке и прочно утвердивших приоритет русской научной мысли, выдвинула наша Родина.

Никогда и нигде наука не играла такой огромной роли, какую она играет в жизни нашего социалистического общества.

Ведущая роль русской научной мысли, русской литературы и искусства ясно и убедительно определилась после Великой Октябрьской революции и особенно после победы великого советского народа над злом и позором всего человечества — фашизмом.

Тем самым открылись небывалые возможности для развития национальной культуры всех народов, населяющих наше многонациональное государство.

Советское государство, партия большевиков сделали науку и технику достоянием народа, открыли необозримые горизонты и неограниченные возможности для расцвета духовной культуры масс.

В списках лауреатов Сталинских премий имеются представители различных национальностей и самых разных профессий.

Межнациональное общение народов СССР, взаимное обогащение и рост культур национальных по форме и социалистических по содержанию на основе передовой русской культуры стало возможным благодаря такому мощному, богатому возможностям средству общения, каким является русский язык. Ибо русский язык — это не только язык великого русского народа, но и язык межнационального общения народов СССР, язык передовой науки и искусства.

Этим объясняется то внимание и забота, какое уделяют партия и правительство преподаванию русского языка в национальных республиках.

Как обстоит дело с преподаванием русского языка в нашей республике, в Эстонской ССР?

Обследование состояния преподавания русского языка в средних школах г. Тарту, проведенное по поручению горкома партии в истекшем учебном году бригадой преподавателей русского языка, в которую входили представители от различных учебных заведений г. Тарту,

установило, что основными причинами неудовлетворительного состояния преподавания русского языка в средних школах является отсутствие хороших учебников и учебных пособий, а главное — недостаточная квалификация преподавателей. Это основные, общие причины. Наблюдаются также причины индивидуального, частного порядка, обусловленные отношением преподавателя к порученному ему делу. Если, например, преподаватель плохо готовится к занятиям, нетребователен, не исправляет или небрежно исправляет тетради учащихся, то этому злу в какой-то мере еще можно помочь своевременной, доброжелательной, но строгой товарищеской критикой. По отношению же к причинам общего, объективного характера нельзя ограничиваться упреками по адресу того или иного преподавателя.

Проще всего, разумеется, обвинять министерство в том, что оно разрешает людям других специальностей преподавать русский язык, или обвинять издательство в том, что оно продолжает издавать недоброкачественные учебники и учебные пособия. Но что может предпринять министерство, если высококвалифицированных специалистов еще нет или крайне мало. Как выяснилось, например, в г. Тарту только 3 преподавателя русского языка имеют специальное высшее образование, и то один из них закончил университет в буржуазное время.

Такого рода причины общего характера не следует смешивать с причинами индивидуального, субъективного порядка (хотя не исключена возможность, что обе они имеют место по отношению к одному и тому же лицу).

К преодолению причин общего характера должен быть направлен ряд мероприятий общереспубликанского значения.

Преподаватели русского языка в нерусских учебных заведениях, кроме высокой квалификации по специальности, должны владеть и соответствующим национальным языком. Отсюда вытекает настоятельная необходимость организации при Академии Наук ЭССР отделения русского языка и литературы и аспирантуры при нем. Это крайне необходимо. Только при этом условии может быть обеспечена подготовка высококвалифицированных преподавателей для высших учебных заведений ЭССР, а также подготовка необходимых учебников и учебных пособий по русскому языку и литературе. Необходимо развернуть работу в области сопоставительной русско-эстонской грамматики, что значительно облегчило бы изучение обоих языков. Кроме того, как показывают некоторые начинания в этой области, сопоставительная грамматика дает особые возможности для установления некоторых внутренних законов развития обоих сопоставляемых языков; при сопоставительном изучении языков также обнаруживаются скрытые в языке факты, указывающие на культурные отношения народов по отношению к различным периодам их исторического развития.

После выхода в свет гениальных трудов И. В. Сталина по языкознанию, открылись небывалые возможности в области изучения не только русского, но и всех других языков. Эти возможности для ЭССР можно полностью реализовать только при условии организации отделения русского языка и литературы при АН. Необходимо объединить все усилия и разрешить этот актуальнейший, не терпящий отлагательства вопрос.

Республика крайне нуждается в квалифицированных преподавателях русского языка и литературы. Но Тартуский Государственный

Университет выпускает лишь по несколько человек в год. Необходимо мобилизовать все силы и организовать прием в ТГУ так, чтобы на отделение русского языка и литературы попадали лучшие из лучших. Решающую роль в этом деле должна сыграть комсомольская организация.

Но вопрос подготовки кадров потребует ряда лет. Поэтому необходимо при университете и учительских институтах ЭССР организовать долгосрочные курсы или кружки по типу институтов повышения квалификации, какие имеются в Ленинграде и др. городах, где преподаватели русского языка, уже имеющие высшее образование, могли бы повышать свою квалификацию. Есть хорошая китайская пословица, которая гласит, что знания, не пополняемые каждый день, убывают с каждым днем. Жизненный опыт подтверждает эту народную мудрость. Преподаватели русского языка нуждаются в помощи и охотно примут ее.

Для преподавателей районных школ, которые не смогут систематически заниматься в указанных выше институтах, следует, по опыту прежних лет, систематически организовывать летние курсы, научные конференции, отдельные лекции по особенно актуальным вопросам языка и методики его преподавания.

Итак, необходимо всеми мерами улучшать качество преподавания, способствовать повышению общетеоретического и методического уровня преподавателей русского языка. Ибо, как показывает опыт, именно люди, имеющие практику, относятся с большим интересом к повышению своего теоретического уровня.

Проверка состояния преподавания русского языка в средних школах г. Тарту и результаты приемных испытаний поступающих в университет показывают, что знания учащихся по русскому языку находятся в прямой зависимости от того, как их учили в школе. Как иначе объяснить ту резкую разницу в показателях по приемным испытаниям, какое обнаружилось при сравнении знаний учащихся, например, I-ой и VI-ой средних школ. В I-ой средней школе на 53 ч. одна неудовлетворительная оценка, в VI-ой средней школе на то же количество учащихся 15 неудовлетворительных оценок. Ясно, что это объясняется качеством преподавания. Этот вывод подтвердился и в процессе посещения уроков членами комиссии горкома по обследованию состояния преподавания русского языка в средних школах г. Тарту.

Например, у одних учителей учащиеся отвечают уверенно и правильно; чувствуется, что они материал усвоили прочно; у других — крайне безотрадная картина. Оказалось, что и те и другие применяют почти одинаковые методы, в том числе и метод грамматического разбора. Разница лишь в том, что одни проводят грамматический разбор систематически, строго основываясь на пройденном материале, другие — от случая к случаю. Автор статьи на протяжении многих лет работы различными способами проверял эффективность этого методического приема; например, опыт проводился на параллельных группах: в одной группе (более сильной) преподавание велось (при прочих равных условиях) без применения грамматического разбора, в другой систематически применялся грамматический разбор. На экзамене группа, где систематически применялся грамматический разбор, обнаружила блестящие знания по грамматике, другая же группа показала посредственные знания. В чем же конкретно заключается особенность этого методического приема?

Значение грамматики как учебного предмета не ограничивается только практическими задачами обслуживания орфографии и пунктуации. «Таким образом, — учит И. В. Сталин, — грамматический строй языка и его основной словарный фонд составляют основу языка, сущность его специфики». Являясь продуктом ряда эпох, грамматический строй языка и его основной словарный фонд образуют исторически сложившуюся структуру языка. И. В. Сталин указывает, что «Грамматика (морфология, синтаксис) является собранием правил об изменении слов и сочетаний слов в предложении», поэтому нельзя сводить роль грамматики к роли подсобного средства в подготовке орфографически грамотных людей. Это неизбежно привело бы к отрицанию положительного значения теоретических знаний по грамматике и отказу от ее систематического курса. Значение знания грамматики в системе общего образования выходит далеко за пределы обслуживания практического курса правописания: систематический курс грамматики расширяет общий кругозор, содействует развитию логического мышления. Именно развитие логического мышления и является одной из основных задач преподавания русского языка и его грамматики. Борьба за ясную, точную речь одновременно есть и борьба за ясную, точную мысль.

Длительный и сложный процесс овладения навыками устной и письменной речи, несомненно, тесно связан с системой мышления.

В сложном процессе формирования навыков речи нельзя не опираться на теоретические основы, на сведения о строе языка и на те нормы принятого и допустимого в литературном языке, которые излагаются в грамматике.

Таким образом, грамматика дает не только знания, необходимые всякому образованному человеку, но и содействует приобретению нужных навыков в области устной и письменной речи.

Наибольшей трудностью преподавания грамматики является то, что ее научно-теоретические положения без достаточного обоснования фактами современного языка являются мало понятными, неконкретными, «повисают в воздухе», не входят в систему знаний учащегося.

Чтобы теоретические положения вошли в систему знаний учащегося, необходимо использовать самые разнообразные методические приемы как при изложении новых грамматических сведений, так и при повторении пройденного. Одним из наиболее эффективных упражнений по грамматике является грамматический разбор, ибо любая грамматическая категория, любая форма получает свое конкретное значение только в контексте, только в связи с другими словами. Например, без контекста мы не можем сказать, какими частями речи являются слова *коротко, широко, зимой, летом, утром* и многие другие; тем более, не сможем определить слитного и раздельного написания многих слов с частицей *не*, не сможем правильно употребить самое частицу (*не* или *ни* следует писать), не говоря уже о необходимости грамматического разбора при изучении системы пунктуации.

Под грамматическим разбором обычно подразумеваются упражнения, при выполнении которых учащиеся находят и выделяют в данном контексте определенные грамматические явления (целые предложения или их части, члены предложения, слова определенного морфологического состава и т. п.), относят их к тому или иному разряду и дают грамматическую характеристику рассматриваемой категории.

Грамматический разбор затрагивает все разделы работы по рус-

скому языку: орфографию, пунктуацию, лексику и даже стилистику. Таким образом, грамматический разбор является одним из самых важных методических приемов передачи, усвоения, закрепления и проверки знаний и навыков по русскому языку. Значение грамматического разбора в общем заключается в следующем:

Во-первых, он является ценным приемом обучения, содействующим сознательному усвоению учащимися грамматических сведений, так как без грамматического разбора невозможно создать у учащихся отчетливых представлений о строе русского языка.

Во-вторых, он является одним из способов применения на практике теоретических знаний, полученных учащимися по грамматике, так как грамматический разбор дает возможность конкретизировать даже самый отвлеченный материал курса.

В-третьих, он способствует развитию у учащихся аналитических способностей, внимания, умения быстро дифференцировать различные грамматические явления, классифицировать их и т. д., что в свою очередь дает возможность привить учащимся навыки быстрого и правильного распознавания отдельных форм слов и целых синтаксических конструкций.

В-четвертых, грамматический разбор является и средством закрепления знаний учащихся, так как он дает самые широкие возможности повторения пройденного, ибо в одном и том же предложении, как правило, встречаются самые разнообразные грамматические явления, относящиеся к различным разделам программы, что создает большие удобства для повторения. Грамматический разбор может быть также использован для углубления знаний по тому или иному разделу грамматики.

В-пятых, грамматический разбор содействует ускорению темпов прохождения программы, дает возможность не шаблонизировать работу по языку, а сделать ее разнообразной и интересной, дает возможность обеспечить дифференцированный подход к учащимся в зависимости от уровня их знаний, предоставляет широкие возможности для организации самостоятельной работы учащихся.

В-шестых, грамматический разбор может служить целям проверки знаний учащихся как в текущей работе, так и на экзаменах.

В-седьмых, он дает большие возможности для сравнительного и сопоставительного изучения языков, что имеет особенно большое значение в условиях преподавания русского языка в ЭССР, так как эстонский язык по отношению к русскому, как известно, является языком иной типологической системы, поэтому представляет значительные трудности при его изучении.

Все сказанное выше о грамматическом разборе наглядно показывает, какое большое место занимает он в преподавании русского языка вообще. Но его ни в коем случае нельзя представлять, как прием совершенно обособленный, самостоятельный, не связанный с другими видами работы. Он является лишь одним из них. Один разбор, как бы хорошо он ни был поставлен, не сможет обеспечить достаточно обстоятельного изучения и интересно поставленного преподавания грамматики.

Также следует иметь в виду, что разбор (в его развернутом виде) может быть применен только на том этапе изучения грамматики, когда пройденный материал обеспечивает полный разбор предложения.

Полную синтаксическую характеристику предложения учащийся также может дать лишь после того, как будет пройден весь синтаксис; но элементы синтаксического разбора (члены предложения, способы их выражения) могут иметь место с самого начала, но в пределах знаний, полученных учащимися ранее.

Кроме того, необходимо помнить, что большие возможности, какие дает грамматический разбор, могут быть эффективно использованы лишь в том случае, если он будет применяться не от случая к случаю, а систематически, в определенной и строгой последовательности.

Осуществление такой постановки разбора — дело довольно трудное и сложное. Поэтому вопрос о грамматическом разборе должен подвергнуться особенно тщательной и серьезной разработке в специфических условиях изучения русского языка в сопоставлении с эстонским, в тесной связи с изучением русской фразеологии.

Различные виды грамматического разбора можно проводить как устно, так и письменно в виде домашней работы.

Автор выражает надежду, что в разработке этого очень важного вида работы по русскому языку, активизирующего метод преподавания, примут участие все наши преподаватели и поделятся своим опытом.

Другим методическим приемом изучения грамматики, заключающим элемент грамматического разбора, является работа над ошибками. Этот методический прием также, как показывает многолетний опыт, дает большой эффект, особенно в старших классах и высших учебных заведениях, где приходится иметь дело с искоренением уже привитых неправильных навыков письма. Все сказанное в связи с грамматическим разбором относится также и к работе над ошибками с той существенной разницей, что грамматический разбор обычно применяется устно на классных занятиях, работа же над ошибками большей частью проводится письменно в качестве домашнего задания. Разница также в подходе к материалу. При грамматическом разборе учащийся имеет дело с текстом, безукоризненным с точки зрения норм языка. В работе же над своими ошибками он должен объяснить и исправить указанное преподавателем отклонение от той или иной нормы. Поэтому этот вид работы требует особенно внимательного отношения со стороны преподавателя. Глубоко неправильно поэтому было бы давать работу учащемуся над всеми допущенными им ошибками — она должна базироваться лишь на пройденном материале.

Если учащийся работает над своими ошибками, то он сосредоточивает внимание именно на тех пробелах, какие имеются лично у него, тем самым максимально экономит время и достигает наибольшего эффекта в приобретении навыков правильной письменной речи, что, в свою очередь, не может не сказаться также и на нормах устной речи.

В изучении языка, как известно, решающую роль играет закрепление навыков. Если то или иное правило только разъяснено и понято, этого еще далеко недостаточно — оно скоро забудется. Смутные представления о нем смешаются с другими, не менее туманными, в результате в голове учащегося образуется такой сундур, разобраться в котором не легче, чем изучить все с самого начала.

К сожалению, не все преподаватели понимают необходимость закрепления навыков. Часов, отведенных по программе, для этого

далеко недостаточно, поэтому необходимо прибегать к приемам, максимально экономным, индивидуализирующим закрепление навыков именно по тем разделам, где у учащегося имеются пробелы. Таким методическим приемом и является работа над своими ошибками. Пробелы знаний учащихся по тем или иным разделам грамматики могут объясняться самыми различными причинами. Описываемый прием направлен не на выяснение причины пробела в знаниях учащегося, а на искоренение допущенных ошибок, на выравнивание пробела. Пробелы знаний учащихся по тем или иным разделам грамматики обнаруживаются в тех ошибках, какие они допускают в своих письменных работах, а также и в устных ответах. Следует подчеркнуть, что результаты этого метода работы скажутся лишь при условии систематической и упорной работы. Работа над ошибками имеет три основных момента: выписывание ошибки, объяснение ее и работа на данное правило. Отсюда три раздела схемы (вертикальной или горизонтальной — безразлично): 1. Допущенная ошибка. 2. Объяснение ошибки. 3. Аналогичные примеры.

В первом разделе пишется предложение или, если оно слишком длинное, словосочетание (подчеркнутое преподавателем в работе учащегося), из которого ясно употребление интересующей нас формы. При этом слово, в котором была допущена ошибка, непременно пишется правильно, без ошибки. Место в слове, где была ошибка, следует подчеркнуть, таким образом лучше фиксируется нужная орфограмма и облегчается проверка работы.

Во втором разделе пишется правило, на которое допущена ошибка. Это правило учащиеся старших классов и высших учебных заведений должны самостоятельно найти в учебнике, что, несомненно, будет способствовать систематизации знаний, практическому применению грамматических правил. Отсюда следует, что работу нужно проводить только над ошибками на пройденные правила.

При этом нужно избегать всякой «отсебятинки» при объяснении ошибки, так как при свободном объяснении неизбежны новые ошибки и не будет достигнута основная цель работы — систематизация знаний по грамматике.

Решающее значение в этой работе имеет третий раздел — аналогичные примеры. Примеры должны быть непременно аналогичными, т. е. точно на объясненное правило. Например, если ошибка допущена в слове *труженик* (написано через два *н*), то примеры следует брать такие, как *ученик*, *мученик* и т. п., а не любое существительное, в котором есть сочетание *-ник*. Кроме того, совсем не все равно, сколько этих примеров. Опыт показывает, что (в зависимости от индивидуальных способностей учащегося) их должно быть 10—15 на точно объясненное правило и такое же количество примеров, близких или в чем-то сходных с приведенными примерами, а также имеющиеся исключения. При этом желательно приведенные слова-примеры давать в предложениях или словосочетаниях, выписанных из доброкачественных текстов, чтобы предупредить возможные новые ошибки.

Применяя различные приемы обучения языку, следует иметь в виду специфические особенности родного языка учащихся, его грамматической структуры и фонетики: они могут не иметь соответствий в русском языке и, наоборот, в русском языке могут обнаружиться особенности, не свойственные родному языку. На такие ошибки нужно обращать особое внимание и проводить тщательную работу над ними.

Анализ письменных экзаменационных работ абитуриентов тартуских средних школ дает следующую характерную картину:

Из общего числа ошибок (213) на фонетические правила допущено 104 ошибки (самое большое количество), из них: а) употребление звонких и глухих согласных в начале и в середине слова — 31 ош.; б) употребление шипящих — 29 ош.; в) употребление *ь* (мягкого знака) на конце и в середине слова — 15 ош.; г) употребление гласных после палатализованных и непалатализованных согласных — 15 ош.; д) употребление *й* — 12 ош.; е) употребление *е* вместо *э* — 2 ошибки.

На правописание падежных окончаний — 37 ошибок; из них на окончания существительных — 27 ош., прилагательных — 8 ош., числительных — 2 ош. На правописание личных окончаний глаголов — 14 ошибок, на словообразование — 38 ошибок; из них на правописание суффиксов — 21 ошибка. На правописание сложных слов — 8 ош., перенос слов — 5 ош., непроизносимые согл. — 1 ош., соединительные гласные — 1 ош. На правописание предлогов допущено 8 ош. (предлоги написаны слитно). На синтаксические правила допущено 12 ошибок.

Классификация ошибок экзаменационных работ, а также систематический учет ошибок в различного рода письменных работах студентов Тартуского Гос. Университета, который проводили некоторые преподаватели ТГУ на протяжении ряда лет, показывает, что подавляющее большинство ошибок падает на фонетические трудности в усвоении русского языка, поэтому именно с эстонцами, изучающими русский язык, следует проводить еще один вид письменных работ — зрительный диктант. Проводить его лучше в виде задания на дом. Заключается он в следующем: студент (или ученик) заучивает наизусть отрывок текста (по своему выбору или по заданию преподавателя) и затем пишет этот текст, не глядя в книгу; после написания текст по книге проверяется. При этом текст должен быть заучен орфоэпически правильно. Зрительный диктант дает эффект по трем линиям: 1) по тренировке в правильном произношении, 2) по запоминанию орфографического образа слова и 3) по привитию правильного моторного навыка письма.

В смысле проверки со стороны преподавателя этот прием дает большую экономию времени. Тетради для зрительных диктантов должны быть отдельными, на полях отмечены даты выполнения работ. Преподаватель констатирует лишь факт выполнения, а проверяет одного-двух, вызвав к доске. Сначала текст должен быть сказан наизусть, затем учащийся пишет на доске, а преподаватель продолжает вести урок по плану; таким образом эта проверка отнимает лишь минут 5—7 от каждого урока.

Кроме того, домашний, тщательно выполненный зрительный диктант выравнивает почерк, что положительно сказывается на правописании. В дополнение ко всему сказанному о данном методическом приеме следует отметить, что он прививает учащимся любовь к русскому языку, так как учащиеся, подбирая материал для заучивания по своему усмотрению, т. е. то, что им особенно нравится, развивают свои литературные вкусы, вдумываются в особенности стиля писателя, запоминают различные фразеологические обороты, постепенно усваивают правильное построение предложения.

Выше речь шла об ошибках в письменных работах, притом не во

всех видах письменных работ — творческие виды письменных работ, имеющие специфический характер, почти не приняты во внимание.

В одной статье, разумеется, невозможно охватить всего многообразия специфических ошибок, допускаемых учащимися в устной речи и рекомендовать какие-либо радикальные методы по их искоренению. Все же необходимо остановиться, хотя бы на некоторых из них, особенно характерных. Особенно характерными ошибками в устной речи, как показывает опыт, являются моменты согласования, употребления падежей, некоторых подчинительных и сочинительных союзов и другие явления.

Что касается моментов согласования в роде, то в этом отношении можно горю помочь лишь четкой классификацией имен по родам и систематической тренировкой в устной и письменной речи с акцентированием моментов согласования.

Гораздо сложнее обстоит дело с употреблением падежей и моментами управления. Здесь необходимо прибегнуть к сопоставительному изучению семантики падежей и реализации их в сопоставляемых языках. Для этого необходим целый ряд предварительных исследований и обобщающая работа в этой области. Преподаватели и студенты ТГУ а также ТУИ уже работают в этом направлении. Необходимо объединить усилия и издать, хотя бы в виде сборника статей, имеющиеся предварительные наблюдения на различные актуальные темы сопоставительной русско-эстонской грамматики, чтобы тем самым облегчить работу преподавателя русского языка.

С каждым годом возрастают требования к изучающим русский язык и к обучающим русскому языку. Чтобы быть на уровне этих требований, необходимо использовать наиболее эффективные методы обучения, активизирующие преподавание, дающие возможность изучить специфические особенности употребления грамматических форм и конструкций в русском языке.

Свидетельством духовной мощи русского народа является богатство и красочность созданного им языка. Ф. Энгельс отмечает, что русский язык — один из самых сильных, богатых и живых.

Русский литературный язык, созданный Пушкиным, стал достоянием миллионов трудящихся, важнейшим орудием дальнейшего культурного роста и развития всех народов, населяющих наше многонациональное государство, все помыслы которых направлены на то, чтобы умножить общественное богатство страны, возвеличить славу своего Отечества, ускорить движение нашего народа к коммунистическому завтра.

Tulemusrikas tööaasta.

A. Repponen,
Kehra Keskkooli direktor.

Kodanlikul ajal polnud Kehras keskkooli, kuigi oli alevik, oli rahvarikas ümbrus, kus leidis küllalt noori, kes tahtsid õppida. Keskhari-duse andmine töötava rahva lastele polnud aga kodanluse huvides.

Põhjalikult muutusid haridusesaamise võimalused nõukogude ajal. Niipea, kui saksa fašistlikud väed olid meie vabariigist välja kihuta-tud ja kõikjal algas hoogne ülesehitustöö, avati Kehras senise 7-klassi-lise kooli baasil täielik keskkool. Käesoleval aastal laskis kool välja oma 2. lennu. Lisaks sellele avati siin 1949. a. õhtukool — Kehra Töö-lisnoorte Keskkool, mis teenindab alevi ja lähema ümbruskonna noori, kes mitmesuguste põhjuste tõttu pole saanud omandada keskhari-dust ja õpivad nüüd edukalt õhtukoolis, katkestamata tootvat tööd vabri-kus, asutustes või kolhoosides.

Praegu õpib Kehra Keskkooli 21 klassikomplektis 30 pedagoogi juh-timisel üle 500 alevi- ja kolhoosilapse. Ligi 120 kaugematest kolhoosi-dest pärit õpilast elab pidevalt kooli internaadis. Keskkool töötab kahes vahetuses, töölisnoorte kool samades ruumides aga kolmanda vahetusena.

Keskkooli pedagoogiline kaader arenes ning kasvas välja põhiliselt 7-klassilise kooli vilunumaist õpetajaist ning hiljem juurde tulnud Tal-linna Õpetajate Instituudi lõpetanuist, kes enamikus õpivad igaüks oma aine alal edasi mitmesugustes kõrgemates koolides. Nii õpib eesti keele ja kirjanduse õpetaja sm. Kukk Tartu Riiklikus Ülikoolis eesti keelt ning kirjandust II kursusel, vene keele õpetaja sm. Batarina Leni-ngradi Herzeni-nimelises Pedagoogilises Instituudis vene keelt ning kir-jandust IV kursusel, matemaatikaõpetaja sm. Rohupõld Tartu Riik-likus Ülikoolis matemaatikat V kursusel, kehalise kasvatuse õpetaja sm. Antar Riia Leshafti-nimelises Kehalise Kasvatuse Instituudis vii-masel kursusel ning sm. Reier õpib Tallinna Kehakultuuri Tehnikumis. Kolm õppejõudu: ajalooõpetaja sm. Agurauja, bioloogiaõpetaja sm. Kirt ja inglise keele õpetaja sm. Ott lõpetasid möödunud aastal Tartu Riikliku Ülikooli ja töötasid Kehra Keskkoolis esimest aastat.

Uhes keskkooliga järjest arenev ning kasvav õpetajaskond oli algu-sest peale teadlik oma suurest vastutusest nõukogude noorsoo õpeta-misel ning kasvatamisel. See tiivustaski neid pidevalt täiendama oma ideelis-teoreetilist ja kutsealast kvalifikatsiooni, astuma mittestatsio-naarselt kõrgematesse koolidesse. Tugev tahe saada headeks nõu-kogude õpetajateks ja sellega kaasnev visa töö aitasid neid üle kõigist kujunemisjärgus oleva keskkooli ees seisvaist raskustest.

Iga õppeveerandi, eriti aga õppeaasta lõpul tehti kokkuvõtteid tööst. Need ülevaated paljastasid puudused ja lüngad õppe-kasvatustöös ning juhatasid kätte abinõusid esinenud puuduste kõrvaldamiseks. Võibki öelda, et noored pedagoogid õppisid oma vanemate kolleegide tööst, aga ka oma vigadest ja puudustest. Seetõttu paranes töö aastast aastasse, mida näitas õpilaste teadmiste taseme pidev paranemine, õppeedukuse järjekindel tõus.

Kevadiste eksamite tulemusi on Kehra Keskkoolis alati analüüsitud, kuid eriti põhjalikult tehti seda möödunud aasta küpsuseksamite suhtes — tuli ju siis Kehra Keskkoolil välja lasta esimene lend. See on ka arusaadav, sest alles niisugune põhjalik analüüs võimaldas hinnata sügavamalt ja mitmekülgsemalt mitmeaastase töö vilja.

Kirjalike ja suuliste eksamite kokkuvõtted näitasid, et kool polnud töötanud halvasti. Õpilased olid kindlalt omandanud kõigis aineis õppeprogrammides ettenähtud materjali, väljendasid mõtteid loogiliselt, olid harjunud iseseisvalt töötama. Küpsuseksamite kirjalikes töödes, samuti ka suulistel eksamitel avaldus selgesti õpilaste marksistlik-leninlik maailmavaade, siiras nõukogude patriotism, kindel tahe töötada nõukogude rahva ja Nõukogude kodumaa heaks. Kõik abiturientid lõpetasid keskkooli, kusjuures suurem osa hindeid olid neljad ja viied. Tunnustuseks koolile oli ka see fakt, et kõik keskkooli lõpetajad, kes astusid kõrgematesse koolidesse, sooritasid edukalt sisseastumiseksamid ja said stipendiumi õppetöö algusest peale.

Need olid positiivsed faktid, mida näitasid möödunud aasta eksamid. Kuid nende kõrval ilmnes küllalt lünki, millest mitmed olid olulised ja osutasid pedagoogide töö puudustele.

Üks suuremaid puudusi oli mõningane formalism õpilaste teadmistes. See avaldus sageli vastuste raamatulikkuses. Õpilane näiteks oskas suurepäraselt defineerida, mis on füüsikas kasutegur, kuid ei osanud seda lahti mõtestada ega tuua ühtegi näidet tegelikust elust. Eksam ajalooast näitas, et õpilased tunnevad hästi ajaloolisi fakte, kuid samas esinesid juhtumid, millal õpilased ei osanud kirjeldada sotsiaalset olukorda, milles toimus üks või teine ajalooline sündmus, ega näha üksikute sündmuste seost üldise ajaloolise olukorraga. Küpsuseksam matemaatikast näitas, et õpilased tundsid hästi geomeetria teoreeme, oskasid välja tuua Newtoni binoomi, lahendada trigonomeetrilisi ülesandeid, kuid olid unustanud aritmeetika. Nad jäid kimpu protsendi arvutamisel, perioodiliste murdude teisendamisel harilikuks murruks, mõõtühikute suhete tundmisel jne. Ka ilmnes, et õpilased polnud harjunud peastarvutamisega, vaid püüdsid tühisemaidki arvutusi teha kirjalikult.

Pärast seltsimees Stalini tööde ilmumist keeleteaduse küsimustes selgus, et marrism on tunginud ka Kehra Keskkooli. See avaldus selgesti eesti ja vene keele suulisil eksameil grammatilise analüüsi puhul, kus iga keelenähtuse seletamisel rõhutati tähenduslikku külge ja püüti leida teatud ühiskondliku klassi ideoloogia jälgi.

Möödunud aasta kokkuvõtted näitasid, et õppeedukus oli reas klassides liiga madal. Üle kooli jäi teiseks aastaks samasse klassi 24 õpilast ja sügisesed järeleksamid määrati 30 õpilasele. Madalaima õppeedukusega olid neljandad ja viiendad klassid, kus istumajäänute ja järeleksameid saanute arv kokku ulatus kuni 25 protsendini. Kuigi 30-st

järeleksami saanud õpilasest 29 pääses sügisel järgmisse klassi, moodustas klassikursuse kordajate arv üle kooli ligemale 6 prots.

Need olid Kehra Keskkooli olulisemad puudused, mida näitasid möödunud aasta eksamid. Nende kõrvaldamine äsja lõppenud õppeaastal oli kooli, kogu õpetajate kollektiivi otseseid ülesandeid.

Selles olukorras, nende eeldustega alustati Kehra Keskkoolis möödunud sügisel õppe-kasvatustööd; võeti tarvitusele abinõud, mis pidid kindlustama seatud eesmärgi saavutamist — vabaneda eelmisel õppeaastal ilmnenu vigadest ning puudustest ja läheneda otsustavalt täielikule õppe- ja kasvatustööle. Kehra Keskkooli pedagoogiline kollektiiv leidis, et selle eesmärgi saavutamiseks tuleb tõsta õppe-kasvatustöö taset üldse, õppetunni taset aga eriti.

Kehra Keskkooli õppejõud on sügavalt veendunud, et tundide põhjalik ettevalmistus on õppe-kasvatustöö tõhustamise esimeseks tingimuseks. Direktor ja õppealajuhataja ei unusta kunagi oma ülesandeid sel alal. Kõige selle tõttu suhtutakse tundide ettevalmistamisse kui endastmõistetavasse ülesandesse. Pole kahtlust, et õige arusaamine tundide põhjaliku ettevalmistuse suurest tähtsusest on oluliselt kaasa aidanud märkimisväärsele edusammudele Kehra Keskkooli töös.

Õpetamise kvaliteedi parandamise eesmärgil tarvitusele võetud abinõude hulgas võiks nimetada pedagoogide ideelis-teoreetilise ja kutsealase kvalifikatsiooni tõstmist, õppimist üksteise töökogemustest ja kooli juhtkonna poolt teostatud õppe-kasvatustöö kvaliteedi kontrolli. Ühenduses seltsimees Stalini õpetusega keelest oli eelkõige tarvis teostada keelte õpetamises põhjalik murrang, vabaneda marrismist, hakata eesti ja vene keelt ning võõrkeelt õpetama uut moodi. Seltsimees Stalini keeleteaduslikke töid oli tarvis tunda ka teiste ainete, eriti ajalooõpetajail. Seepärast õppisid seltsimees Stalini keeleteaduslikke töid tundma kõik õpetajad. Hiljem kuulati sellekohaseid referaate õppenõukogu koosolekuil ja õpetajate nõupidamistel. Eriti suurt rõhku panid keelte õpetamise ümberkorraldamisele keelte õpetajad sm-d Kukk, Kobin, Batarina, Ott ja Kangas. Vanemate klasside vene keele õpetaja sm. Batarina kuulus näiteks vastavaid loenguid Leningradi Herzeni-nimelises Pedagoogilises Instituudis ja võttis osa kõigist Eesti NSV Õpetajate Täiendusinstituudi üritustest sel alal. Hoolikalt lugesid pedagoogid meie ajalehtedes ja ajakirjades ilmunud artikleid, mis olid abiks keelte õpetamise ümberkorraldamisel.

Õpetajate ideelis-teoreetiliste teadmiste tõstmisel oli suureks abiks poliitring, mis töötas direktor Repponeni juhtimisel. Õppeaasta jooksul peeti 24 töökoosolekut, kus kuulati rida häid referaate teemadel, nagu „Kommunistliku partei manifest“ ajalooõpetaja sm. Aguraiuvalt, „Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei loomine“ õpetaja Freimanilt, Lenini teosed „Mis teha?“ ja „Üks samm edasi, kaks sammu tagasi“ õpetajailt Grentsilt ja Järvelalt, J. V. Stalini teos „Dialektilisest ja ajaloolisest materialismist“ 10 tunni ulatuses direktor Repponenilt jt. Töö poliitringis oli nii korraldatud, et referaadid teatud teemadel esitati alles siis, kui õpetajad olid vastavad küsimused UK(b)P ajaloo lühikursusest iseseisvalt läbi töötanud. Referaatidele järgnesid vestlused, mis lahendasid arusaamatuks jäänud küsimused. Nii õpiti UK(b)P ajaloo lühikursust koos algallikate läbitöötamisega.

Väga suurt tähtsust omistati koolis eesrindlike töökogemuste tundmaõppimisele ja juurutamisele. Seda tööd tegid peamiselt ainesekt-

sioonid lahtiste tundide ja oma töökoosolekute kaudu. Lahtistes tundides nägid pedagoogid oma kolleegide töövõtteid, õppisid tundma nende tööstiili ja -süsteemi. Arutluskoosolekuil analüüsisid vilunud kolleegid neid tunde pedagoogilisest ja metoodilisest seisukohast. Nii viisi, tihedas seoses praktikaga, töötati läbi kõik põhilised küsimused antud aine metoodikas. Paremad meetodid ja töövõtted võeti tarvitusele kõigi sama aine õpetajate poolt.

Eesti keele ainekomisjonis näiteks andsid lahtisi tunde kordamisi kõik õpetajad: nii need, kes omasid suuri kogemusi, kui ka need, kes töötasid esimest aastat. Õpetaja Kobin, kes alles alustas pedagoogilist tööd, õppis oma vanematelt kolleegidelt väga palju ja võis seetõttu edukalt töötada isegi 8. klassis. Pedagoogilistest ja metoodilistest küsimustest, mida käsitleti ainekomisjoni koosolekuil, võiks nimetada selliseid, nagu: etteütluste ja kirjandite hindamine, kuidas ravida kirjavigu, kommunistliku kasvatuseteostamisest keele- ja kirjandustundides, emakeele õpetamisest algastmel, õpilaste käekirja parandamisest, näitlikkuse tähtsusest keele õpetamisel, eksamineerimise metoodikast jt. Suure töö tegi ainekomisjon tööplaanide koostamisel ning nende läbiarutamisel.

Vene keele ainekomisjon pidas töökoosolekuid süstemaatiliselt iga 2 nädala tagant. Koosolekud olid väga elavad, kriitikarohked. Et saada tööks konkreetset materjali, korraldati kõikides klassides kontrolltööd; need analüüsiti hoolikalt vanemate kolleegide poolt ja arutati läbi ühiselt. Nii näiteks ilmnis ühe kontrolltöö tulemusena I veerandis, et 4-a klassis, kus õpetas sm. Batarina, oli vene keele õigekirja tase väga madal: 25 õpilasest sai nõrku hindeid 12. Ainekomisjon uuris küsimust. Selgus, et eelmise aasta õpetaja polnud kontrollinud õpilaste koduseid harjutusi, ei selgitanud keelereegleid, tegi liiga harva kontrolltöid ega pannud vajalikku rõhku hääldamisele. Ainekomisjoni asjatundliku abi tõttu langes mahajäänud õpilaste arv teise veerandi lõpuks 12 õpilaselt 6 õpilasele; see arv vähenes hiljem veelgi. Suurt metoodilist abi sai vene keele õpetamisel ka noor õpetaja sm. Pennie, kellel oli algul samuti raskusi.

Matemaatika ainekomisjonis andis iga õpetaja 2 lahtist tundi, mille teemad määrati komisjoni poolt. Eriti huvitavad olid tunnid, mille peaülesandeks oli näidata, kuidas matemaatika õpetamise kaudu on võimalik edukalt teostada ideelis-poliitilise kasvatus ülesandeid. Kahel korral, s. o. I ja IV õppeveerandil, tehti kõigis klassides kontrolltööd ja kahel korral matemaatikavihikute ülevaatus. Selle tulemusena töötati välja vihikute režiim, võeti tarvitusele tekstülesannete lahendamise puhul ühtne küsimuste asetamise viis jne.

Matemaatika ainekomisjoni teeneks tuleb lugeda ka seda, et ta organiseeris rea väärtuslike õppevahendite valmistamist õpilaste kaudu, mis andis koolile hulga mitmesuguseid matemaatilisi tabeleid ja geomeetrilisi kehi.

Tulemusrikkalt töötasid ka teised ainekomisjonid.

Töökogemuste vahetamist oma kooli pedagoogide vahel organiseeris ka õppenõukogu. Pääaegu iga koosoleku päevakorras oli ikka mõni töökogemuslik küsimus, mida arutati ühiselt. Paremate töökogemuste tutvustajana ja propageerijana esinesid siin sageli kooli direktor ja õppealajuhataja. Korduvalt kuulas õppenõukogu õpetajate ja klassijuhatajate tööaruandeid. Huvitavamad ettekanded juhatajava klassi

tööst esitasid 3. klassi juhataja sm. Jürgenson, 5-a klassi juhataja sm. S. Narusk, 7. kl. juhataja sm. Ranne jt.

Õpetajate tundide külastamine oli direktori ja õppealajuhataja poolt täpselt planeeritud. Kõik külastatud tunnid arutleti läbi koos aine-õpetajaga. Selle tagajärjel kadusid säärased pahed, nagu töötamine klassis üksikute õpilastega ja samal ajal klassi kui terviku tagaplaanile jätmine, poolikute ja ebatäpsete vastustega nõustumine, õpilaste ülekoormamine koduste ülesannetega, kordamise alahindamine jne. Eriti palju tuli noorte õpetajatega vestelda distsipliini küsimustest, õpilaste teadmiste ja tööde kontrollimisest ning hindamisest. Direktor ja õppealajuhataja informeerisid teineteist pidevalt oma tähelepanekuist. Üldisemat laadi metoodilisi puudusi aga käsitleti õppenõukogu koosolekuil.

Rööbiti kõige sellega, mis tehti õppetunni taseme tõstmiseks üldiselt, ei unustanud õpetajad töötamast individuaalselt mahajäänud õpilastega. Sm. Org, õpetades 8. klassis vene keelt, töötas tublisti üksikute õpilastega, kel polnud nõutavaid teadmisi, et klassi taset ühtlustada. Inglise keele õpetaja sm. Ott abistas pikemat aega üht 10. klassi õpilast, kes varemalt oli õppinud saksa keelt ja oli seetõttu teistest märgatavalt maha jäänud. Samuti toimisid õpetajad Kukkk, Kobin, Agurauja, Grents jt.

Õpilaste kasvatamisele kommunismi vaimus, neis tööarmastuse, teadliku distsipliini ja teadliku kohusetäitmise süvendamisele oli suunatud ka klassijuhatajate, kommunistlike noorte ja pioneeriorganisatsiooni ning õpilaskomitee töö.

Vähemalt üks kord nädalas korraldasid klassijuhatajad õpilastega vestlusi. Nad jutustasid lastele kaasakiskuvaid episoode Lenini ja Stalini noorpõlvest ja kooliajast ning nende väsimatust tööst nõukogude rahva, kõigi maailma töötajate hüvanguks. Tööraha suurte juhtide helge eeskuju innustas lapsi visale tööle. 5-a klassi juhataja sm. S. Narusk arutles õpilastega ka teemasid, nagu „Meie töö on õppida“, „Minu päevaplaan“, „Miks me puudume koolist“, „Me peame hästi õppima“, „Kuidas veeta vaba aega“, „Kuidas õppida“ jt. 7. klassi juhataja sm. Ranne kasutas suure eduga kiituste ja laitude vihikut, kuhu märgiti õpilaste nimed, kes näitasid õppimises suurt hoolt, kui ka nende nimed, kes unustasid oma peamise töö — õppimise. Sageli loeti ajalehtedest kirjutusi tööst Nõukogudemaa vabrikutes, tehastes ja kolhoosides. Neil puhkudel meenutas sm. Ranne õpilastele alati, et neil tuleb niisama kohusetundlikult ja hoolsalt õppida, nagu töötavad täiskasvanud, nende isad ja emad, vennad ja õed vabrikuis ja tehaseis, kolhoosides ja sovhoosides.

Nii süvendati ka klassijuhataja-tundides õpilastes arusaamist, et nende esimeseks kohustuseks Nõukogude kodumaa ees on hoolas õppimine. Neid aga, kes kippusid seda unustama, kohustati sellest klassikollektiivile aru andma. Nähes, et klassikollektiiv huvitub iga üksiku õpilase tööst, hakkasid mitmedki õpilased paremini töötama ja tõusid edasijõudjate ridadesse. Neile, kes olid aga maha jäänud näit. pikaaegse koolist puudumise tõttu, leidis klassikollektiiv enese hulgast alati heatahtlikke abistajaid.

Suurt tähtsust omistasid klassijuhatajad õppimisoskuse arendamisele. Selleks soovitati rangelt kinni pidada igale vanuseastmele välja-töötatud päevarežiimist. Anti juhtnõore, kuidas õppida pähe luuletusi,

kuidas jätta paremini meelde uusi vene keele sõnu, kuidas õppida jutustama jne. Seejuures kasutati väärtuslikke juhatusi, mida juba omal ajal andis K. D. Ušinski oma kirjutuses „Õppimine tõsise tööna“ ja N. K. Krupskaja arvukates artiklites ja kõnedes. Häid tulemusi andsid ka klassijuhataja-tunnid teemal „Kuidas ma õpin“, kus õpilased jutustasid oma tööst.

Kooli komsomoli- ja pioneiriorganisatsioon, ent samuti õpilaskomitee, osutades õpetajaile tõsist abi nende vastutusrikkas töös, tegid samas väga palju ära ka selleks, et kasvatada ja süvendada õpilastes kohusetunnet õppimise vastu. Seetõttu olid õppeedukuse küsimused nii komsomoli- ja pioneiriorganisatsiooni kui ka õpilaskomitee koosolekute päevakorras. Tihti kuulati kommunistlike noorte organisatsiooni koosolekul klassi kommunistlike noorte grupiorganisaatori, õpilaskomitee koosolekuil klassiorganisaatorite ja asjaosaliste õpilaste endi aruandeid õppeedukuse küsimuses. Väljakutsutud õpilased lubasid oma tööd parandada ja enamikus ka pidasid antud sõna.

Kõik need abinõud tervikuna andsid häid tulemusi: põhjuseta puudumisi esines harva, sest õpilased mõistsid, et kooliskäimine ja hoolas õppimine on nende peamine töö, ja täitsid ausalt kõik ülesanded, mis neile anti klassi- või kodutööna.

Võrreldes möödunud aastaga rõhutati tänavu tunduvalt rohkem teooria sidumist praktikaga. Füüsika alal tegid õpilased väga mitmesuguseid katseid ja laboratoorseid töid, bioloogia alal laiendati kooli elavnurka ja õppeaeda. Ekskursioonidel käidi Kehra vabrikus ja Kehra sovhoosis, kus tutvuti eeskujuliku kärjakasvatusega, ning kolhoosides. Viimaseid abistasid õpilased ühiskondliku töö korras kartulipanemisel, kartulivõtmisel ja viljakoristustöödel.

Need olid üldjoontes peamised abinõud, mida rakendati Kehra Keskkoolis äsjalõppenud õppeaastal. Tänavused eksamid näitasid uut edasiliikumist. Rida tõsiseid puudusi, millest kõnelesime eespool, olid kadunud või tunduvalt vähenenud. Eksamid näitasid ka, et keelte õpetamine Kehra Keskkoolis on rajatud seltsimees Stalini keeleteaduslikele töödele. Õpilased olid nüüd grammatikas märgatavalt tugevamad kui möödunud aastal ja rakendasid keelereegleid praktikas hoopis kindlamini.

Käesoleval aastal jäi Kehra Keskkoolis klassikursust kordama 20 õpilast, mis moodustab 4 prots. kogu õpilaste arvust (möödunud aastal 6 prots.). Kui arvesse võtta aga seda, et õpilaste teadmised olid tänavu sügavamad ja elulisemad, et väga heade ja heade hinnete osatähtsus oli tublisti tõusnud, moodustades üle 65% hinnete üldarvust, puudulike hinnete arv aga seevastu oluliselt vähenenud, siis saame sootu rõõmustavama pildi Kehra Keskkooli tänavusest tööst.

Vene õppekeelelega komplektide osas on tulemused veelgi paremad — neis on väga häid ja häid hindeid tervelt 74 prots. Reas õppeaineis, nagu füüsikas, keemias ja ajaloo saavutasid õpilased ainult hinded neli ja viis. Vene õppekeelelega 7. klassis olid kõik ajaloo-eksami hinded viis.

Täielik õppeedukus saavutati 3 klassis — kahes 7. ja 11. klassis.

Õppe-kasvatustöö sisulisest paranemisest koolis kõneleb ka kommunistlike noorte organisatsiooni tunduv kasvamine. Möödunud sügisel oli koolis kommunistlike noori 20, tänavu kevadeks tõusis see arv 50-le, mis moodustab ligi 60 prots. kommunistlike noorte

ealistest õpilastest, kusjuures 11. klassis oli kommunistlikke noori 90 prots. õpilastest. Kommunistlike noorte organisatsiooni arvulise kasvamisega kaasnes selle organisatsiooni sisulise töö oluline paranemine, mistõttu kooli komsomoliorganisatsioon on omandanud suure autoriteedi ja populaarsuse õpilaste hulgas ning selle liikmeks tahtakse meeleldi astuda.

Nii näeme, et Kehra Keskkool on saavutanud tunduvat edu võitluses täieliku õppeedukuse eest. See rõõmustav teadmine annab pedagoogidele uut indu, tiivustab neid täiendama oma ideelis-teoreetilist ja pedagoogilist taset, et eeloleval õppeaastal saavutada uusi edusamme meie noorsoo kasvatamisel tulisteks nõukogude patriootideks, aktiivseiks kommunistiehitajaks.

PEATÜKKE EESTI NSV AJALOOST.

Ajakirja „Nõukogude Kool“ toimetus avaldab allpool raamatu „Eesti NSV ajalugu“ maketi IV peatüki.
Arvamused selle kohta palutakse saata Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudile (Tallinn, Sakala 35).

Raamatu „Eesti NSV ajalugu“ maketi IV peatükk.

PARISORJUSLIKU SURVE TUGEVNEMINE EESTIS. VENE RIIGI VÕITLUS EESTI ÜHENDAMISE EEST VENEMAAGA.

(XV SAJANDI LÖPUST — 1710. AASTANI.)

§ 1. UHISKONDLIKUD JA POLIITILISED SUHTED XV SAJANDI LÖPUL JA XVI SAJANDI ESIMESEL POOLEL.

XV sajandil toimus vene rahva ühinemine ühtseks tsentraliseeritud riigiks, mille keskuseks oli Moskva. Tsentraliseeritud Vene riigi kujunemise aluseks olid järjest tihedamaks muutuvad majanduslikud sidemed üksikute Vene maade vahel ja vajadus ühineda kaitseks tatarlaste ja teiste välisvaenlaste vastu. Võrreldes feodaalse killustumusega oli ühtse riigi kujunemine määratu suureks edusammuks, mis kindlustas maa iseseisvuse ning tõsise majandusliku ja kultuurilise kasvu. Pärast tatari ikke likvideerimist algas võitlus põliste Vene maade taasühendamise eest, mis olid omal ajal ära kistud saksa röövvalutajate, Poola ja Leedu vürstide poolt. Venemaa tõusis kiiresti esimestele kohtadele teiste riikide keskel.

XV sajandil püsis Liivimaa endiselt killustatuna ordu ja üksikute piiskoppide vahel, sest maa eriosad ei olnud majanduslikult küllaldaselt seotud. Ordu positsioon hakkas aga nüüd nõrgenema vastavalt sellele, kuidas Saksa ordu Preisis tabas üks kaotus teise järel, alates katastroofilise lüüasaamisega Grünewaldi lahingus 1410. aastal ühendatud vene, leedu, poola ja tšehhi vägede poolt. Kogu XV sajandi kestsid Liivimaa piiskoppide ja ordu vahel laastavad feodaalsõjad, püsis poliitiline killustatus, mis takistas maa majanduslikku ja kultuurilist arenemist ja rõhus rängalt eesti töörahvast.

Ka Liivimaa osas tugenesid sellal majanduslikud sidemed, kuid mitte niivõrd maa lõuna- ja põhjaosade vahel, kui ida pool asetsevate Vene maadega. Sel alusel kujunev võimalus poliitiliseks ühinemiseks tõusvas Vene riigiga oli saksa feodaalidele Liivimaal vastuvõtmatu, sest nad olid siin algusest peale kindlustunud võitluses Vene vastu ja taotlesid ise sajandite vältel Vene maade anastamist. Nad tahtsid, et Venemaa püsiks poliitiliselt killustatuna. Liivimaa feodaalvõimud jälgisid hirmuga Vene rahvusriigi kujunemist. XV sajandi viimasel veerandil ja XVI sajandi algul püüdis nad vallutada Vene maid ja igati kahjustada Venemaa huvisid. Kõik need agressiivsed katsed purustati Vene vägede ja diplomaatia poolt.

Kui 1478. a. Novgorodi riik liideti Moskva riigi koosseisu, otsustasid Liivimaa võimud vallutada Pskovi maad. Kasutades ära aega, millal Vene väed olid võitluses tatarlastega, tungisid sakslased 1480. a. suurte vägedega Pskovi alla, said aga purustavalt lüüa. Pärast võidukat Vene sõjakäiku Liivimaale järgmise aasta algul sõlmiti küll vaherahu, kuid Ivan III pööras kõige suuremat tähelepanu läänepiiri kindlustamisele ja Balti merele väljapääsu kaitsmisele. 1492. a. ehitati Narva ordulinnuse vastu jõe paremale kaldale tugev Ivangorod. 1494. a. sulges Ivan III Novgorodis saksa kaubakontori, mis oli kaua aega kahjustanud Venemaa kaubandust. Ordumeister hakkas kohe ette valmistama uut sõda Venemaa vastu ja sõlmis 1501. a. sõjalise liidu Leeduga. Aastaid kestnud ettevalmistus ja tohutute sõjajõudude koondamine ei toonud aga ordule võitu. Saksa väed said korduvalt lüüa. Agressori lõpliku lüüasaamise lükkas edasi ainult tema liit Leeduga, kelle vahendusel sõlmiti vaherahu Liivimaa võimudega 1503. a. Viimased tunnistasid Moskva õigust saada maksu Tartu maadelt, mis olid kuulunud Kiievi vürstidele.

Reformatsioon. Mõnnesugustest sotsiaalsetest ja poliitilistest vastuoludest Liivimaal kasvas 1520-ndatel aastatel välja eriline ühiskondlik liikumine — reformatsioon. Liikumine suundus siin nagu teisteski reformatsioonist haaratud maades eelkõige rooma-katoliku kiriku vastu, mis rõhutus klassides ja linnakodanikes ning osalt aadliski kutsus välja rahulolematuse. Iga klass ja iga kiht andis aga liikumisele oma sisu. Rikkad kaupmehed ja käsitöömehed ning osa aadlike taotlesid ainult kiriku reformimist, et omandada kiriku maid ja varandusi. Talupojad ja linna alamkihid võitlesid aga pärisorjuse kaotamise ja ühiskondliku ning varandusliku võrdse loomise eest.

Liikumine arenes Eesti linnades 1524.—1525. a., millal rüüstati katoliku kirikud ja kloostrid ning mungad kihutati linnadest välja. Samal ajal teravnes ka talurahva võitlus mõisnike vastu, eriti Harjus-Virus ja Tartu piirkonnas. Linna alamkihtide ja talurahva rahutused sundisid Liivimaa valitseva klassi kihte omavahel kokku leppima. Kiriku feodaalne maaomand jäi püsima koos piiskoppide ja orduga. Kuid viimaste võimu õõnestas reformatsioon siiski, sest linnades rajati protestantlik kirik ning ka mõisnikud hakkasid pikkamööda usku vahetama. Liivi ordu toimus kiire lagunemine, piiskoppide võim vähenes. Nende omavahelised sõjad aga laastasid endiselt maad.

§ 2. LIIVI SÕDA (1558—1583).

Venemaa majanduslik arenemine nõudis vaba väljapääsu Balti merele, mis oli hädavajalik kaubanduse arenemiseks ning poliitiliste ja kultuuriliste sidemete tugendamiseks teiste Euroopa riikidega. Liivimaa võimud koos Poola, Leedu ja Rootsiiga püüdis aga kõigiti takistada Venemaa juurdepääsu merele. Liivi ordu, kartes Vene riigi edasist tugevnemist, takistas eriti sõjaliselt tähtsate tööstusoodete ja toorainete sissevedu ning välismaa eriteadlaste pääsemist Venemaale. Püüti võimatuts teha vene ja välismaa kaupmeeste otsene suhtlemine. Samal ajal võttis ordu innukalt osa igasuguste Vene-vastaste poliitiliste sepitsuste arendamisest.

XVI sajandi keskel seisis Vene riigi ees ühe põhilise ülesandena purustada see vaenulik tõke ja likvideerida alatine agressioonikolle Balti mere idakaldal. Seda nõudsid Vene riigi elulised huvid. Killustatud Liivimaa poliitiline ühendamine võimsa tsentraliseeritud Vene riigiga oleks soodustanud ka Liivimaal tootlike jõudude kasvu ning loonud aluse majanduse ja kultuuri tõusuks.

Ivan Groznõi asus kavakindlalt lahendama merele väljapääsu küsimust. Algul püüdis ta seda saavutada uue vaherahu sõlmimise teel 1554. aastal 15 aastaks. Liivimaa võimud pidid loobuma takistuste tegemisest Venemaa ja Lääne-Euroopa riikide vahelisele läbikäimisele ning hoiduma Vene-vastaste liitude sõlmimisest. Liivimaa võimud kohustusid õiendama 1503. a. vaherahuga kindlaksmääratud „Tartu maksu“, mis senini oli täitmata jäetud. Tegelikult aga Liivimaa võimud orduga eesotsas ei mõelnud nüüdki lepinguga võetud kohustusi täita. Maksu õiendamiseks ei astunud

mingeid samme. Samal ajal septses ordu Vene-vastast sõjakäiku koos Rootsiaga. Kui viimane aga Vene käest lüüa sai, sõlmis ordu 1557. a. septembris Posvolis Vene-vastase liidu Poolaga. Vaherahu jäme rikkumine näitas Ivan IV-le, et rahulikul teel küsimust lahendada on võimatu. Ootamata kallaletungi, alustas ta sõda.

1558. aasta jaanuaris tulid Vene väed üle piiri. Juba mai alguses langes väga tugevasti kindlustatud Narva ja augustis Tartu. Kohe sõja algul osutasid sakslased lööduiks ja paljastus täielikult Liivimaa mahajäämus. Vene vägede vaprus põhjustas orduvägedes kabuhirmu. Nii jutustab kaasaegne kroonik, kuidas sakslased olevat põgenenud isegi puude ja põõsaste eest, neid vene sõjameesteks pidades. Samal ajal eesti talupojad tervitasid rõõmuga Vene vägesid, kelles nad nägid enda vabastajaid saksa kurnajatest. Talupojad osutasid Vene vägedele mitmesugust abi teejuhtidena, teadete andjatena ning võitlusega mõisnike vastu. Kohati liitusid eesti talupojad Vene vägedega, aidades vallutada kindlusi.

Ordu sõjajõudude lõplik purustamine toimus 1560. a. Ordu väliväed hävitati Härgmäe lahingus 2. augustil. Pärast lühikest piiramist langes Liivimaa üks tugevamaid kindlusi — Viljandi. Vene vägede retked ulatusid kuni Tallinna ja Riia alla välja.

Vene vägede edu ja ordu lüüasaamine innustasid ja toetasid eesti talurahvast võitluses saksa orjastajate vastu. 1560. a. sügisel algas Harju talupoegade ülestõus, mis levis kiiresti, haarates ka Viru- ja Läänemaad. Isegi saksa kroonik on sunnitud rääkima, et talupojad tõusid üles aadli vastu suurte maksude ja raske mõisateo pärast. Suur talupoegade vägi piiras sisse tugeva Koluvere lossi. Talupoegade ülestõusu mahasurumiseks taotles ordumeister abi isegi Poola kuningalt. Viimaste jõudude koondamisega, kasutades äraandjaid ja pettust, suutsid Liivimaa võimud ülestõusu veriselt lämmatada.

Vene vägede hoobid viisid ordu ja piiskoppide võimu täielikule kokkuvarisemisele. Ordul, piiskoppidel ja saksa mõisnikel, kelle vastu tõusid üles ka eesti ja läti talupojad, ei jäänud teist teed kui alistuda mõnele välisriigile. Vene võidud Liivimaa avaldasid määratud mõju teistes Euroopa riikides, eriti Saksamaal, Poolas, Rootsis ja Taanis, kes kõik ihaldasid ise saada Baltimaid ja siniseid sadamaid oma valdusse. Liivimaa võimude ja saagiahnete välisriikide vahel algas innukas kauplemine, mille tulemusena Saare-Lääne piiskopkond läks 1559. a. Taani alla, Harju- ja Järvamaa ühes Tallinnaga 1561. a. Rootsi alla ja Eesti mandri edelaosa koos Läti aladega 1561. a. Poola alla. Poola ja Rootsi olid siinsete maade anastamisest huvitatud eeskätt kui Vene-vastase võitluse platsdarmist.

Poola, Rootsi ja Taani interventsiooni tagajärjel Liivi sõda laienes ja kestis terve veerand sajandit. See tõi eesti rahvale suuri kannatusi. Poola, Rootsi ja Taani rõõvellikud palgaväed laastasid ja rüüstasid metsikult Eestit. Rootsi väed, kellele riik järjekindlalt ei suutnud palka maksta, elatusid eesti talupoegade süstemaatilisest riisumisest.

Ivan IV kasutas suure diplomaatilise osavusega ära lahkeliisid vaenlaste leeris. Taani kuninga venna prints Magnuse kuulutas ta Liivimaast moodustatud vasallkuningriigi peaks. 1570-ndate aastate keskel asusid Vene väed puhastama maad interventidest. Edukate sõjaliste operatsioonide tulemusel 1575.—1577. a. paisati Rootsi ja Poola jõugud välja kogu Eesti mandrilt, välja arvatud Tallinn, ning Põhja-Lätist, välja arvatud Riia piirkond. Magnus osutus aga reetjaks, kes põgenes Poola kuninga poolele.

Vene suured võidud ja Vene riigi võimsuse kasv hirmutasid Lääne-Euroopa riike. Tekkisid ulatuslikud Moskva-vastase koalitsiooni plaanid. Poola ja Leedu liitumine 1569. aastal üheks riigiks võimaldas kuningas Stephan Báthoryl koguda määratud jõud ja asuda 70-ndate aastate lõpul pealetungile. Ka Rootsi alustas suurte jõududega pealetungi põhja poolt, vallutades Põhja-Eesti ja tungides edasi üle Narva jõe. Kuid vastaste plaan — purustada Moskva riik — ei teostunud. Pskovi pikaajaline piiramine ebaõnnestus Báthoryl täiesti, vene kaitse oli murdmatu. Vene ja Poola vahel tehti vaherahu Zapolski Jamis 1582. a. jaanuaris. Vaherahu tingimuste kohaselt taastati vanad piirid, Liivimaa läks Poola kätte. Järgmisel aastal sõlmiti Pljussa vaherahu Rootsiaga, mille järgi viimane säilits oma vallutused Põhja-Eestis.

Liivi sõda, mis nõudis Vene riigilt suuri ohvreid, ei suutnud lahendada Baltimaade Venemaaga ühendamise ajaloolist ülesannet. Kuid ka vaenlaste plaanid — tükeldada Vene riik ja hävitada ta iseseisvus — kukkusid täiesti läbi. Vene riigi võitlusel Liivimaa pärast oli suur progressiivne tähtsus ka eesti rahvale. Sellega purustati siin ordu ja piiskoppide röövriigikeste süsteem.

§ 3. EESTI ALA VENE PALJURAHVUSELISE RIIGI KOOSSEISUS (1558—1582).

Talurahva olukord oli saksa mõisnike võimu all väga raske. Tihti peale võtsid mõisnikud talupoegadelt kogu lõikuse ja isegi viimased loomad, jättes talupojad nälga surema. Kui Vene väed vabastasid 1558. a. kevadel Alutaguse, polnud nälgivail talupoegadel millegagi põllule minna. Narva vojevood laskis neile jagada külviks seemet, andis neile härgi ja hobuseid. Kaasaegseis kirjalikes dokumentides mainitakse, et talupojad läksid rõõmuga põldudele tööle.

Saksa feodaalide maavaldus likvideeriti. Mõisad läksid vene aadlike kätte, keda siia meelitas võimalus ekspluateerida juba ammu sunnismaisteks muudetud talupoegi.

Kiiresti elavnes kaubandus. Ivan IV soodustas kõigiti kaupmeeste ja käsitöölise tegevust. Suurimaks kaubanduslikuks keskuseks ja sadamalinnaks Eestis tõusis nüüd Narva, mille arenemist senini olid kõigiti püüdnud takistada Tallinna kaupmehed. Ivan IV andis Narva elanikele suuri eesõigusi. Kaupmehed said õiguse lõivuvabalt kaubelda Venemaal ja takistusteta sõlmida kaubanduslikke suhteid Saksamaal. Linn vabastati sõjaväe majutamise kohustusest. Narva muutus kuulsaks kaubalinnaks, kuhu sõitsid kauplema sakslased, inglased, hollandlased, prantslased, šotlased ja taanlased. Eriti aktiivsed olid siin hollandlased, Lüübeki ja Taani kaupmehed. Narva kaudu veeti Venemaale suurel hulgal kõige mitmekesisemaid kaupu, relvi, kunstitooteid jne. Siia sõitis välismaa käsitöölisi ja kunstnikke.

Poola ja Rootsi püüdsid igati takistada elavnenu Narva kaubandust, röövides Narva sõitvaid kaubalaevu, ehitades selleks koguni kaaperlaevastikud. Need pingutused ei andnud aga tulemusi. Taani sõjalaevastik kaitses kaubalaevu sõidul Narva.

Suurt tähelepanu pöörati Moskva valitsuse poolt teede korrastamisele ja kiire postitühenduse loomisele Eestis. Rajati esimesed postijaamad. Selle aja paiku kodunes eesti keeles rida laensõnu vene keelest, mis on seotud liiklemise ja kaubandusega (näit. saan, lootsik, päsmier jt.).

Sellal asus Ida- ja Kesk-Eesti linnadesse vene kaupmehi, käsitöölisi ja aednikke, maale talupoegi ja kalureid. Peipsi läänekaldal hakkas kujunema püsiv kaluri-asustus. Vene kalurid teostasid siit kalastusretki ka kaugemale Eesti sisevetele. Nad tõid aja jooksul kalastusse rea uuendusi, mitmed uued nooda- ja õngetüübid, mida eestlased varem ei tundnud. Vene aednike kaudu õppisid eestlased tundma mitmesuguseid uusi aedvilju, nagu kapsas, porgand, kurk.

Ivan Groznõi alustas siin sõjaliste kindlustuste süsteemi ümberkorraldamist, sest ordu ja piiskoppide kindlustused ei vastanud enam arenenumale sõjatehnikale ja sõjapidamisviisile. Endiste arvukate kivilinnuste asemel kindlustati ainult strateegilisel tähtsamatel punktel ning varustati need suurtükkidega.

Kuigi Eesti ala oli sellal ainult lühikest aega Vene riigi koosseisus, aitas see siiski oluliselt kaasa vene ja eesti rahva majanduslike ja kultuuriliste sidemete tihene-misele.

§ 4. EESTI ALA TUKELDATUNA POOLA, ROOTSI JA TAAANI VAHEL.

Poola, Rootsi ja Taani omavaheliste ning Venemaa vastu peetud võitluste tulemusena kujunes 1580-ndate aastate alguks välja Eesti ala poliitiline jaotus järgmiselt. Taani suutis säilitada ainult Saaremaa ja Muhu, olles lõpuks 1645. aastal ka need sunnitud loovutama Rootsile. Poola ja Rootsi valdusalade piir kujunes välja 1582. aastaks, mis saigi hiljem aluseks Eestimaa ja Liivimaa kubermangupiirile.

Eesti rahvas kannatas raskesti välisriikide koloniaalsele ikke all. Eriti kohutavalt taastas maad Rootsi ja Poola vaheline sõda, mis 1600. aastal uuesti puhkes. Nii Rootsi kui ka Poola püüdsid vastamisi kogu Eesti ja Läti ala haarata enese kätte. Algul oli Rootsi vägedel suur edu ja Poola väed paisati kuni Daugavani. Kogunud jõude, surus Poola Rootsi kuni Põhja-Eestini tagasi. Maakohtade ja linnade käimine käest kätte tõi kaasa määratuid purustusi. Sõja raskuste all kannatas kõige rohkem talurahvas, kellelt võeti viimane. Sellega kaasnes 1601.—1602. aastal kestev ikaldus. Sõja, nälja ja puhkenud taudide ohvriks langes neil aastail umbes $\frac{2}{3}$ kogu eesti rahvast.

Alates 1609. aastast, millal Poola ja Rootsi alustasid avalikult Vene-vastast interventsiooni, ei tundnud nad ajutiselt huvi sõdida ka omavahel siinsel võitlusväljal. Vene rahva kangelasliku võitluse tõttu interventide vastu kukkusid Rootsi laiemad anastusplaanid Vene suhtes küll läbi, kuid tal õnnestus siiski Baltimaad isoleerida Vene riigist. Pärast Stolbova rahu sõlmimist Venega 1617. aastal alustas Rootsi kuningas Gustav Adolf uuesti sõda Poola vastu. Rootslastel oli nüüd püsivalt edu.

Viimased Poola valdused Lõuna-Eestis langesid rootslaste kätte 1625. aastal. Poola ja Rootsi vahel sõlmitud Altmargi vaherahuga 1629. a. säilitas Rootsi oma vallutused Liivimaal.

Tagurpidi läks neil aastakümneil kaubandus. Selle põhjuseks oli rahvaarvu tohutu langus ja majandusliku suhtlemise järsk nõrgenemine Vene ja Eesti alade vahel. Pärisorjuslik rõhumine tugevnes järjest. Mõisnikud tõstsid pidevalt talupoegade koormisi, suurendasid oma maid talumaade arvel, mistõttu kasvas ka teokoormis. Poola ja Rootsi riigivalitsused, pidades alatisi röövsõdu, tegutsesid vallutatud aladel ühepäeva-peremeestena, imedes talupoegadelt viimsed elumahlad.

§ 5. EESTI ROOTSI RIIGI KOLONIAALPROVINTSINA. PÄRISORJUSLIKU SURVE TUGEVNEMINE.

Kuigi Rootsi suutis ajutiselt vallutada kogu Eesti ala, ei kujunenud sellest ühtset administratiivset piirkonda, vaid see jagunes kolmeks osaks, millest igaühel oli provintsialine eriasend. Kõige varem Rootsi alla läinud Põhja-Eestist koos Hiiumaa saarega kujunes Eestimaa kubermang. Lõuna-Eesti koos Läti alaga kuni Daugava jõeni moodustas Liivimaa-nimelise kindralkubermangu. Saaremaa ühes Muhuga oli omaette halduslikuks ühikuks. Kõik kokku moodustasid nad Rootsi riigi koloniaalprovintsi.

Vallutatud koloniaalprovintsis ekspluateeriti halastamatult töötavaid hulki Rootsi aadli ja balti-saksa mõisnike huvides. Suurel arvul anti siin mõisaid ja maid rootsi aadlile, seati sisse riigimaksud, veeti suur osa teraviljatoodangust välja. Seepärast kutsutigi siinseid koloniaalprovintse Rootsi riigi viljaaidaks, kuigi eesti talurahval polnud tihtilugu leiba süüa ja rahvast massiliselt nälgja suri. Rootsi aadlikud kasutasid siinseid suuri maavaldusi ja kõrgeid ametikohti kiireks rikastumiseks. Raske koormana lasusid maal kuluka sõjaväe pidamine ja kindlustustööd.

Koloniaalse kurnamise kindlustamiseks seati Rootsi kuninga Gustav Adolphi poolt Eesti- ja Liivimaal sisse riiklikud maksud ja tollid. 1630. aastal kehtestati Eestimaal veskitoll veskites jahvatatavalt viljalt ja nn. väiketoll kõigilt maalt linna veetavatel toiduainetel. Liivimaal seati sisse nn. majutusmaks, mida võeti talumaadelt. Maksu arvestamiseks võeti kõik talud üksikasjaliselt arvele. Rõhuva koormisena lasus talupoegadel küüdikorraldus.

Mõisnike klassi huvides tugevdati kohtukorraldust. Määrati kindlaks kohtu koosseisud, istungjärgud, asjaajamise kord. Kõrgema astme kohtuna Liivimaal avati 1630. a. õuekohus Tartus. Kuid ka igale üksikule mõisnikule jäi endiselt vahetu sunnivõim talupoegade üle kodukari näol. Talupoegade kaebused mõisnike met-sikute ja toore omavoli suhtes jäid Rootsi kohtutes tegelikult kõik tagajärjeta. Iga vähematki talupoja väljaastumist mõisniku vastu karistati aga äärmise rangusega.

Rootsi kuningad kinnitasid kohalike rüütelkondade laialdased privileegid, aadli seisusliku organisatsiooni, laialdase mõisade pärandamise õiguse jne. Rüütelkonna moodustasid kõik kubermangu mõisnikud. Nad tulid kokku maapäevadel, kus valiti kohtunikud, määrati kindlaks maksud jne. Rüütelkonna eesotsas seisis Eestimaal rüütelkonna pealik ja Liivimaal aadlimarssal. Maapäevade vaheajal ajasid rüütelkonna asju 12 maanõuniku. Eestimaa kubermangus moodustasid maanõunikud kubernerit eesistumisel ühtlasi ka kohaliku kõrgema kohtuorgani. Niimoodi koondus mõisnike kätte ulatuslik võim, mida nad kasutasid oma privileegide kindlustamiseks ja arendamiseks ning talupoegade ekspluateerimise suurendamiseks. Seda balti seisusliku omavalitsust nimetasid sakslased ise maariigiks. Selles seisnes nn. balti erikord, mis kujunes välja Rootsi võimu all alguses Eestimaa ja hiljem Liivimaa kubermangus. Kuningavõimu esindajad — kubernerid — tegutsesid tavaliselt kõige suuremas üksmeeles kohalike rüütelkondadega.

XVII sajandil, millal Eesti ala oli Rootsi riigi koloniaalprovintsi, kasvas mõisamaade hulk järjekindlalt. Uusi mõisaid asutati nii arvukalt, et sajandi lõpuks tõusis mõisade arv umbes ühe tuhandeni, s. o. ligilähedalt niisama suureks, nagu see oli XX saj. algul. Uute mõisade asutamine ning endiste mõisade laiendamine toimus talumaade ulatusliku mõisastamise ning talupoegade paljaksröövimise teel. Mõisnikud ajasid hulgaliselt talupoegi nende põlistelt elukohtadelt ja lammutasid terveid külasid.

Talumaade üldine vähenemine ja mõisamaade järjekindel kasv tähendasid ühtlasi talupoegade pärisorjusliku ekspluateerimise kiiret tõusu. Taludelt nõutavate rakmepäevade arv kahekordistus sajandi jooksul. Suuremast talust pidi teoline koos hobuse või härjapaariga aasta ringi iga päev mõisas töötama, mida nimetataksegi rakmepäevadeks. Peale selle nõuti igast talust põllutöö ajal kevades hilissügiseni jalaja hooajateolisi. Mitmesuguste naturaalkoormiste näol võttis mõisnik talupojalt osa

lõikusest ja teistest talusaadustest. Raskeks koormiseks oli talupoegadele vooris-käimine, vilja ja maksude toimetamine linnadesse ja sadamatesse. Kogu mõisa maja-pidamine toimus põhiliselt ainult talupoegade sunniviisilise teotööga, mõisas endas peeti ülal ainult üksikuid ametnikke, sundijaid ja isiklike teenijaid.

Talupojad võitlesid visalt mõisnike-pärisorjuslaste pealetungi vastu. Eriti ulatus-likuks kujunes talupoegade pagemine XVII sajandil. Talupojad jätsid oma endised kohad ja siirdusid mujale, otsides paremaid elutingimusi. Mõisnikule tähendas see pärisorja tööjõu kaotust. Et pääseda jälitamisest mõisniku poolt, püüdsid talupojad tihti lugu siirduda võimalikult kaugemale, eriti aga üle piiri Venemaale. Idapoolsetes piirkondades võttis talupoegade pagemine Venemaale ajuti massilise ulatuse. Rootsi riigivalitsus püüdis talupoegade pagemist takistada piiri korduva sulgemisega ja sõjaväepatrullide tugevdamisega piiril.

Sisemaal rakendati varasemaid põgenikemäärusi, mis aga mõisnikke enam ei rahuldanud. Selletõttu Rootsi aadlivalitsus kehtestas 1645. a. Eestimaal ja 1671. a. Liivimaal karmid korraldused, millega juriidiliselt uuesti kinnitati talupoegade sunnis-maisust. Talupojad-pärisorjad loeti oma sünnikoha järgi mõisa külge kuuluvaiks ja pandi maksma üksikasjaline põgenenud talupoegade väljaandmise kord. Karmilt jäl-gisid nende korralduste täitmist Eestimaa kubermangus haagikohtunikud, Liivimaal aga asutati selleks uued politseikohtud. Viimaseid hakkas rahvas nimetama silla-kohtuteks, sest nad käsutasid talupoegi ka sildu ehitama ja parandama.

Saksa ja rootsi mõisnike eesmärgiks oli eesti talurahva piiramatu kurnamine, milleks pärisorje püüti viia Rooma orjade seisundisse. Mõisnikud põhjendasid õigust talupoja isikule ja varandusele Rooma õiguse normidega ja mõistsid vastavalt selle-lele kohut talupoegade üle. Talupoegi müüdi ilma maata ja lahus perekonnaliikmeist, mõnikord ka välismaale. Näiteks müüs üks Läänemaa mõisnik 20 talupoega Madal-maadesse ja mujale soldatiks.

XVII saj. lõpukümnenditel arenes Rootsis kuningas Karl XI ajal välja absolutist-lik kord. Vastavalt kesk- ja alamaadli ning kodanikuseisuse huvidele otsustati Rootsi riigipäeval 1680. aastal teatud maad, mis riigi käest olid läinud aadli valdusse, tagastada. See puudutas eelkõige kõrgaadlit ja oli vahendiks tema poliitilise võimu vähendamisel ning riigi sissetulekute tõstmisel. Mõisade reduktsioon teostati ka koloniaalprovintsidest. Riigi kätte läks Eestimaal umbes $\frac{1}{3}$, Saaremaal $\frac{1}{4}$ ja Liivi-maal üle $\frac{5}{6}$ aadli maadest. Liivimaa mõisnikud, keda reduktsioon kõige teravamalt puudutas, püüdsid seda takistada, kuid kõik need katsed suruti Karl XI poolt maha. Reduktsioon tõstis koloniaalprovintsi ekspluaterimist veelgi. Umbes $\frac{1}{4}$ Rootsi riigi korralisest sissetulekust saadi nüüd Balti provintsidest.

Tegelikult jäeti enamuses tagastatud mõisades endised omanikud rentnikeks väga soodsatal tingimustel. Mõisnikud-rentnikud tõstsid talupoegade ekspluaterimist, et säilitada oma endisi tulusid ja maksta riigile iga-aastast renti. Mõisade reduktsioon ei muutnud midagi pärisorjuslikus korras. Riik oli küll sunnitud korraldama mõisa-rentnike ja talupoegade vahekordi, kindlaks määrama koormised vastavalt talu suurusele ja maadele ning need kandma nn. vakuraamatuse, kuid kõik see toimus pärisorjuslike suhete alusel ning riigi sissetulekute kindlustamise huvides. Talupoe-gade rahulolematuse järsk tõus ja massilised kaebused näitavad, et nende olukord halvenes sajandi lõpul kiiresti.

Massilisele väljasuremisele viis talurahva suur nälg 1695—1697. a., mis oli päris-orjusliku korra ja koloniaalse ekspluaterimise tulemus. Nälga suri umbes 70 000—75 000 inimest, esmajoones kehvikud ja maatainimesed. See moodustas vähemalt $\frac{1}{5}$ tollaegsest elanike koguarvust. Tuhandete kaupa põgenesid talupojad üle piiri Venemaale, et näljasurmast pääseda. Rootsi riik ei andnud aga nälgivaile talupoegadele peaaegu mingit abi, vedades samal ajal siinsetest kroonuladudest kümneid tuhandeid tündreid vilja Rootsi ja Soome.

Kõige selle tõttu teravnes talurahva võitlus mõisnike vastu 1690-ndail aastail jär-jest. Paljudest kohtadest üle Eesti on sellal teateid talupoegade väljaastumistest ja rahutustest. Näiteks kaks Aita talupoega kutsusid teisi üles mõisateost loobumisele ja kuulutasid, et talupojad saavad varsti vabaks ning mõisnikud peavad kõik talu-poegade nõudmised täitma. Karmide survevahenditega ja sõjaväeüksuste kohale-saatmisega suruti maha talupoegade vastuhakud. Vastuhakanuid karistati teiste hir-mutamiseks julmalt.

Rootsi valitsus hakkas peagi taganema reduktsioonipoliitikast. 1700. a. kevadel kuulutati reduktsioon ametlikult lõpetatuks ja hakati riigimõisu mõisnikele tagasi andma pandi alusel.

Pärisorjusliku koloniaalprovintsi olukord oli põhjuseks, et Eesti püsis majandus-likult äärmiselt mahajäänud maana ka XVII sajandil.

Käsitöö arenemist tõkestas saksa meistrite tsunftimonopol. Käis terav võitlus jõu-

kate käsitöömeistrite ja kehvade, eriti eesti käsitöölise vahel, kelle iseseisvat töötamist esimeste poolt kõigiti takistati.

XVII sajandi teisest veerandist alates üritati asutada esimesi manufaktuure, eeskätt Tallinnas ja Narvas, mis aga tavaliselt jäidki ainult plaanideks või lühiaegseteks katseteks. Tekkisid mõned köie- ja vasetagumistöökojad. Viimastes töötati ümber Rootsi toodud toorvaske. Tallinnas asutati 1664. a. Härjapea ojale paberiveski. Kohati arenes kodutööndus külas. Narva ümbruskonnas ketrasid talunaised purjeniiti Rootsi laevastiku jaoks.

XVII sajandi teisel poolel hakkas tihenema kaubanduslik suhtlemine külade, linnade ja sadamakohtade vahel. Pärast suurt tagasiminekut sajandi algukümnenditel hakkas ka väliskaubandus sajandi keskepaigast peale mõnevõrra elavnema. Välja veeti peamiselt teravilja, Pärnu ja Narva kaudu ka metsamaterjale. Kaubanduse arenemist pidurdas aga see, et Eesti ala oli Venemaast lahti kistud, Venemaa ei saanud küllaldaselt kasutada talle vajalikke Balti mere sadamaid kaubanduslikuks suhtlemiseks teiste Euroopa riikidega. Baltimaail kahjustati vene kaupmeeste huve igal sammul ning neil ei lubatud siin kaubelda vahetult välismaalastega ega kohalike talupoegadega.

Käsitöö ja kaubanduse vähenenud arenemine pidurdas ka linnade kasvamist XVII sajandil. Enamik väikelinnu sattusid tollal läänistuste teel aadlike kätte ja kiratseid feodaallinnakestena. Isegi Tartu elanike arv kahanes kolmandikule endisest. Ainult Narva ja vähemal määral Tallinn kasvasid sajandi keskepaigast peale kaubanduslike, tööstuslike ja administratiiv-sõjaliste keskustena. Võim nendes linnades oli rikaste kaupmeeste käes, kes valitsesid alamate kihtide üle, neid ekspluateerides ja maksukoormuse nende veeretades.

§ 6. ELU-OLU JA KULTUUR XVI—XVII SAJANDIL.

Pärisorjusliku talurahva elu möödus alatises puuduses ja viletsuses. Elati rehielamutes, millest suits pääses välja ainult ukse või pajaaugu kaudu; pikkadel talveõhtudel kedrati, kooti, valmistati töö- ja tarberiistu viletsa peerutule valgusel. Nüüd tulid tarvitusele vokk ja haspel, XVII saj. ka sukkade ja kinnaste varrastel kudumine. Naised hakkasid kandma endise umbkuue asemel seelikuid ja käiseid, tulid tarvitusele mitmesugused tanud, pealisrõivana hõlmadega pikk-kuued.

Põllunduses hakati XVII sajandil tegema kütist, milleks haod kaeti mätastega ja põletati koos tuhaks. Ajutiselt andis see küll rohket saaki, kuid hävitas mulla huumuse ja kurnas maa täiesti välja. Uutest põllutööriistadest võeti tarvitusele pakkäke ja XVII saj. lõpul kohati koot.

Suurema osa linnaelanike, kelleks olid eestlased, elamistingimused ei olnud paremad kui külas. Ainult kesklinnas, kus elasid rikkad saksa kaupmehed ja käsitöömeistrid, olid hooned kivist. Väljaspool seda tekkisid viletsate puuhoonetega eeslinnad, mis tihtilugu maani maha põlesid. Uulitsad olid kitsad, porised ja tolmused. Äärmiselt ebatervislike elamistingimuste tõttu oli suurem väga suur, tihtilugu puhkesid taudid. „Arstidena“ tegutsesid habemeajajad ja mitmesugused posijad.

Harimatus ja ebauusk oli suur mitte ainult talupoegade ja linna alamate kihtide keskel, vaid ka mõisnike ja pappide hulgas. Usuti nõidust ning süütuid inimesi piinati ja põletati nõiduses kahtlustatuna seeaegsetes kohtudes.

Alguses töötasid ainult linnades mõned kirikukoolid. Eriti Poola jesuiidid püüdsid oma mõju tugevdada kooli kaudu, asutades Tartusse 1583. a. gümnaasiumi. Võitluses Poola ja Vene vastu taotles Rootsi valitsus end kindlustada protestantliku hariduse levitamiseks. Koolid pidid olema ühtlasi rootsimeelsest pastorite ja ametnike kasvatamise vahendiks. Selle eesmärgiga asutati gümnaasium Tartusse 1630. ja Tallinna 1631. a. Sama eesmärgiga muudeti Tartu gümnaasium 1632. a. ülikooliks. Ülikooli pääsesid ainult saksa ja rootsi mõisnike ja pastorite pojad, kes aga selle vastu tundsid vähe huvi, mistõttu üliõpilaste arv jäi väikeseks. Ka riik ei suutnud isegi professoritele palka maksta. Sellepärast läks ülikool juba paarikümne aasta pärast hingusele. Ülikool kutsuti küll uuesti ellu sajandi lõpul, algul Tartus ja hiljem Pärnus, kuid ei saavutanud nüüdki paremaid tulemusi ning tuli sulgeda. Kõik need koolid teenisid ainult üheks ekspluataatorite huvisid ega andnud midagi rõhutatud eesti rahva hariduse ja kultuuri edendamiseks.

Seoses pärisorjusliku ekspluaterimise ning klassivõitluse kasvuga tugevdasid valitsevad klassid oma ideoloogilist pealetungi rõhutatud hulkadele. Vahendiks, mis teenis Rootsi riigi klassihuve, oli protestantlik kirik. Kirik täitis rõhutatud klasside vaimse nüristamise ülesannet, püüdes sisendada kujutlust oleva rõhumiskorra õigsusest, paratamatusest ja igavesti kestmisest. Ahvardustega manitseti rahvast sõna-kuulmisele ja orjalikule alandlikkusele. Selleks oli aga tarvis rahvale veidigi aru-

saadavas keeles jutlustamist ja „usutõdede“ edasiandmist. Nende tarvete rahuldamiseks ilmusidki esimesed eestikeelsed trükised. Vanim teadaolev eestikeelne katekismus trükiti 1535. a. Saksamaal Wittenbergis. Tekkis kaks kirjakeelt, nn. tallinna ja tartu keel, millest viimane saavutas XVII saj. lõpuks ilmunud trükiste hulgas koguni ülekaalu. Tegelikult seisid need kirjakeeled kaugel rahvakeelest, olles õieti pastoriite žargooniks.

Kirikliku ideoloogia mõju tugevdamiseks tehti XVII sajandi lõpul katseid asutada ka talurahvakooli. Selleks kavatseti igasse kihelkonda asutada nn. köstrikoool, kus oleks õpetatud lugemist ja kirjutamist. Nendele koolidele õpetajate-kõstrite ettevalmistamiseks asutas B. G. Forselius 1684. a. Tartusse seminari. Nelja aasta jooksul sai siin ettevalmistuse 160 õpilast. Koolide asutamine toimus aga väga visalt, ehitati ainult üksikuid koolimaju. Koolid olid täielikus sõltuvuses pastoreist ja mõisnikest.

Rootsi valitsuse poolt pöörati suurt tähelepanu eeskätt Narvale, mis pidi kujunema majandusliku ja Vene vastu sihitud sõjalise ekspansiooni keskuseks. Siia koondus rikkaid kaupmehi. Kõige selle tõttu elavnes siin ehitustegevus. Ehitati barokkstiilis raekoda, börsihoone, suuri elumaju jne. Narva seeaegsetele ehitustele olid iseloomulikumad rikkalikult skulptuuridega kaunistatud portaalid.

Kui XVI sajandi esimesel poolel Tallinna ehitati mitu suurt kindlustorni (Paks Margareeta, Kiek in de Kōk), siis XVII sajandi teisel poolel, seoses sõjatehnika arenemisega, mindi täielikult üle muldvallide ja kivibastioonidega kindlustamise süsteemile. Eesti- ja Liivimaal, mis olid Rootstile Vene-vastase agressiooni platsdarmiks, teostati XVII saj. teisel poolel riigi poolt suuri ja kulukaid kindlustustöid. Eriti ulatuslikud olid need Narvas, mõnevõrra vähemad Tallinnas ja Tartus.

§ 7. PÕHJASÕDA. EESTI ALA ÜHENDAMINE VENE RIIGIGA.

Vene valitsus tegi XVII sajandi keskel katse taastada riigi valdused Balti mere ääres, mis Rootsi poolt olid anastatud. Kui Rootsi tungis Poola ja Leedu kallale, alustati Vene poolt 1656. a. sõjategevust. Vene vägedel oli edu, rootslased kihutati välja Tartust, Vastseliinast ja Vasknarvast. Kuna Moskva samal ajal sõdis Poolaga Ukraina ja Valgevene pärast, tulid kõik jõud koondada sinna. 1661. a. sõlmiti Kärdes Vene ja Rootsi vahel vaherahu, millega taastati endised piirid.

XVII sajandi lõpul, kui arenes kiiresti kaubandus ja Venemaa asus põhjalike uuenduste teele, muutus väljapääsu küsimus Balti merele veelgi teravamaks. Nende ülesannete lahendamise viivitamine ähvardas Vene riiki ohuga muutuda mõne tugevama Lääne-Euroopa riigi kolooniaks või poolkolooniaks. Kiiresti areneva Vene riigi eluliste huvidega seotud taotluse, mis oli ette valmistatud sajanditepikkuse ajaloolise arenemise poolt, viis võidule Peeter I (1682—1725). „Kogu ta elutöö,“ ütleb K. Marx, „on rajatud Balti mere ranniku vallutamisele.“

Peeter I sõlmis 1699. a. sõjalise liidu Taaniga ja Poolaga Rootsi vastu. Poola ja Taani alustasid sõda 1700. a. algul. Taani purustati Rootsi poolt Inglise-Hollandi laevastiku kaasabil kiiresti ja sunniti rahu tegema juba sama aasta augustis. Alles pärast vaherahu sõlmimist Türgiga sai Peeter I alustada sõjategevust Rootsi vastu, koondades septembri lõpus väed Narva alla. Pealöögi suunamine Narvale, Rootsi tugevaimale kindluslinnale, polnud sõjaliselt siiski mitte küllaldaselt ette valmistatud. Piiramisel ilmnis kohe laskemoona ja toiduainete puudus, järelevedu oli sügise teede tõttu takistatud. Piiramise venimine võimaldas Rootsi kuningal Karl XII-oma väed koondada Narva juurde.

19. novembril toimus äge ja verine Narva lahing. Paljud asjaolud soodustasid Rootsi vägede rünnakut. Vene vägede piiramislaager lääne pool Narva jõge oli kuni 7 versta pikk, seejuures kindlustatud ainult kraaviga ja madala muldvalliga. Välismaalastel palgalised ohvitserid reetsid ja läksid üle Rootsi leeri. Algas äge lumetuisk, mis puhus venelastele otse silma. Rootslastel õnnestus lüüa põgenema aadli ratsavägi ja osa Vene väest. Preobraženski ja Semjonovski polgud löid aga kindlalt tagasi kõik rünnakud ja taandusid alles öösi täies korras. Suurtükivägi jäi rootslaste saagiks.

Karl XII, pidades Vene vägesid täiesti lööduks, viis nüüd oma peaväed lõunasse Poola vastu. Peeter I hindas aga Narva lahingut õppetunnina. Veel samal talvel teostati uus nekrutivõtmine, loodi uued polgud ja endisest võimsam suurtükivägi. Soldatite ja ohvitseride väljaõppes ning relvastuses teostati olulisi uuendusi. Tugevdati sõjalist liitu Poola kuningaga.

Põhjasõja puhkemine innustas eesti talupoegi võitlusele mõisnike vastu. Vene sõjaväes nägi eesti talurahvas õigusega mitte enese, vaid saksa ja rootsi mõisnike yastast. Rootsi valitsuse katse eesti talupoegi viia Vene vastu sõtta, kukkus hale-

dasti läbi. Ainult sunniviisil saadi talupoegi värvata väkke, kust esimesel võimalusel põgeneti. Relvi ei julgetud anda talupoegade kätte, kes need pöörasid tihtilugu mõisnike vastu.

1700. a. sügisest peale toimusid mitmel pool Eestis talupoegade tõsised vastuhakud ja rahutused. Niipea kui Vene väed piirasid sisse Narva, tõusid Alutaguse talupojad üles mõisnike vastu, kes kabuhirmus põgenesid. 1701. a. tõusid üles Vanamõisa talupojad Läänemaal, kus isegi sõjaväeüksuste kohaletoomisega ei suudetud vastupanu tükk aega murda. 1702. a. sügisel tõusid üles Kunda talupojad, pannes vastu ka Rootsi tsiviil- ja sõjaväevõimudele. Paljudes kohtades tekkisid talupoegade relvastatud salgad, kes rüüstasid ja põletasid mõisu. Eesti talurahva stiihiline võitlus aitas kaasa Rootsi koloniaalvõimu purustamisele Põhjasõjas.

1701. a. sügisest alates arendasid Vene väed Seremetjevi juhtimisel edukat sõjategevust Eestis. Erastvere lahinguga 1701. a. detsembris tõrjuti rootslased välja Kagu-Eestist. 1702. a. suvel purustas Seremetjev Hummuli juures rootslaste väliväe. 1703. a. langesid Vene väe hoopide all Rakvere ja Viljandi. Samaks ajaks oli vabastatud kogu Ingeri ning Rootsi väed olid paisatud kuni Viiburini. Otsekohe alustas Peeter I Peterburi rajamist. Loodi Balti mere laevastik. 1704. aastal, pärast piiramist, vallutati rünnakuga Tartu ja Narva. Sellega oli Venemaa pääsenud laial rindel Soome lahe äärde. Vene armee ja noor sõjalaevastik oli palju õppinud ning tugevaks muutunud.

Samal ajal toimus Rootsi vägedes laostumine, kasvas deserteerumine. Veel rootslaste võimule alluvas läänepoolses Eestis ägas rahvas järjest suurenevate maksude ja sõjakoormiste all. Kasvas röövimine ja sissisõda, mistõttu talurahvas julges elada ainult metsades ja soodes. Talupoegadele peeti jahti, et neid mõisateole sundida. Maa ja rahva täieliku väljakurnamise tulemuseks oli laastav katk, mis levis 1710. aasta suvel.

Eesti-, Liivi- ja Saaremaa lõplik vabastamine vaenlasvägedest teostus pärast seda, kui Rootsi peajõud olid Poltaava lahingus (1709) purustavalt löödud. Peale Poltaava võitu toimus muutus ka kohaliku aadli ja linnade valitseva kihhi suhtumises Vene võimu. Nähes, et Vene võit on paratamatu, hakkasid saksa mõisnikud ja kaupmehed tsaarivõimuga ühendust otsima, et vabatahtliku alistumisega temale kindlustada oma ekspluataatorlikke privileege. Siinsed Rootsi garnisonid ja sõjaväe riismed ei suutnud Vene vägedele enam pikemalt vastu panna. Riia kapituleerus 1710. a. juunis. Sama aasta augustis langes Pärnu, septembris Kuressaare. 29. septembril 1710. aastal kirjutati Harkus alla Tallinna linna ja Eestimaa rütelkonna kapitulatsioonini tingimustele.

Rootsi vägede väljakihutamisega ühendati Eesti- ja Liivimaa poliitiline saatus lõplikult Vene riigiga. Kuigi sõda Rootsiiga kestis veel pikki aastaid, ei puudutanud sõjategevus vahetult enam Eestit. Võidukas Vene laevastik kaitses Eesti rannikut vaenlaste sissetungi eest. Nystadi rahuga 1721. a. oli Rootsi sunnitud tunnistama osa Karjala, Ingeri, Eesti- ja Liivimaa kuulumist Vene riigi koosseisu.

§ 8. EESTIMAA VENE RIIGIGA ÜHENDAMISE AJALOOLINE TÄHTSUS.

Venemaa võidul Põhjasõjas oli suur tähtsus. Sellega viidi siin lõpule muistsete Vene maade taasühendamine, saavutati eluliselt vajalik väljapääs Balti merele, mille pärast vene rahvas oli alustanud võitlust XV sajandi lõpust, ning likvideeriti siin sajandeid püsinud Vene-vastase agressiooni platsdarm. Balti provintsid olid geograafiliselt asendilt K. Marxi tabava hinnangu järgi „loomulikuks lisandiks natsioonile, kes valdab nende taga asetsevat maad... Peeter vallutas ainult selle, mis oli absoluutselt vajalik tema maa normaalseks arenemiseks". Selle tulemusel kindlustus Vene rahvusriik ja muutus võimsaks Euroopa riigiks — Vene impeeriumiks.

Venemaa oli sellal mõisnike- ja tekkiva kaupmeesteklasi riik, kus toimus talurahva karm ekspluateerimine. „Peeter Suur," ütleb seltsimees Stalin, „tegi palju mõisnikeklassi tugevdamiseks ja tekkiva kaupmeesteklasi arendamiseks. Peeter tegi väga palju mõisnike ja kaupmeeste rahvusriigi loomiseks ja kindlustamiseks. Tuleb ka öelda, et mõisnikeklassi tugevdamine, tekkiva kaupmeesteklasi soodustamine ja nende klasside rahvusriigi kindlustamine toimus pärisorjusliku talurahva kulu, kellelt võeti kolm nahka.“¹ Sellepärast Peeter I kinnitas ka kõik balti aadli senised privileegid, mis kindlustasid mõisnikele võimaluse halastamatult ekspluateerida talupoegi. Tsarism oli eesti rahvale niisamasuguseks vaenlaseks kui vene rahvalegi.

¹ Ленин и Сталин, Сборник произведений к изучению истории ВКП(б), т. III, стр. 523.

Kuid vaatamata sellele oli Eesti ühendamisel Venemaaga suur progressiivne tähtsus eesti rahvale.

Röövvalitajate kallaletungide ja riisumiste, laastavate taudide ja nälja tagajärjel oli eesti rahvas seisnud korduvalt hävimisohus. Euroopa suurima ja sõjaliselt võimsaima impeeriumi koosseisus saabus eesti rahvale lõpuks püsiv rahu tervelt kaheks sajandiks. See lõi aluse eesti rahva püsimiseks ja arenemiseks.

Põhjasõja võiduga taastati vana poliitiline ühendus, millal eesti rahvas oli kuulunud Kiievi riigi ja Ivan Groznõi aegse paljurahvuselise Venemaa koosseisu. Venemaa ühendamine hoidis ära võimaluse tekkimise, et Eesti oleks langenud Preisi junkrute võimu alla. Põhjasõja tulemusel loodud püsiv ühine poliitiline võim kogu Eesti ala suhtes lõi ka vajaliku eelduse eesti rahvuse kujunemiseks XIX sajandil. Eesti ala majanduse edasises arenemises oli määratu tähtsusega selle järjest tihedam seostumine võimsa Vene turuga, mis sai aluseks ka siinse tööstuse tekkimisele ja arenemisele.

Eesti rahvas — nagu teisedki Venemaa rahvad — ei puutunud aga vahetult kokku mitte ainult tsaristliku, mõisnike ja teiste rõhujate Venemaa. Venemaa rahvaste ja nende hulgas ka eesti rahva õnn oli ühendatud suure vene rahva ning Radištševi, Tšernõševski ja Lenini Venemaa.

Alates Põhjasõjast ühendati ka eesti rahva saatus jäädavalt Venemaa rahvaste, eelkõige suure sõbraliku vene rahva saatusega. Kuulumine ühisesse Vene riiki soodustas eesti rahva tihedamat läbikäimist eelkõige vene rahvaga. Vene eesrindlik demokraatlik kultuur kujunes oluliseks viljastavaks teguriks eesti rahva hariduselus ja rahvusliku kultuuri arengus. Eesti töörahva igasugusest rõhumisest vabanemise perspektiivi seisukohalt oli hindamatu väärtusega asjaoluks see, et Eesti moodustas lahutamatu osa Venemaast, mis hiljem muutus maailma revolutsioonilise liikumise keskuseks ning sai leninismi kodumaaks.

Eestimaa ühendamine Venemaa XVIII sajandi algul vastas objektiivselt eesti rahva arenemise huvidele ja omas suurt progressiivset tähtsust eesti rahvale.

Ameerika Ühendriikide koolide õppeplaanide ebateaduslikkus ja reaktsioonilisus.

A. NUSSENBAUM.

Nagu minevikus nii ka praegu hoolitsevad Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad eelkõige oma taskuhuvide, oma kasumite suurendamise eest. Käesoleval ajal otsivad nad väljapääsu kasvavast majanduskriisist sõjalise avantüüri kaudu, mis on suunatud Nõukogude Liidu ja teiste rahuarmastavate demokraatlike maade vastu. 70% föderaalset eelarvest assigneeritakse sõjalisteks eesmärkideks. Kuid rahvaharidusele kulutatakse vaid näljakopikaid, mida hangitakse kohalikest maksusummadest ja üksikute osariikide ressursidest. Föderaalne valitsus annab toetuseks koolidele vaid naeruväärse summa — 40 milj. dollarit, mis on koolide armetu olukorra põhjuseks eriti majanduslikult nõrgemates osariikides.

Kuni läinud sajandi lõpuni oli keskkool Ameerika Ühendriikides ainult rikastele. Lihtrahvale oli ette nähtud vaid 8-klassiline algkool, kus töötajate lapsi peeti 8 aastat, kuid kogu „haridus“, mis seal õpilastele anti, koosnes vaid lugemisest, kirjutamisest ja arvutamisest. Seetõttu sel koolil polnud populaarsust töörahva keskel. Õpilased lahkusid massiliselt vanematest klassidest.

Aastakümnete kestel pidasid töölisorganisatsioonid võitlust maksuta keskkoolide asutamise eest. Need tööliste nõudmised pörkasid kokku ärimeeste ägeda vastupanuga. Kuid siiski pidid Ameerika Ühendriikide valitsevad klassid töölishulkade survele tegema järeleandmisi ja looma maksuta keskkoolid, kuhu avanes juurdepääs ka osale töörahva lastest.

Ameerika Ühendriikide koolides on täheldatav üha järsem haridustaseme langemine. Selle õigustamiseks teadakse Ameerika Ühendriikide pedagoogilises kirjanduses esile mitmesuguseid teadusevastaseid ja reaktsioonilisi teooriaid.

Üheks sääraseks väljamõeldiseks on kurikuulus reaktsiooniline vaimse andekuse teooria, mille inspireerijad väidavad laimavalt, et vaesemate vanemate lapsed olevat vaimseilt võimeilt nõrgemad rikaste vanemate lastest, et lõunaosariikidest pärinevad lapsed (kus elab suurem osa neegreist) olevat oma intellektuaalselt andekuseilt muidugi põlvaosariikide lastest, et välismaise päritoluga lapsed olevat vähemate võimetega kui Ameerika Ühendriikides sündinud lapsed ja et maalapsed olevat linnalastest andevaesemad.¹

Nende valelike „avastuste“ ilmseks eesmärgiks on luua valitseva vähemuse näiline üleolek ja õigustada töörahva laste haridusest ilmajätmist. Toetudes võltsitud uurimustele haridusalal, mis on saanud ebateaduslike testide abil, kuulutavad ameerika tegelinskid häbitult, et ainult 15% õpilasi on võimelised teoreetiliste ainete õppimiseks keskkoolikursuse ulatuses ja et ülejäänud ei ole suutelised omandama täisväärtuslikku üldharidust.

Liiga teenistusvalmid mitmesuguste õppeainete „spetsialistid“, toetudes valeteoreetikute väljamõeldistele, redutseerivad 85%-le keskkooliõpilastest matemaatika õpetamise „vürtspoe aritmeetika“ tasemele. Algebrat ja geomeetriat õpetatakse vaid vähestele. Inglise keelt õpetatakse ilma mingisuguste süstemaatilise grammatikakursuse elementideta.

Teiseks „teooriaks“, mis on ameerika teoreetikute poolt välja mõeldud töörahva laste haridustaseme allaviimise õigustamiseks, on niinimetatud „teooria teadmiste ja vilumuste kasulikkusest elus“ (Social utility theory). Toetudes sellele jämedalt

¹ Davis, A., Poor People Have Brains Too, „Phi Deeta Kappan“, Apr. 1949, p. 294.

utilitaarsele teooriale, mille pooldajad nõuavad õppekursusest kõige selle kõrvaldamist, mida ei kasutata tänapäeva „täiskasvanute elus“, on õppeprogrammide koostajad Ameerika Ühendriikides järsult muutnud Ameerika Ühendriikide algkooli õppekursust.

Lugemise õpetamisel pööratakse juba nooremates klassides peatähelepanu vaiksele lugemisele, kuna valjusti lugemise õpetamine on viidud miinimumini selle põhjendusega, et „täiskasvanud loevad harva valjusti“. Kuid ka vaikselt lugemise vilumust arendatakse Ameerika Ühendriikide koolides äärmiselt ühekülgsele: sageli pööratakse peatähelepanu ainult lugemise kiirusele ja loetu meelepidamisele, kuid mitte loetu mõistmisele.

Kõik see pidi tegema lugemisõppimise omandamise protsessi äärmiselt keeruliseks, mille tulemusena väga paljud õpilased, kes astuvad keskkooli, ei oska rahuldavalt lugeda.

Õigekirjutust õpetatakse täiesti lahus grammatikast ja see piirdub üksikute „kõige sagedamini esinevate sõnade“ ortograafia mehhaanilise omandamisega. Õpikute autorid jälgivad pimesi ameerika psühholooge ja pedagooge, kes kuulutavad, et kirjaoskajal inimesel on küllalt 2000—2500 sõna õigekirjutuse omandamisest. Selle tulemuseks on ameerika õpilaste vapustav kirjaoskamatus.

Aritmeetikakursusest on kõrvaldatud kõik see, mis soodustab õpilase üldist arengut; ülesannete arvutused ja nende liigid on tehtud kõige lihtsamaiks selsamal kõiguvälisel alusel, mis ütleb, et raskemaid arvutusi ja ülesannete liike kasutatakse tänapäeval harva täiskasvanute elus Ameerika Ühendriikides.

Raske on kujutleda seda kahju, mida toob õpilaste üldisele arengule teooria „teadmiste ja vilumuste kasulikkusest elus“ rakendamine. Õppekursuse muudavad selle teooria pooldajad üksikute osade kogumikuks, kusjuures need osad ei ole omavahel seotud. Kõik, mis soodustab õige arusaamise kujundamist, heidetakse kõrvale.

Erakordselt kahjulikku mõju on avaldanud Ameerika Ühendriikide koolile suund, mis on tuntud eksiarvamusse viiva nimetusega „progressiivne kasvatus“. Selle suuna esindajate tegevus avaldas kõige hukatuslikumat mõju Ameerika Ühendriikide koolide õppeplaanile.

Mainitud gruppi pooldavate pedagoogide vaatekohalt on õppeplaan pidevalt muutuv vastavalt uutele olukordadele. See plaan „tekib“ päevast päeva, toetudes õpilaste huvidele antud momendil. Otsustavaks teguriks on õpilaste näilised vajadused. Plaanis ei ole midagi sellist, mis oleks kindlaks määratud; puuduvad õpilaste edukuse normid.

Teisisi öeldes, nimetatud grupi pooldajad, varjates end demagoogiliselt soovi taha rahuldada õpilaste näilikke vajadusi, võitlevad tegelikult selle eest, et õpilased jääksid ilma teoreetilistest teadmistest.

Eespoolkirjeldatud ja paljude teiste ameerika businessmanide diplomeeritud lakeide poolt esiletõstetud teooriate klassisisu on selge. Kui Ameerika Ühendriikide keskkoolides õppisid vaid rikaste vanemate lapsed, siis nägi õppeplaan ette neid teoreetilisi teadmisi, mis on vajalikud astumiseks kõrgemasse kooli. Kuid siis, kui valitsevad klassid pidid avaliku arvamuse survele lubama keskkooli ka osa töörahva lapsi, muutus järsult hariduse iseloom, sest valitsevate klasside huvides ei olnud see, et töötajate lapsed oleksid omandanud täisväertuslikke teadmisi.

Nimetatud teooriad mitte ainult põhjendasid haridustaseme langust, vaid nende eesmärgiks oli ka veenda töörahvast, et süstemaatiliste teadmiste omandamine pole vajalik. 9.—12. klassis seati sisse õppeainete vaba valiku praktika, kusjuures vaid osa õppeainetest on kohustuslikud, kuna teisi võib õpilane õppida omal soovil.

Uhe populaarse brošüüri autorid kirjutavad: „Mõnikord toimib see süsteem kohviku sarnaselt, kus õpilased võivad valida üht või teist einet, mis vastab nende tujudele. Pedagoogide kollektiiv, selle asemel et ette kirjutada, milline dieet on neile kõige vajalikum, seisab kõrval ja laseb õpilastel valida menüüd. On loomulik, et tekib maokorrasus ja seedimisrikked on väga levinud.“²

Selles „mao mitteseedimises“, s. o. Ameerika Ühendriikide õpilaste massilises võhikluses on süüdi mitte ainult pedagoogilised kollektiivid, vaid eriti pedagoogid-teoreetikud ja Ameerika Ühendriikide valitsejad, kes püüavad meeleldi kõrvaldada üldhariduse riismeid Ameerika Ühendriikide keskkooli kursusest.

Käesoleval ajal on Ameerika Ühendriikide koolides kõigile 9.—12. klasside õpilastele kohustuslikeks aineiks ainult inglise keel, ühiskonnateadused ja kehakultuur

² Lindquist E. F., Van Dyke L. A., Vale J. R., *What Good Is High School, Chicago, 1948, p. 26, 27.*

(hügieen); muud õppeained ei ole kõigile kohustuslikud ja need valitakse enamuses arvukate kursuste hulgast, mida õpetatakse keskkoolis; mõningates koolides loendatakse selliseid kursusi sajani ja rohkem.

Algebra, geomeetria, füüsika ja võõrkeelte kõrval õpetatakse suurel hulgal ka selliseid aineid, nagu „üldine matemaatika“, „üldloodusteadus“, mis on süsteemitud andmete kogumikud nende ainete eri osadest, ent samuti ebateaduslikke kursusi, mille otseseks ülesandeks on kodanlike kontseptsioonide propaganda, nagu „ameerika demokraatia alused“ jt. Tuleb öelda, et professionaalsed ja poolprofessionaalsed kursused, mida õpetatakse tunduval hulgal, ei oma tegelikku väärtust õpilaste ettevalmistamisel praktiliseks tegevuseks.

Õppeainete valimise praktika viib selleni, et Ameerika Ühendriikide keskkoolide õpilased ei saa ühtlast haridust, ühed, kes astuvad kolledžisse, kus õppimine on maksuline, õpivad algebrat, geomeetria, füüsikat, keemiat, võõrkeelt, kuna teised (aga neid on valdav enamuses) peavad leppima inglise keele, ühiskonnateaduste, hügieeni ja eespoolnimetatud „uute“ kursuste õppimisega. Selle üle, mida kujutab endast Ameerika Ühendriikide keskkooli õppeplaan kaasajal, võib otsustada järgmise näite põhjal:

Neljaklassilise keskkooli tüüpiline õppeplaan.³

Klassid			
9.	10.	11.	12.
<i>Kohustuslikud õppeained</i>			
Hügieen ja kehaline kasvatus Inglise keel I Üldine loodusteadus Algebra Ühiskonnateadused	Hügieen ja kehaline kasvatus Inglise keel II Üldajalugu Bioloogia	Hügieen ja kehaline kasvatus Inglise keel III Ameerika Ühendriikide ajalugu	Hügieen ja kehaline kasvatus Inglise keel IV Ühiskondlik probleemid
<i>Valitavad õppeained</i>			
(üks)	(kaks)	(kolm)	(kolm)
Ladina keel I või Prantsuse keel I või Hispaania keel Kujutav kunst Muusika	Planimeetria Ladina keel I või II Hispaania keel I või II Prantsuse keel I või II Füüsika Keemia Tööõpetus I Majapidamine I Kujutav kunst Muusika	Stereomeetria Ladina keel II või III Prantsuse keel II või III Stenograafia I Masinakiri I Majapidamine I Füüsika Arvepidamine I Tööõpetus I või II Kujutav kunst Muusika	Trigonomeetria Prantsuse keel III või IV Hispaania keel III või IV Arvepidamine II Stenograafia II Masinakiri II Kaubandusõigus Keemia Majapidamine II või III Tööõpetus II—III Kujutav kunst Muusika

Teoreetilisi aineid õppivate õpilaste protsent väheneb süstemaatiliselt. Nii oli 9.—12. klassis algebrat õppivate õpilaste protsent 1900. a. 56,3; 1922. a. — 40, 1928. a. — 35; 1934. a. — 25, 1940. a. — 22. Samade klasside geomeetria õppivate õpilaste protsent oli 1900. a. 27, 1922. a. — 23, 1928. a. — 19, 1934. a. — 13 ja 1940. a. — 10.⁴

Ulejäänud õpilased, nagu kirjutab üks õpetaja, õpivad „kõikvõimalikke kahtlasi aineid“ selliste meelitavate pealkirjade all, nagu „rakenduslik matemaatika“, „tarbija

³ Bossig, *Principles of Secondary Education*, 1949, p. 391.

⁴ „School Science and Mathematics“, 1945.

matemaatika", „majanduslik matemaatika“, „kodune ja elukondlik matemaatika“, „igapäevane matemaatika“, „oluline matemaatika“, „üldine matemaatika“, „matemaatika tegelikkuses“, „praktiline matemaatika“, „huvitav matemaatika“, „ühiskondlik matemaatika“, „tootmismatemaatika“, „kasulik matemaatika“ jne.

Erilisel määratud spetsialistide grupp Matemaatikaõpetajate Rahvusliku Nõukogu juures püüab seaduslikuks teha töörahva laste ilmajätmist matemaatilistest teadmistest. Selle grupi aruandes öeldakse: „Tingimused 9. klassis (s. o. keskkooli esimesel õppeaastal) nõuavad ilmselt (?) kahekordset kursust matemaatikas — algebras ainult (!) neile, kelle võimed ja tulevikuperspektiivid näitavad neid juhtivatele inimestele, et nad peavad õppima seda kursust, ja head (!) matemaatikakursust ülejäänule.“⁵

Kuid mispräst lugesid ameerika tegelased algebra õppimiseks kõlvulisteks ainult väljavalitud?

Eespoolnimetatud aruande autorid kirjutavad: „ühes ja sellesamas klassis võib harilikult kohata mõnda õpilast, kelle vaimse andekuse koefitsient on 75%, ja mõningaid, kellel see koefitsient on 140 ja üle selle.“⁶ Suurem osa ei omandanud algebra põhialuseid, kuna aga umbes veerand klassi oli täiesti valmis õppima algebrat esimese õppeaasta kursuse ulatuses.⁷ Autorid ilmselt ei seo otsa otsaga. Kui ainult väheste vaimse areng on madal, miks siis peab suurema osa õpilastest jätma ilma teadmistest algebras?

Mis puutub loodusteadustesse, siis õpib füüsikat ja keemiat käesoleval ajal seitse protsenti õpilastest. Kuidas seletavad seda fakti ameerika teoreetikud?

Täppisteaduste meetodika kursuse autor Hoff ütleb: „Füüsika on üks ebapopulaarsemaid loodusteaduste kursusi keskkoolis ning on märgata nende õpilaste arvu vähenemise tendentsi, kes õpivad seda ainet koolides, kus ta on valikõppeaineks. Füüsikakursus on keskkooli jaoks liiga spetsiaalne ja teoreetiline ning sisaldab liiga palju matemaatilisi arvutusi selleks, et seda võiks rahuldavalt omandada tavaline keskkooliõpilane.“⁸

Arutlustel füüsika teoreetilisusest on vaid üks eesmärk: ära laita õpilastele selle aine õppimine. Vihjed ettevalmistuse puudumisele matemaatikas, mida esitavad ühed teoreetikud, ei sega teisi välja astumast süstemaatilise matemaatikakursuse õpetamise vastu.

Kuigi me nägime, et ühiskonnateaduste kursuse on kohustuslik kõigile Ameerika Ühendriikide keskkoolide õpilastele, oleks isiki ekslik mõelda, et nende teaduste alal saavad ameerika õpilased tõelisi teadmisi. Nagu näitavad ühiskonnateaduste õpetamise kohta Wisconsin'i osariigis tehtud uurimuste andmed, kuigi ühiskonnateaduste õpetamiseks kulutatakse umbes 20% ajast, õpetatakse vana-aega ainult 19 koolis 461-st, keskaega 16 koolis ja uusaega samuti 16 koolis. 25% koolides ei õpetata üldse maateadust. Selle eest 139 koolis õpetatakse „ameerika demokraatia probleeme“, 81% koolidele on kohustuslik kodanikuõpetus ja 98,5% koolides on ette nähtud Ameerika Ühendriikide ajaloo kursus.⁹

Ajaloo, geograafia ja teiste ühiskondlike teaduste õpikutes esitatakse valelikke, inimvihkavaid rassistlikke ideid, mis on laenatud fašistide ja nende ameeriklastest järglaste arsenalist.

Õpikute autorite suhtumise üle vähemusrahvustesse võib otsustada selle järgi, et Ameerika Ühendriikide hispaania keelt kõnelevaist elanikest (neid on 3 000 000) suurem osa õpikuid kas vaiki või rõhutab nende „kultuuritust“, „kuritegelikkust“, „pahesid“ ja nende „vastumeelsust kasutada hariduse hüvesid“. Kinnitatakse visalt, et lapsed, kes räägivad hispaania keelt, jäävad maha õppetöös. Mingeid põhjendusi ei tooda, ja nii sisendatakse arvamust, nagu oleks nende laste edutuse põhjuseks „sünnipärane alaväärtuslikkus“.

Oleks asjatu otsida Ameerika Ühendriikide õpikusi isegi vihjet 14 miljoni neegri rõhutud osakorrale. Suhtumist neegritesse iseloomustab kõige paremini järgmine fakt: ühe õpiku uue väljaande puhul kõrvaldati sellest foto, mis kujutas valgeid ja „värvilisi“ lapsi koos mängimas, selle põhjendusega, et säärast fotot sisaldavat õpikut oleks „raske müüa“.

⁵ „The Mathematics Teacher“, May, 1945, p. 205.

⁶ Ameerika testoloogide ebateaduslikus žargoonis tähendab vaimse andekuse koefitsient 75 madalat andekust, kuna koefitsient 140 näitab kõrget andekust.

⁷ Samas, tsiteeritud ajakirjas.

⁸ Hoff, Science Teaching, Philadelphia, 1947, p. 103.

⁹ L. Haas, Status of Social Studies in Wisconsin Secondary Schools, „Social Education“, May, 1946.

Rassistlike vaadete levitamise tõeliseks põhjuseks on Ameerika Ühendriikide valitsevate klasside püüe kasvatada õpilastes kõrki suhtumist teiste maade rahvastesse.

Rassistlike ja rahvusliku sallimatuse ning kosmopolitismi kasvatamine on ühe medali kaks külge.

Vaenu õhutamisel Ameerika Ühendriikide rahvaste vahel on peamiseks eesmärgiks nüristada tööliste klassiteadvust. Seda eesmärki teenivad ka juhtnöörid, mida sisaldavad eri osariikide ühiskonnateaduste programmid. Toome näiteks mõned ülesanded Missouri osariigi ühiskonnateaduste programmist:

„Hariliku kaupluse omaniku ja ümberkaudmagasini omaniku vahelise dialoogi koostamine, rõhutades seejuures kasu, mida kumbki neist toob elanikkonnale“. Ja edasi: „Tuua argumente Ameerika Ühendriikide imperialismi poolt (!) ja vastu“; „Föderaalsete valitsuse poolt käesoleval ajal teie ümbruskonna elanikele osutatud teenete loetelu koostamine.“¹⁰

Sundides õpilasi raiskama aega väidete toomiseks imperialismi poolt, jätvad programmide autorid õpilasi ühelt poolt ilma täisvääruslikest teadmistest, teisest küljest aga püüavad luua väära muljet ammu hääbumisele määratud kapitalistliku korra näilistest eelistest.

Sel teel pakutakse õpilastele Ameerika Ühendriikide ajaloo ja „ühiskonnateaduste“ tundides teoreetiliste teadmiste asemel agressiivsete ideede ja kurikuulsade ameerika elulaadi propagandat.

Uhtlasi on teada, et paljudes osariikides kehtivad seadused, mis keelavad Ameerika Ühendriikide valitsevatele klassidele ebasoovitavate vaadete õpetamist. Käesoleval ajal sunnitakse 26 osariigis õpetajaid andma erilist vannet oma lojaalsusest, s. o. hävitatakse avalikult igasugune õigus oma vaadete kaitsmiseks. Iga väiksemagi kahtluse korral poolehoidus Nõukogude Liidule visatakse õpetaja tänavale.

Mis puutub inglise keelesse, siis on ka siin tähelepanuväärne järsk langus. Isegi põgusast pilgust programmidele piisab selleks, et jõuda otsusele neis igasuguse järjekindluse puudumise kohta.

Programmides ei ole jälgegi teoreetilise grammatikakursuse läbitöötamisest. Ebatäpsete ja süsteemidega on kirjandusprogrammid. Mõnes kõneldakse isegi sellest, „kuidas saavutada õnneliku abielu“. Ilukirjanduslike teoste loetelu on koostatud nii, et õpilased võivad jõuda lõppklassi, õppimata ühtki klassikalist teost. Ameerika Ühendriikides õpilastele määratud kirjanduse sisu üle võib otsustada selle järgi, et 95% poisse ja tütarlapsi 6—10 aasta vanuses ning 87% noorukeid, noormehi ja neide 12—17 aasta vanuses loevad alatasa nn. „comics“-eid, kus kirjeldatakse igat liiki kriminaalkuritegusid, mitmesuguseid moonutusid jt. See madalatasemeline produktsioon, mis ilmub tohutul hulgal (60 milj. eksemplari kuus), õhutab paljusid lapsi kuritegelikkusele.

Õppeprogrammides peegeldub ka õpetamise süsteemitus, mis on üldiselt iseloomulik Ameerika Ühendriikide koolidele; neis kajastub samuti ameerika koolide programmide koostajate erakordne iha igasuguste moodsate kursuste järele ja üldiste formuleeringute harrastamine õpetuse ülesannete alal, mis näitavad programmide autorite väärilist kontseptsiooni.

Nii näeme, et Ameerika Ühendriikide keskkooli õppeplaan kujutab üksikute alade ja ebatäpsete süsteemidega kursuste kogumikku, mille üldmassi kaovad seni veel säilinud teoreetilised ained, mis on määratud valituile. Kuid sellest on vähe. Ameerika haridustegelased väljendavad oma rahulolematust nende arvates õpetamise liigselt akadeemilise iseloomu kohta. Nii võttis kolme lõunaosariigi administraatorite grupp vastu otsuse, et õppeplaan, mis koosneb üksikutest kursustest, tuleb ümber korraldada. Nende autorite poolt antud õppeplaan määrang ütleb: „Õppeplaan on vilumuste arv, mida kogub õpilane, olles kooli järelevalve all.“ Sellest määrangust selgub, et autorid kustutavad piirid ühelt poolt õppimise ja teiselt poolt klassivälise tegevuse vahel. Edasi soovivad õppeplaan reformijad, et õpilased ei tegeleks üksikute ainete õppimisega, vaid „kogemuste liikidega, mis on vajalikud noorsoo põhiliste nõuete rahuldamiseks“. Millised on need noorsoo põhilised nõuded?

Nimetatud administraatorite arvates peab koolitöö sisaldama:

1. Hügieeniliste harjumuste rakendamise kogemusi.
2. Teiste inimestega koostöö kogemusi.
3. Teiste inimeste õigustesse lugupidamisega suhtumise kogemusi.
4. Säästlikkuse vilumust harjutavaid kogemusi.
5. Kohustuste täitmise ja iseseisvuse ilmutamise kogemusi.

¹⁰ „Course of Study for Elementary Grades“, Missouri, 1942.

6. Esemete hindamise kogemusi.
7. Enese eest hoolitsemise kogemusi.
8. Kunstiesemete hindamise kogemusi.
9. Professionaalsest tegevusest osavõtu kogemusi.
10. Majapidamise kogemusi.
11. Demokraatlikust valitsemisest osavõtu kogemusi.
12. Kollektiivis elamise kogemusi.

Arusaamatuste vältimiseks kirjutavad autorid, et see „põhiplaan“ ei luba „kestvaid treeninguid“ (s. o. õppetunde), mis ei vasta otseselt põhilise „probleemi“ ellurakendamise ülesandele.¹¹

Nagu näeme, on Ameerika Ühendriikide haridusala korraldajatele vajalik, et kool tegeleks vaid põhiliste noorsoohulkade kasvatamisega valitsevatele klassidele soovitavas vaimus, mitte aga täisväärtuslike teadmiste õpetamisega. Asendades üldhariduslike ainete õpetamise igat liiki surrogaatidega, tahavad ameerika businessmanid kasvatada endile kuulekaid teenreid, kes on valmis tunnistama õigeks igat absurdset väljamõeldist ja minema surma ameerika kapitalimagnaatide kasumite suurendamise nimel. Ja seda nimetatakse „noorsoo põhiliste vajaduste“ rahuldamiseks!

Ameerika Ühendriikide koolide töö iseloomu järsu muutuse resultaadiks on massiline kirjaoskamatus levimine Ameerika Ühendriikide koolide õpilaste seas.

Didaktika küsimuste raamat autor Mursell teatab, et tuhande kaheksast üheksandate klasside õpilasest ainult natuke üle 300 olid suutelised lahendama sellist ülesannet: „Leida x võrrandis $\frac{5}{2-x} = \frac{3}{4+x}$, kuigi need tehted olid õpilastega läbi

võetud.¹² Ainult 5% Iowa osariigi keskkoolide 9000 õpilasest lahendas sellise ülesande: „Keegi müüs ülikonna 42 dollari eest, saades sealjuures 20% kasu. Mitu dollarit ta teenis?“ 33% ei teadnud kolmnurga übermõõdu valemit.¹³ Jutt on osariigi parematel keskkoolidest, ja Iowa't peetakse õppeedukuse suhtes heaks osariigiks.

Veelgi kisendavam kirjaoskamatus on täheldatav keele alal. See jõuab juba selleni, et keskkoolides seatakse sisse lugemisõpetuse kursus, sest paljud õpilased ei õpi algkoolis lugema. 1945. a. uurimuse andmetel selgus, et lugemist õpetati 59,1%-s uurimisalustes koolides.

Kuidas suhtuvad nendesse andmetesse ameerika haridusjuhid?

Ajakirjas „School Executive“ ilmus hiljuti koolide administreerimise spetsialisti Hansoni artikkel. Selles artiklis pealkirjaga „Keskkooliõpetaja kaebused“ Hanson kirjutab:

„Keskkooliõpetaja kaebusi me kuuleme kogu maal. Ta kaebab selle üle, et 10. klassi õpilased ei oska lugeda õpikuid ning selle tõttu ei jõua edasi inglise keeles, ajaloos, hügieenis.“ Hanson arvab, et õpilaste oskamatuses pole süüdi kool, vaid õpilaste vaimne nõrkus. Ta deklareerib avalikult: „Pole alust õpetada teoreetilist matemaatikat, teoreetilist keeleteadust, füüsikat, keemiat ja igat liiki spetsiaal-teadusi mitmesuguste võimetega õpilastele.“¹⁴

Kuid kuidas siis suhtuda inglise keelesse, ühiskonnateadustesse ja hügieeni, mida Hanson loeb kõigile kohustuslikuks? Hanson arvab, et nende ainete õppimisel võib täielikult läbi saada oskamata rahuldavalt lugeda. Ja tõepoolest — ühiskonnateaduse puhul võib raamatud asendada... näitlike vahenditega; hügieenis tuleb edasijõudmist hinnata mitte läbiloetud raamatute arvu põhjal, vaid õpilase füüsilise seisundi järgi. Mis puutub inglise keelesse, siis on Hansoni saalomoni otsus järgmine: kui õpilased pole võimelised õppima tõsiseist raamatuid, siis lugegu kergemat kirjandust. Sellise põrutava künismiini jõuavad ameerika obskurandid, kes toovad esile töörahva haridusosal puhtfaasistliku programmi, mis ülihästi sobib tänapäeva ameerika imperialistide agressiivseteks eesmärkideks.

Ameerika teoreetikute ja administraatorite loendamatud püüdlused muuta massikoolide õpilastele üldhariduse andmine ajaviitmiseks rassismi, agressiooni ja teiste rahvaste orjastamise varjamatu propaganda eesmärgil, kutsuvad esile rahulolematuse õpilaste hulgas.

Ühest Iowa osariigis tehtud uurimusest selgus, et kõige ebapopulaarsemaks õpilaste hulgas on sellised kursused, nagu „rahust arusaamine ja teised kaasaja elu

¹¹ „High School Journal“, Nov. 1947, p. 234—236.

¹² Mursell, J., *Successful Teaching*, 1946, p. 2.

¹³ Samas, lk. 13.

¹⁴ Hanson, E. H., „The High School Teacher's Lament“, „School Executive“, Aug. 1947, p. 32.

küsimused", „armastus, sugudevahelised suhted ning kurameerimine“ jt. Iseloomustavad on ka kolledži üliõpilase mõtted, mis on võetud artiklist pealkirjaga „Kui koolis on ainult lõbustused, siis on kolledžis raskused“. See üliõpilane kirjutab:

„Suuremalt osalt me õppisime ja käitusime (koolis — A. N.) nii, kuidas tahtsime... Paljud meist istusid kolledži auditooriumis ja omandasid vaevaga selle õppematerjali, mis oli pinnaliselt omandatud või mida üldse ei käsitletud keskkoolis. Dickensi teosed jäid meie keskkooli kirjanduskursusest välja jalgpallivõistluse tõttu, kuna elektrit käsitlevad osad füüsikaõpikust võtsime ruttu läbi sellepärast, et orkestri liikmed lahkusid varem klassist seoses nende esinemisega kevadisel kontserdil.“¹⁵ Kuid need on seni vaid arglikud protestid õpilaste haridusest ilmajätmise vastu.

Samal ajal, kui Ameerika Ühendriikide koolides on täheldatav teadmiste taseme süstemaatiline langemine, kasvab Nõukogude Liidu koolides pidevalt õpilaste arv ning tõuseb õpetamise teaduslik tase. Õppedistsipliinide programmid üha täienevad kaasaja saavutuste valgusel, õpilased saavad tõeliselt teaduslikke teadmisi ning omandavad kõige eesrindlikuma — dialektilis-materialistliku maailmavaate alused.

Ilmunud pedagoogilist kirjandust.

Ajakiri «Советская педагогика» nr. 5, 1951.

Kõnealuse numbriga juhtkiri käsitleb koolides tehtava õppe-kasvatustöö kvaliteedi edasise tõstmise küsimust.

Nõukogude pedagoogika teooria alalt on ajakirja selles numbris kolm kirjutust: Pedagoogikateaduste Akadeemia kirjavahetajaliige B. Jessipov käsitleb lastekollektiivi kasvatamist ja organiseerimist koolis, Alma-Ata Abai-nimelise Riikliku Pedagoogilise Instituudi pedagoogikakateedri vanemõpetaja T. Almazova kirjutab seitsmeaastaste laste iseseisvuse, isetegevuse, aktiivsuse elementidest õppetöös, Tambovi oblasti Lamski Keskkooli õpetaja V. Voitulevitš peatub õppematerjali omandamise teemal.

Nõukogude pedagoogika ajaloo alale kuulub prof. K. Bendrikovi artikkel „Rahvusajade Rahvakomissariaat ja tema tegevus NSV Liidu rahvaste hariduse alal“.

Õppe-kasvatustöö praktika alalt on ajakirjas järgmised materjalid:

Moskva 548. Keskkooli õpetaja A. Kovaljova jagab oma kasvatustöö kogemusi tütarlastekoolis, Ivanovo 2. Keskkooli kogemustest tootmisalaste ekskursioonide korraldamisel kirjutab Š. Nepomnjaštšaja ja joonestamise õpetamise kogemustest keskkoolis jutustab V. Titov.

Pedagoogilise hariduse korraldamise alalt Nõukogudemaal leidub ajakirjas kaks artiklit: Oša Õpetajate Instituudi pedagoogikakateedri juhataja N. Grigorjev annab ülevaate pedagoogilisest haridusest Kirgiisi NSV-s viimase veerandsajandi kestel ja Võšni Volotšeki Õpetajate Instituudi üliõpilaste-praktikantide klassivälisest tööst bioloogias kirjutab A. Lebedev.

Ajakirja kriitika ja bibliograafia osas tutvustatakse eelkõige Moskva 110. Keskkooli direktori, Pedagoogikateaduste Akadeemia kirjavahetajaliikme I. Novikovi huvitavat raamatut «Организация учебно-воспитательной работы в школе», mille lugemist tuleks eriti soovitada meie koolide direktoreile ja õppealajuhatajatele enne uue kooliaasta õppe-kasvatustöö plaani koostamist. Pedagoogikateaduste kandidaat P. Ivanov peatub V. Bazanovi raamatute «Вольное общество любителей российской словесности» ja «Владимир Федосеевич Раевский» puhul dekabristide panusel vene

¹⁵ Boo, M., *All Play in High School — Trouble in College, „Clearing House“*, Nov. 1948, p. 160.

pedagoogikasse. Pedagoogikateaduste kandidaat N. Bauman tutvustab lugejaile S. Poljanski raamatut «Практика студентов в школе», mis on mõeldud käsiraamatuna pedagoogiliste instituutide üliõpilastele, kuid seda saavad kasuga tarvitada ka õpetajate instituudid ja pedagoogilised koolid. Kriitika ja bibliograafia osa lõpul on antud ülevaade 1950. a. viimases kvartalis Nõukogudemaal ilmunud kirjandusest pedagoogika ja rahvahariduse alal.

Ajakirja teaduslik-pedagoogilise kroonika osakonnas kõneldakse eelkõige töödest, mida hinnati mullu Pedagoogikateaduste Akadeemia preemiaga. Nende hulgas on prof. V. Struminski uurimus suure vene pedagoogi K. D. Ušinski pedagoogilisest pärandist, Vene NFSV teenelise õpetaja P. Laritševi «Задачник по алгебре для средней школы», prof. N. Brodski käsiraamat keskkooliõpetajaile A. S. Puškini romaani „Jevgeni Onegin“ kohta, N. Prokopovitši «Изучение морфологии в школе», N. Štšepetova «Методика чтения в начальной школе», A. Voskressenskaja ja M. Zakožurnikova «Практическое руководство к преподаванию русского языка в начальной школе» jt.

Edasi tutvustab N. Tutšnin lugejaid aspirantide-väitekirjakaitsjate teadusliku konverentsiga, mis toimus möödunud aasta lõpul ja käesoleva aasta jaanuaris Pedagoogikateaduste Akadeemias ja oli pühendatud õpetamise küsimustele lasteaias ja algkoolis. S. Naumovitš jutustab doktoriväitekirja edukast kaitsmisest prof. S. Rivese poolt teemal «Воспитание большевистских волевых качеств в процессе обучения», ja ajakirja lõpul antakse ülevaade kandidaadi- ja doktoriväitekirjade teemadest, mis on leidnud kaitsmist sõjajärgseil aastail Moskva kõrgemais õppeasutustes ja teadusliku uurimise instituutides.

Ajakiri «Народное образование» nr. 5, 1951.

Käsiteldava numbri juhtkiri on pühendatud õppeaasta töötulemuste üldistamise teemale. Siin rõhutatakse õigustatult, et mitmed koolid suhtuvad sellesse tähtsasse küsimusse pealiskaudselt ega mõista, kui tähtis on põhjalik kokkuvõte tehtud tööst kõigepealt koolile enesele. Ka leidub haridusorganeid, märgitakse juhtkirjas, kes ei analüüsi vajalikult koolidest saadud aruandeid ega oska neist teha üldisemaid järeldusi, mistõttu kannatab oluliselt ka nende haridusorganite poolt teostatava juhtimise kvaliteet. Pole vaja eriliselt rõhutada, kui tähtis on neid nõudeid silmas pidada meie vabariigi koolidel ja haridusorganeil just nüüd, õppetöö lõppemise järel.

Rahvahariduse organiseerimise alalt on kõnealuses numbris tervelt viis kirjutusi: Moskva 610. Keskkooli direktor L. Pomerantseva, tuginedes oma kooli kogemustele, esitab sisuka artikli kooli aastaaruande küsimusest, Vene NFSV Haridusministeeriumi inspektor J. Kudinov käsitleb koolide inspektori ülesannete teemat. Autor näeb koolide inspektori tähtsat ülesannet eelkõige selles, et võidelda õpetajate koosseisu liigse volavuse vastu, hoolitseda selle eest, et eriti ühe- ja kahekomplektilised algkoolid oleksid komplekteeritud vilunud pedagoogidega. Edasi rõhutab autor koolide inspektorite ülesandeid õpetajate enesetäiendamistöö alal ja eesrindliku pedagoogilise kogemuse üldistamisel ning populariseerimisel. On ilma pikemata selge, kui aktuaalsed on ülestõstetud küsimused ka meie vabariigi koolide ja inspektorite suhtes.

Õpetajate kvalifikatsiooni tõstmise üritustest Vene Föderatsioonis kirjutab Juhtivate Haridustöötajate Kvalifikatsiooni Tõstmise Keskinstituudi direktor B. Baraš. Artiklis toonitatakse, et oma ideelis-teoreetilise ja pedagoogilise taseme tõstmine on iga õppejõu ühiskondlikuks kohustuseks, kodanikukohuseks ja et sel alal on vaja süsteemikindlust veelgi süvendada, töötades välja üksikasjalise programmi ja

temaatika nii algkooli-, seitsmeklassilise kooli kui ka keskkooliõpetajate enesetäiendustööks. Kogumused veenavad igauht, et ka meie vabariigis on õpetajate enesetäiendamistöö süsteemikindlale alusele viimine vajalikke eeldusi selle töö tõhususe tõstmiseks.

Moskva Oblasti Haridusosakonna juhataja G. Vlassov ja Moskva Oblasti Õpetajate Täiendusinstituudi direktor D. Tamitski jutustavad sellest mitmepalgelisest ja sisukast tööst, mida tehakse Moskva oblastis õpetajate enesetäiendamise alal nende uueks õppeaastaks ettevalmistamise eesmärgil.

Kooliaias noorte looduse ümberkujundajate kasvatamise baasina kirjutab Pedagoogikateaduste Akadeemia vanem teaduslik kaastööline S. Štšukin. Autor toetub igal sammul Vene Föderatsiooni koolide rikkalikele kogemustele sel alal, tuues ilmekalt esile need suured pedagoogilised väärtused, mida omab iga nõukogude kooli õppe-kasvatustöö hästisustatud kooliaed.

Välismaa koolielust on ajakirjas sedapuhku S. Bulavski ja P. Volkovi artikkel „Klerikaalse reaktsiooni pealetung itaalia koolile“, milles näidatakse rikkalike faktide najal, kui kitsad on töörahva noorsoole ka piiratud alghariduse saamise võimalused tänapäeva maršaliseeritud Itaalias ja kuidas järjest laieneb ning süveneb kogu Itaalia koolisüsteemile katoliku kiriku reaktsiooniline mõju, mida pealegi igati toetavad ja forsseerivad praeguse Itaalia valitsejate tõelised käsutajad — ameerika sõjasüütajad.

Ajakirja kriitika ja bibliograafia osas tutvustatakse Pedagoogikateaduste Akadeemia poolt 1950. a. väljaantud kogumikku «Воспитательная работа в школе» ja osutatakse samas teose reale puudustele. Edasi tuuakse teoste, dokumentide ja väljaannete loetelu, mis käsitlevad pioneeride ja õpilaste suvepuhkust, ning ajakirja lõpus leidub lühiülevaade Vene NFSV Haridusministeeriumi kolleegiumi tööst aktuaalsete koolielu küsimuste arutlemisel.

Ajakiri «Начальная школа» nr. 5, 1951.

Ajakirja esimeses osas käsitletakse õpetajate teadmiste täiendamist suvevaheajal, kusjuures märgitakse ära peamised küsimused, mis peaksid kuuluma õpetajate suvekursuste kavasse. Töökogumuste üldistamise nõue seatakse esikohale artiklis, mis on pühendatud õppeaasta kokkuvõtete tegemisele. Avaraist võimalustest õpetajate tervise eest hoolitsemisel ja neile kultuurse suvepuhkuse võimaldamisel kirjutab Vene NFSV Alg- ja Keskkoolitöötajate Ametiühingu Keskkomitee instruktor sm. P. Rodin.

Õpetuse ja kasvatus osakond on ajakirjas mahukaim. Edukast tööst Velikije Luki oblasti Neveli rajooni algkoolides vene keele rõhutute täishäälikute õigekirja omandamisel jutustab siin sama rajooni pedagoogilise kabineti juhataja sm. E. Krivenko. Kohaliku materjali kasutamise vajadust aritmeetika tekstülesannete koostamisel rõhutab oma artiklis Malojaroslavetsi Keskkooli õpetaja sm. E. Prohhorova, kirjutades:

„Ülesannete koostamine õpilaste endi poolt ja ülesannete lahendamine, mis on üles ehitatud kohalikust elust võetud materjali najal, peab muutuma aritmeetika õpetamise kohustuslikuks osaks.“

Näitlikkusest aritmeetika õpetamisel algklassides toob huvitavat materjali Krasnodari krai Neftegorski asula algkooli kogemuste najal sm. A. Dulneva.

Seletava, kommenteeriva lugemise kasvatav tähtsus algkooli esimestes klassides on toodud ilmekalt esile Bogorodski 3. Keskkooli õpetaja sm. V. Russinova kirjutuses. Distsipliini loomise vahendeist ja võtteist algkoolis kirjutab oma töökogemuste alusel Moskva oblasti Lenini rajooni õpetaja sm. Studnitsõna.

Sellest, missugused suveülesanded on jõukohased algkooliõpilastele ühes või teises klassis kodukoha looduse tundmaõppimisel, tuuakse konkreetset materjali sm. A. Perrotte' artiklis. Moskva oblasti Kutuzovi 7-klassilise kooli tööst kooliaias jutustab sm. L. Vassiljeva.

Osakonnas „Õpetaja ja pioneeriorganisatsioon“ käsitleb N. Panova algkooli pioneeriorganisatsiooni tööd suviti.

Rahvademokraatia maade koolielust on ajakirja selles numbris kaks kirjutust: üks neist jutustab rahvademokraatia maade koolide võitlusest rahu eest, teine käsitleb algkooli tõusuteed Ungari rahvavabariigis.

Kriitika ja bibliograafia osas arvustatakse N. Kurazovi raamatut «Методика преподавания географии», N. Skljari jutustust «Народная учительница» ja L. Koni koostatud kogumikku «О детской литературе».

Ajakiri «Семья и школа» nr. 5, 1951.

Juhtkiri teemal „Lapsed — meie kodumaa tulevik“ kõneleb Nõukogudemaa laste helgest tänapäevast, nende avaraist õppimisvõimalustest, jutustab bolševike partei ja Nõukogude valitsuse väsimatust hoolest meie noorsoo, tulevaste kommunismi-ehitajate eest.

Edasi järgnevad kirjutused, mis käsitlevad perekonna osa püsivuse kasvatamisel lastes ja seda tihedat seost ning koostööd, mis valitseb Nõukogudemaal laste, kodu ja kooli vahel. Sm-d N. Karavajeva ja N. Fadejeva jutustavad Moskva koolide ja laste tööst puude ja põdsaste istutamisel, haljasalade rajamisel. Sm. E. Haritonova emana jagab oma kogemusi oma poja kasvatamisel, märkides seda suurt abi, mis ta on saanud ajakirjast «Семья и школа», Makarenko teoseist ja eriti tema „Raamatust lastevanemaile“ ning prof. Arkini teosest „Kasvatusest lastevanemaile“, ent samuti koolilt, õpetajailt. Peale selle leiame siin kolm ilukirjanduslikku pala — lühijutud „Tõeline elu“, „Tunnustus“ ja „Mänguhobune“.

Lugejate kirjades jutustatakse käesolevas numbris laste vaba-ajast ja eelkoolialiste laste mängudest perekonnas.

Perekonna kindlustamisest ja õitsengust mehe ja naise võrdõiguslikkuse alusel tuuakse ilmekat materjali rahvademokraatia maade puhul.

Kroonika all kõneldakse Odessa koolide kogemustest pedagoogiliste kabinettide organiseerimisel lastevanemaile.

Ajakirja lõpus, bibliograafia osas, jätkab pedagoogikateaduste kandidaat N. Zinevitš vestlust lastevanemaile pedagoogilise kirjanduse üle.

Toimetuse kolleegium: L. Hallop (Toimetaja kt.), E. Murdmaa, A. Pint, A. Raud, S. Vapper.

Toimetuse aadress: Tallinn, Tõnismägi 11, telef. 307-96.

Ladumisele antud 22. VI 1951. Trükkimisele antud 14. VII 1951. Trükiarv 1880. Paber 70×108. 1/16. Trükipoognaid 4.25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 5.82. Arvutuspoognaid 6.46. MB-10095. Tellimise nr. 1155. Trükkikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk tän. 54/58.

Eesti Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus.

Ilmub 1 kord kuus. Üksiknumbri hind 5 rubla.
Tellimishind: 6 kuud — 30 rubla.

«Ньюкогуде Кооль» (Советская школа). Орган Мин. Просв. ЭССР.
На эстонском языке.

СОДЕРЖАНИЕ

Передовая. Да здравствует 11 годовщина Эстонской ССР!	396
И. Деман. Замечательные достижения русских и советских математиков в области теории чисел	402
Э. Сыгель. О народной и антинародной литературе	409
Э. Малышевская. О состоянии преподавания русского языка в средних школах ЭССР и некоторых методических приемах изучения грамматики	426
А. Реппони. Успешно закончили учебный год	435
IV глава из макета книги «История Эстонской ССР»	441
А. Нусенбаум. Антинаучность и реакционность учебных планов школ США	451
Выпущено педагогической литературы	457

Rbl. 5.—